

การบวชอยู่ที่บ้าน
ระบบการใช้ชีวิตที่สมบูรณ์แบบ
พุทธทาสภิกขุ

อนุสรณ์
งานฌาปนกิจศพ

คุณแม่สุภา แสงศิริ

ณ เมรุวัดสระแก้วปทุมทอง
อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก
วันเสาร์ที่ 1 ธันวาคม พุทธศักราช 2544

พระในบ้าน

มารดาบิดา นี้...

ในทางธรรมะท่านถือว่าเป็นพระในครัวเรือน
เป็นพระที่เราควรกราบไหว้บูชาสักการะทุกวันเวลา
คนเราถ้าไม่รู้จักราบพระที่อยู่ใกล้ๆ
แล้วจะไปไหว้พระที่อยู่ไกลๆได้อย่างไร
พระที่อยู่ที่วัดอยู่ไกลบ้าน
แต่พระที่อยู่ใกล้เรา คือ...
แม่ของเรา พ่อของเรา นั่นเอง
เราจึงต้องเคารพพระที่อยู่ในบ้านก่อน
แล้วมันจะเกือกุลแก่การเคารพพระนอกบ้านต่อไป
เคารพอะไรๆอื่นต่อไป
มารดาบิดาจึงเป็นร่มโพธิ์ร่มไทร
เป็นเทวดาผู้ให้ความคุ้มครองรักษาแก่เราตลอดเวลา

ประวัติ คุณแม่สุภา แสงศิริจากลูก

แม่เกิดวันศุกร์ที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2469

แม่เป็นลูกคนที่ 4 จากจำนวนพี่น้อง 9 คน ของ

คุณตาเสมียน และ คุณยายผู้ บุญใหญ่

พี่น้องทั้ง 9 คนของแม่ คือ

- 1) นายช่อม บุญใหญ่
- 2) นายสุนทร บุญใหญ่
- 3) นางสุนีย์ เผ่าจินดา
- 4) นางสุภา แสงศิริ
- 5) นายสันต์ บุญใหญ่
- 6) นางเหียน บุญใหญ่
- 7) นายขงยุทธ บุญใหญ่
- 8) นส.บาทัน บุญใหญ่
- 9) นส.เพ็ญจันทร์ บุญใหญ่

แม่เป็นคนเพชรบุรีโดยกำเนิด แม่เล่าว่าคุณตา เสียชีวิต ในขณะที่แม่ยังเรียนหนังสืออยู่ชั้นมัธยม เมื่อ ขาดหัวหน้าครอบครัว คุณยายและพี่น้องในครอบครัวต่าง ช่วยเหลือกันและกัน คุณยายมีรายได้บ้างจากการเจียดยา และส่วนหนึ่งจากการขายทองเอาเงินมาส่งลูกเรียนหนังสือ แม่ได้พี่สะใภ้คนโต (แม่เรียกเจ๊ป่วน) และ พี่สาวคนโต (แม่เรียกพี่นีย์) เป็นแม่บ้านทำกับข้าว ดูแลน้องๆ และ ทำงานหารายได้มาจุนเจือครอบครัว ส่วนพี่น้องคนอื่นๆ ก็ต้องเสียสละช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แม่ได้พี่ชายคนรอง (แม่เรียกพี่ทร ทำงานที่รถไฟ) ส่งเสียค่าเล่าเรียนจาก เงินเดือนของพี่ชายคนนี้ แม่ซึ่งถึงความเอื้ออาทรของ พี่น้องจากเมืองเพชรมาก จึงได้อุปถัมภ์น้องๆ ลูกๆ และ หลานๆ ของพี่น้องให้ได้รับการศึกษา เพื่อจะได้นำไป ประกอบสัมมาชีพเลี้ยงตัวและครอบครัวได้ต่อไป

ส่วนตัวแม่เองนั้น ได้ชวนขวายเป็นนักเรียน ขยัน หมั่นเพียร แม้จะต้องทำงานแลกกับค่าขนม หรือทำงาน บ้านให้กับครูเพื่อจะได้เรียนหนังสือ แม่ก็ทำด้วยความ

เต็มใจ เพราะอยากจะได้วิชาความรู้จากคุณครู แม่เก่ง
วิชาคำนวณ และเป็นคนเรียนดีมากสอบได้ที่ 1 มาโดย
ตลอด เมื่อแม่สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมปลายจากโรงเรียน
เบญจมาศเพชบุรีที่เพชรบุรีแล้ว แม่เลือกเรียนวิชาครู
ที่สามารถนำมาประกอบอาชีพได้ แม่ได้ทุนเรียนต่อที่
โรงเรียนสตรีเพชรบุรีวิทยาลัยที่กรุงเทพฯ และได้
พบกับอาทักทิมซึ่งเป็นน้องสาวของพ่อ

เมื่อสำเร็จการศึกษา แม่ได้มาเป็นครูสอนหนังสือ
ที่โรงเรียนเฉลิมขวัญสตรี ที่พิษณุโลก และทำให้ได้พบ
กับพ่อในที่สุด ต่อมา แม่ได้ไปบรรจุเข้าทำงานเป็นคุณ
ครูสอนหนังสือ ที่จังหวัดลำพูน และไม่นานก็ได้แต่งงาน
กับพ่อ เมื่อ พ.ศ. 2494 แล้วย้ายกลับมาสอนที่โรงเรียน
เฉลิมขวัญสตรีอีกครั้ง เมื่อคลอดลูกคนที่ 2 (รศ.ดร.
มาณะสิริ เขาวกุล) เมื่อพ.ศ. 2497 จึงลาออกและมาช่วย
งาน บริษัท แสงศิริวนากิจ จำกัด และโรงแรมราชพฤกษ์
อย่างเต็มตัว

แม่เล่าว่า “คุณปู่ชอบแม่ จึงไปสู่ขอแม่ให้แต่งงาน

กับพ่อ” แม่เคารพคุณปู่และคุณย่ามาก โดยเฉพาะคุณปู่
ทอง แสงศิริ นั้น แม่เล่าให้ลูกๆ ฟังเสมอถึงความมานะ
อดสาหัส อดทน ซื่อสัตย์ เอาफीเอาน้องของคุณปู่ เพื่อ
ก่อร่างสร้างครอบครัวและตระกูลแสงศิริ ให้มีความเจริญ
จนถึงทุกวันนี้ แม่ในฐานะสะใภ้ก็รับใช้และช่วยงานของ
ครอบครัวแสงศิริ นับแต่นั้นเป็นต้นมา

แม่รักการทำงาน คล่องแคล่ว ว่องไว ชอบทำ
อะไรด้วยตัวเอง แม่ทำงานโดยไม่มีวันเสาร์วันอาทิตย์ ช่วง
ที่แม่อายุ 60 ปี แม่เคยคิดจะเกษียณอายุจากการทำงาน
แต่เมื่อถึงเวลาจริง แม่กลับรู้สึกว่าจะอยากจะทำงานไป
เรื่อยๆ อย่างที่พ่อเคยพูดไว้ว่า “ทำไปเรื่อยๆ ไม่มีเกษียณ
อายุ” แต่แม่ย้ำหนักย้ำหนา คือ “ต้องสนุกกับการทำงาน
ด้วย” แม่มีความสุขที่ได้ทำงานให้สำเร็จลุล่วงไป

แม่เล่าให้ฟังเสมอว่า “แม่ชอบเอาफीเอาน้องมา
อยู่ใกล้ๆ คนไหนดีก็เอามาช่วยงาน” ถ้าจะนับไปแล้ว
แม่ดูแลफीน้องมา ทั้งครอบครัวสายตรงและสายญาติ
นับลำดับมีคุณยาย น้องแม่ 3 คน ลูกแม่ 5 คน หลาน

และญาติที่อุปถัมภ์ 22 คน รวมถึงลูกน้องที่เคยทำงาน
ร่วมกันมาอีกนับไม่ถ้วน แม่เล่าว่าเท่านี้ก็พอเพียงสำหรับ
ชีวิตของคนคนหนึ่ง ที่รับภาระดูแลรับผิดชอบชีวิตของ
คนอื่น ๆ มา

แม่มีจิตใจโอบอ้อมอารีกับญาติพี่น้องทุกระดับ
แม่ชอบทำบุญ ไครมาบอกบุญแม่ก็จะไม่ขัด แม่มี
จิตศรัทธาแรงกล้า สร้างพระประธานถวายวัดที่อำเภอ
ชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก

แม่จะใช้วิธีอบรมสั่งสอนลูกๆ ด้วยการประพฤติ
ปฏิบัติจริงให้ลูกเห็นเป็นตัวอย่าง ในความขยันหมั่นเพียร
ความมุ่งมั่น ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ ความ
มัธยัสถ์ สิ่งเหล่านี้ลูกๆ ประจักษ์แจ้งอยู่ในใจ แม่รักที่
จะพูดคุยและคบหากับคนทุกระดับ ทุกอาชีพและทุกวัย
จึงมีคนรู้จักแวะเวียนมาเยี่ยมเยียนแม่อยู่เป็นประจำ

เมื่อวันที่ 18 พฤศจิกายน 2535 พ่อเสียชีวิตลง
แม่และลูกๆ ช่วยกันคิดว่า อยากรจะสร้างอนุสรณ์ให้
กับพ่อ และสร้างความเจริญให้กับเมืองพิษณุโลก จึง

ตัดสินใจสร้าง โรงพยาบาลรังสีรักษาและเวชศาสตร์
นิวเคลียร์ พิชญโลก (ภายหลังสมเด็จพระญาณสังวร
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ประธานชื่อ
โรงพยาบาลว่า “แพทยพร” เมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม
2544) โรงพยาบาลนี้สร้างขึ้นเพื่อให้การวินิจฉัยและ
รักษาผู้ป่วยโรคมะเร็ง โรคภัยรายนต์ และผู้ป่วยทั่วไป และ
เน้นการตรวจสุขภาพโรคมะเร็งประจำปี เพื่อประโยชน์
แก่ชาวพิชญโลกและชาวจังหวัดใกล้เคียง จะได้รับความ
สะดวกในการรักษาโรคร้ายเหล่านี้

แม่มีสุขภาพแข็งแรงมาโดยตลอด แต่ช่วง 4 ปี
หลัง แม่เริ่มเข้ารับการรักษาโรคตับอักเสบ ที่โรงพยาบาล
ศิริราช โดยการดูแลใกล้ชิดจากลูกและหลานทุกคน แม่
มีอาการทรุดลงในช่วงต้นเดือนกรกฎาคม 2544 จนเข้า
รับการรักษาที่โรงพยาบาลพญาไท 3 ในช่วงสุดท้ายของ
ชีวิตแม่มีกำลังใจเยี่ยม แม่ให้สติลูกๆแม่ใกล้วาระสุดท้าย
ของชีวิต ให้ “ไม่ประมาท” “ให้รักพี่รักน้อง” และ
“ให้เกื้อกูลกันชั่วลูกชั่วหลาน”

แม่จากพวกเราไปอย่างสงบ เมื่อวันที่ 11
สิงหาคม พ.ศ. 2544 รวมสิริอายุได้ 74 ปี 7 เดือน 11
วัน

พวกเราลูกๆ ขอน้อมนำและปฏิบัติตามสิ่งที่แม่
สอนไว้ทุกประการ และขอเชิญชวนทุกท่านที่ได้อ่านประวัติ
ของแม่ในครั้งนี้นำร่วมกับพวกเรา เพื่อเสริมส่งสิ่งที่แม่
ตั้งจิตอธิษฐานไว้ ใดๆก็ตาม ขอให้สัมฤทธิ์ผลดังความ
ปรารถนาของแม่ทุกประการ

ด้วยความเคารพรักแม่อย่างสูง

จากลูก

นายชัยศักดิ์ และ นางชบา แสงศิริ

รศ.ดร.มาฆะสิริ และ นายสิทธิโชค เขาวกุล

นางปิยะมาลย์ และ นายปกรณม์ แจ่มเจนกิจ

พญ.เกษกานดา และ นพ.วีระศักดิ์ วัชรตันศิริยุทธ

รศ.ดร.สาวิตรี และ นพ.ธรรมพงษ์ รังสิทธิ์

อาลัย “พีสุ”

ของน้องๆ ครอบครัวบุญใหญ่

ตั้งแต่จำความได้ จนได้เรียนหนังสือ เรียนจบ และมีงานทำ พี่คือ “ผู้ให้” มาตลอด ให้การศึกษากับทุกคนที่อยากเรียน พี่ให้การช่วยเหลือทุกๆ คนที่ขอ จำใส่ใจมาตลอดว่า แม่คือผู้ให้ชีวิต แต่พี่คือผู้ให้อาาคต จะบอกคนข้างเคียงอย่างภาคภูมิใจว่า พี่คนนี้ได้เลี้ยงได้ช่วยเหลือ ได้ให้กับทุกคนใน “สกุลบุญใหญ่” มาโดยตลอด พี่ๆ น้องๆ ซึ่งเรามีกัน 9 คน และขณะนี้เหลือเพียง 3 คน จะไม่ลืมเลยว่า พี่มีพระคุณต่อพวกเราเป็นที่สุด ขาดพี่ก็เหมือนเราขาดสิ่งสำคัญในชีวิต ยังไม่มีโอกาสได้ทดแทนคุณเลย

วันที่ 11 สิงหาคม 2544 จะเป็นอีกวันหนึ่งที่น้องๆ จะจำไว้จนชั่วชีวิตว่าพี่จากเราไป เพราะเรามีวันสำคัญที่

เราจำเสมอ คือ วันที่ 30 กันยายน 2520 คือวันตาย
ของแม่

เมื่อแม่ตาย เราก็มีพี่สูเป็นแกนร่วมที่พวกเราได้อาศัยยึดเกาะและมีชีวิตอยู่ได้ในโลก ต่อแต่นี้ไปพวกเรากงมีพี่สูอยู่ในหัวใจ และขอสัญญาว่าจะระลึกนึกถึงพี่ตลอดไป

ด้วยรักและอาลัย

น้อง ๆ

แต่...พีสุภา

ของน้องๆ ครอบครัวแสงศิริ

พีสุภาได้เข้ามาเป็นสมาชิกในครอบครัวของเรา
ในฐานะภรรยาของพีเชอ (สุรศักดิ์ แสงศิริ) เมื่อเกือบ
50 ปีก่อนโน้น โดยที่บ้านของเราอยู่ด้วยกันเป็นครอบครัว
ใหญ่ ประกอบด้วยสมาชิกผู้ใหญ่อันได้แก่ คุณพ่อ คุณแม่
นอกจากนั้นยังมีน้องๆ ญาติผู้อาศัยและคนงานอีกมากมาย
คงเป็นเรื่องยากพอสมควรที่สมาชิกใหม่จะปรับตัวให้เป็น
ที่ยอมรับ แต่เพียงระยะเวลาไม่นานนัก เราก็ยอมรับนับถือ
พีสุเหมือนพี่สาวคนโตอย่างสนิทใจ เพราะพีสุได้แสดง
ให้เห็นถึงความเชื่อเพื่อพ่อแม่ ช่วยเหลือเกื้อกูลน้องๆ และ
ปวงญาติอย่างจริงใจ

ตลอดเวลาที่เราอยู่บ้านเดียวกัน พีสุภาได้ให้ความ
เคารพนับถือคุณพ่อและคุณแม่อย่างสูงเสมอมา ได้ทำงาน
ที่ได้รับมอบหมายด้วยความเรียบร้อยเป็นที่ไว้วางใจอย่างยิ่ง

แม้เมื่อเราแยกบ้านและคุณพ่อเสียชีวิตแล้ว พี่สุภาภักย์ยังคงเอาใจใส่ ดูแล และให้ความเคารพคุณแม่เช่นเคย เมื่อพี่เธอถึงแก่กรรม ได้มีการหารือกันเรื่องการจัดงานศพ พี่สุภัก์กล่าวเสมอว่า “แล้วแต่คุณแม่” “ตามใจคุณแม่” จะทำอะไรก็หารือคุณแม่ก่อน พวกเราเองไม่เคยคาดคิดเลยว่า ในที่สุดแล้วเราก็ได้จัดงานฌาปนกิจศพคุณแม่และพี่เธอในวันเดียวกัน

พี่สุเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์เป็นเลิศ เกือบจะเรียกได้ว่าไม่มีใครในซอยพืงทอง ถนนอุทอง ไม่รู้จัก ไม่ว่าจะไปเดินผ่านบ้านใด ก็จะได้รับการร้องเรียกทักทายอย่างสนิทสนมเสมอ

พี่สุ เป็นคนสนใจในพระพุทธศาสนามานานแล้ว ได้ปฏิบัติธรรม ปฏิบัติสมาธิอย่างสม่ำเสมอตลอดมา พี่สุเล่าว่า “ตื่นนอนแล้วก็อาบน้ำ แต่งตัว และปฏิบัติสมาธิอยู่พักหนึ่ง จึงลงมาข้างล่างทั้งที่ยังไม่สว่าง แล้วจึงลงมารดน้ำต้นไม้และให้อาหารปลา” พี่สุเป็นคนมือเย็น

ดอกไม้ต้นไม้มี่ที่ปลูกจะเจริญงอกงามให้ดอกผลสมบูรณ์
เต็มทีเสมอ และเมื่อได้ดอกผลแล้ว พี่สุก็มักจะอนุญาต
ให้ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านนำไปใช้ ไปถวายพระ และ
รับประทานโดยไม่หวงแหน ในช่วงเข้าพรรษาของทุกปี
พี่สุจะขอเป็นเจ้าภาพถวายเทียนพรรษาแก้วดียวากจนที่
อยู่ห่างไกล ปีละหลายต้น

ภาพที่เราเห็นเจนตาอยู่เสมอคือ ภาพที่พี่สุยื่นให้
อาหารปลา หลังจากกลับจากทำงาน และภาพพี่สุนั่ง
ร้อยดอกไม้ เช่นมะลิและดอกกรักที่ปลูกไว้ เพื่อนำไปบูชา
พระ ขณะที่พี่สุดูทีวีหลังอาหารเย็น

คุณลักษณะเด่นของพี่สุอีกอย่างหนึ่งคือ ความ
เป็นผู้มีระเบียบวินัย พี่สุเป็นคนเขียนหนังสือสวยเสมือน
บรรจงเขียน ที่บ้านพี่สุจะตั้งอาหารไว้ก่อน 6 โมงครึ่งและ
จะรับประทานตรงเวลา สมาชิกคนใดไม่มาทันเวลาและ
ไม่ได้แจ้งไว้ คนครัวจะยกออกไปได้ทันที

พี่สุภาเป็นคนขยันและสมถะ เราเกือบจะไม่เคย

เห็นพี่สู้อยู่หนึ่งเลย แม้ขณะดูข่าวโทรทัศน์ก่อนนอน พี่สู่อีกจะเย็บผ้าไปด้วย พี่สู่ออกเสมอว่ามีความสุขที่ได้ทำ

พี่สู่ออกไปตลาดตอนเช้าด้วยตนเอง บอกว่าชอบ เพราะได้ออกกำลังและได้มีโอกาสพบปะผู้คน เมื่อพี่สู่อายุนำไปในระยะหลังๆ บรรดาพ่อค้าแม่ค้าก็มักจะถามถึงอยู่เสมอ

พี่สู่ออกเป็นคนมัธยัสถ์ ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ซื้อข้าวของเครื่องใช้เพียงเท่าที่จำเป็น แต่เมื่อใดที่มีผู้มาขอความช่วยเหลือและมีเหตุผลสมควร พี่สู่อีกจะช่วยเหลือทันทีโดยไม่ลังเลเลย

ในด้านการครองเรือน นับได้ว่าพี่สู่ออกประสบความสำเร็จอย่างสูง ลูกทุกคนได้รับการศึกษาจนจบปริญญา ได้ไปศึกษาต่อต่างประเทศจนจบปริญญาเอก 2 คน แพทย์ปริญญา 1 คน ทำงานธนาคาร 1 คน และเป็นวิศวกร 1 คน และต่างก็ประสบความสำเร็จในการครองเรือนอย่างน่าภาคภูมิใจ

พวกเราได้มีโอกาสใกล้ชิดสนิทสนมกับพี่สุมา เป็นระยะเวลาเกือบ 50 ปี ย่อมเป็นไปได้ที่จะสามารถ บรรยายถึงความผูกพันที่มีต่อกันได้อย่างครบถ้วน พี่สุ เป็นคนที่เราให้ความเคารพนับถือ รักใคร่ และถือเป็น แบบอย่างในการปฏิบัติตนตลอดมา

พวกเราจำกันได้ดีว่า เมื่อใดที่มีงานชุมนุมญาติ ที่เป็นงานมงคล พี่เธอมักจะได้รับincarขอร้องให้ร้องเพลง เพลงหนึ่งในสองสามเพลงที่พี่เธอชอบร้องด้วยเสียงที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนคือเพลง “นางแก้วในดวงใจ” และความจริงที่เรายอมรับกันก็คือ พี่สุมิได้เป็นแต่เพียง นางแก้วในดวงใจของพี่เธอคนเดียวเท่านั้น หากเป็น นางแก้วในดวงใจของพวกเราทุกคนด้วย

ด้วยรักและอาลัยยิ่ง

จากน้องๆ แสงศิริ

គុណແມ່សុភា ឆ្នាំ ១៩៧៩
ព័រមរកាតេសាស្ត្រ

แม่รับพระราชทานเหรียญ จาก

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี

คราวเสด็จเปิด

“ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมพระเกียรติ 6 รอบพระชนมพรรษา”

ที่โรงเรียนเฉลิมขวัญสตรี อ.เมือง จ.พิษณุโลก

วันที่ 28 พฤศจิกายน 2543

รูปแม่ถ่ายขณะที่เป็นครู ที่จังหวัดลำพูน
ถ่ายเมื่อ พ.ศ. 2492

รูปแม่
ถ่ายเมื่อ พ.ศ. 2502

ภาพพิธีสมรส

ระหว่าง

น.ส.สุภา บุญใหญ่ กับ นายสุรศักดิ์ แสงศิริ

พ.ศ. 2494

ณ บ้านที่ชาวพิษณุโลกเรียกว่า “บ้านใหญ่”

รูปของพ่อและแม่
ถ่ายพร้อมพี่น้องๆ และ ลูกๆ
ในวันแต่งงาน
ของ
คุณชัยศักดิ์ แสงศิริ บุตรชายคนโต

วันขึ้นปีใหม่ของทุกปี สิ่งที่แม่ทำเป็นประจำ
คือ ใ้บาตรร่วมกับชาวพิษณุโลก
ภาพนี้แม่ถ่ายรูปพร้อมกับ
คุณปิยะมาลย์ แจ็งเจนกิจ (บุตรสาวคนที่ 2)
และครอบครัว

ภาพแม่ถ่ายที่ภูแก้วรีสอร์ท
อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

พิธีเปิดโรงพยาบาล
รังสีรักษาและเวชศาสตร์นิวเคลียร์ พิชณุโลก
อย่างเป็นทางการ วันที่ 15 พฤศจิกายน 2540
และต่อมาเมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม 2544
สมเด็จพระญาณสังวร
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
ประทานนามให้ว่า "โรงพยาบาลแพทยพร"

ภาพแม่ถ่ายรูปพร้อมกับลูก
“คุณศักดิ์ชัย แสงศิริ” “คุณปิยะมาลย์ แจ่มเจนกิจ”
“พ.ญ.เกษกานดา วัชรตันศิริยุทธ”
“ดร.ดาวิตรี รังสิภัทร์” และหลาน
ในวันเปิดโรงพยาบาล
รังสิรักษาและเวชศาสตร์นิวเคลียร์ พิชณุโลก

ภาพแม่ถ่ายเมื่อครบรอบวันคล้ายวันเกิด

อายุ 72 ปี

ณ โรงแรมราชพฤกษ์

วันที่ 20 ธันวาคม 2541

ภาพแม่ถ่ายรูปพร้อมกับลูกสาว
ลูกชาย และ หลานๆ
ในงานครบรอบวันคล้ายวันเกิดอายุ 72 ปี

ภาพแม่ถ่ายพร้อมกับลูกสาว ๖ คน
“ดร.มาฆะสิทธิ์ เขาวกุล” “คุณปิยะมัลย์ แจ่มเจนกิจ”
“ดร.ดาวิตรี รังสิภัทร์” และน้องๆ ครอบครัวแสวงศิริ
ณ วัดเขาสุกิม จังหวัดจันทบุรี
วันที่ 16 มีนาคม 2544

การบวชอยู่ที่บ้าน

ระบบการใช้ชีวิตที่สมบูรณ์แบบ

พุทธทาสภิกขุ

ธรรมสภาจัดพิมพ์ธรรมบรรยาย ของ ท่านพุทธทาสภิกขุ
เพื่อรักษาค้นฉบับที่ถูกต้องและสมบูรณ์
เป็นธรรมสักการะในมงคลกาล ๑๐๐ ปี ท่านพุทธทาส พ.ศ. ๒๕๔๕
จากธรรมทานมูลนิธิ องค์การฟื้นฟูพระศาสนา มูลนิธิเผยแพร่วีถีชีวิตประเสริฐ
ธรรมสภาขอกราบขอบพระคุณ คณะผู้ทำงาน และผู้ร่วมจัดพิมพ์ครั้งแรกเป็นอย่างสูง

อนิเมทา

การที่ ตำรวจต่าง ๆ ของบ้านเรา ซึ่งอยู่ในรูปของ ข้าราชการ กิติ, รัฐบาลของบ้านเรา หรือตำรวจบ้านเรา กิติ, ก็คือได้รับความร่วมมือ จากสหประชาชาติหลายฝ่าย คนที่โศกเศร้าถึงสิ่งที่บ้านเราได้ รัฐบาลของเรา เช่นนี้ มี บ้านเรา ขอ แลกของทุกฝ่ายนี้ และขออนิเมทา ต่อทุกท่าน ผู้มีส่วนใน การช่วยแก้ไขนี้. การอนิเมทาที่ บ้านเราทำไป ทั้งในนาม ของคณะ กรรมการ, หรือสำนักงาน อนิเมทาของราชการ และของ สภามหาวิทยาลัย.

อนิเมทา ในทุกวันนี้ แม้จะกระทำตามหลักการมาอย่าง ไรเพื่อเป็นการเพิ่มพูน หรือ การโต้ตอบ และ แลกซึ่งกันและกัน ใน การกระทำ ก็ตาม ก็ยังมีคน เป็นคนที่ไม่อนิเมทา ของบ้านเรา และบางคนก็อาจจะ เป็น คนอนิเมทา เพื่อ จึงเป็นได้ให้ ก็ ยึดได้ จึงเมื่อการกระทำนั้น ได้กระทำไป ด้วยความไม่เข้าใจ มาก แท้จริง; แล้วมีคนที่ได้เกิดจากการกระทำนี้ๆ ซึ่ง แม้ไม่เข้าใจ ไม่เป็นประโยชน์ แต่เพื่อคนที่มีประโยชน์ของ สักเล็กน้อย. บ้านเรา, ของอนิเมทา เป็นที่เข้าใจในกรณีนี้ เพราะ เน้นถึงคุณค่าที่ มีประโยชน์; และยังมีคนอนิเมทาแบบ ท่าน มีท่าน มีหลาย ๆ คนที่ ได้รับ ประโยชน์ จากงานนี้หรือ งานนี้ นี้ มีต่อๆ ไป สักเล็กน้อย.

ผมขอวิงวอน และเป็นผมขออยู่ได้ ก็ไม่เข้าใจใคร่ประการของ วัตถุประสงค์; มีดังนี้ จะต้องมีคนที่เป็นคนที่มี หรือ มี กับ ต่อของบ้านเรา โดยไม่ต่อสู้ของเสีย. ผมขอวิงวอน ไม่ประการ ของวัตถุประสงค์ของ การปฏิบัติ เป็นธรรมดา, และ จะต้องมี อนิเมทาในรูปของอนิเมทา ดังนี้ โลก

นี่จะเป็นหน่อต่งไร ที่หากเป็นโลกที่ประกอบด้วย ลัทธิของมนุษย์
 ในร่างของมนุษย์ ได้มีไปเข้าที่ในโลก? และแม้แต่คน
 คนหนึ่งๆ ละได้มีประกอบเป็นอะไร ที่ประกอบเขา ได้มีแต่การ
 รวมกลุ่ม หากกลุ่มที่รู้จักกันดี ของไม่เหมือนกัน เข้าไป
 บังคับ ทุกๆ?

อันนี้คือรวมจะ ทุกๆอันนี้ แม้จะกลุ่มต่งต่งไร ก็ยังมีไป
 ในที่ของรวมอยู่ทั้งโลก! แม้จะรวมจะ ละต่งต่งกันบ้าง ก็ยังมี
 ต่อกัน นี้คือ อิทธิพล ที่ประกอบเข้าไว้ด้วย มิใช่ มนุษย์? ว่าจะกลุ่ม
 ทุกลาย ละบอกกันคนใดได้ไปจับใจไว้ ๙ ซึ่งนี้ไม่ใช่คำว่า "รวม"
 ๙ นี้คือกลุ่ม และพร้อมสรรพ! ประกอบไว้ ละจะกลุ่มมาต่มองนอก ใดๆ
 หนึ่งนั้น, หนึ่งนั้น และตามลัทธิที่แท้ ที่กลุ่มก็รวมเข้า ในที่
 เป็น ใจที่ไม่มีจุดจบของใจไป.

การที่ รวม= ๙ นี้แม้จะต่าง แต่ได้โดยที่รวมแต่รวมกัน
 นี้ก็ยังมีเป็นอันใดในเกิดจากความกลัวใจ ในรวม กันนี้เอง,
 ได้ไปประกอบ; ที่นี้แหละ ลัทธิของมนุษย์จาก ต่อกันทั้งนุษย์
 ๙ กลุ่มต่งต่งนี้ ซึ่ง ทุกกลุ่ม ทุกกลุ่ม ในที่รวมแต่รวม
 นี้คือกลุ่มของมนุษย์ ขุมของ ๙ นี้คือของลัทธิ
 แล้วนั้น ทุกๆการ ๙

พระอรหันต์ สอนธรรม

เมตตาธรรม, โสคา
 ๓ กันยายน ๑๖

สารบัญ

การบวชอยู่ที่บ้าน	๑
ระบบการใช้ชีวิตที่สมบูรณ์แบบ	๘๓
ชีวิตที่สมบูรณ์	๑๑๓

การบวชอยู่ที่บ้าน

พุทธทาสภิกขุ

บรรยายธรรมประจำวันเสาร์ ภาคมาฆบูชา
ณ สวนโมกขพลาราม ๒๓ มีนาคม ๒๕๒๘

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคมาฆบูชา เป็นครั้งที่ ๑๒ ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงกล่าวถึง กุ่มมือหรือวิธีการศึกษา เกี่ยวกับการปฏิบัติ ท่อไปตามเดิม.

ขอข้อความเข้าใจว่า การบรรยายนี้ ไม่ได้กล่าวเจาะจงเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยละเอียดโดยเฉพาะ; แต่กล่าวในฐานะเป็นโครงของเรื่อง, เป็นเค้าโครงของเรื่อง, เป็นวิธีการที่จะศึกษาโดยเค้าโครงของเรื่อง, ส่วนรายละเอียดนั้น ก็ไปหาศึกษาได้เอง เพราะมันยังมีมาก. แต่จะมีหัวข้อ

บรรยายเฉพาะในวันนี้^๕ ว่า การปฏิบัติที่เป็นการบวชอยู่
ที่บ้าน หรือจะเรียกสั้นๆ ก็ว่าจะกล่าวเรื่อง การบวชอยู่
ที่บ้าน, ฟังดูก็แปลก.

ข้อนี้ก็มีเหตุผลที่จะกล่าว หมายความว่า บางคนมี
ความน้อยใจเสียใจ ว่าไม่ได้บวช เพราะว่าเป็นสตรีเพศบ้าง
หรือเพราะเหตุอย่างอื่น ๆ ทำให้ออกไปบวชไม่ได้ ต้องอยู่ที่
บ้าน ตั้ง^๕บ้าง, หรือแม้แต่เขาบวชอย่างพรหมจารีณิกัน
๙ วัน ๑๐ วัน ที่จำกัดกันขึ้นทุกๆ ไปในระยะนี้ ก็ไปบวชไม่
ได้จึง ขอเสนอวิธีบวชชนิดที่อยู่ที่บ้าน เรียกว่า บวชอยู่
ที่บ้าน.

บางคนจะสงสัยว่า *บวชทำไมอยู่ที่บ้าน?* มันก็พอ
จะตอบได้ว่า *เราทำอย่างเดียวกัน ในวัตถุประสงค์ที่มุ่งหมาย*
ของคำว่า บวช คือคำว่า *ปพฺพชฺชา* ซึ่ง แปลว่า *บวช*; *ปพฺพชฺชา*
นี้มัน แปลตามตัวหนังสือ ก็ว่า *ไปหมดจากที่ควรไป, เว้น*
หมดจากที่ควรเว้น ก็คือเว้นหรือไปเสีย จากการปฏิบัติ
หรือการเป็นอยู่ชนิดที่เป็นทุกข์, สิ่งใดเป็นไปเพื่อความทุกข์
เราจะเว้นเสียโดยเด็ดขาด; *ไม่ทำในใจว่า อยู่ที่บ้านหรืออยู่*
ที่วัด แต่ว่าโดยแท้จริงก็อยู่ที่บ้าน แต่ไม่ต้องทำในใจว่าอยู่

ที่บ้านหรืออยู่ที่วัด, ทำในใจแต่การประพฤติปฏิบัติ ให้ตรงตามความหมายนั้นเท่านั้น ก็ว่าไปหมด เว้นหมดจากสิ่งที่ควรเว้นควรไป ในทุก ๆ ระดับ.

หรือแม้ว่า เราจะอาศัยคำอีกคำหนึ่ง ก็คำว่า *พรหมจรรย์* แปลว่า *การประพฤติประเสริฐ, ประพฤติอย่างพรหม* ก็ไม่ได้จำกัดว่า *ที่บ้านหรือที่วัดถ้าประพฤติได้ก็ประพฤติ*; อย่างจะถือศีลพรหมจรรย์อยู่ที่บ้าน ศีล ๘ ศีล ๑๐ นั้นก็ยังถือได้ คำว่า *พรหมจรรย์* นั้นมีความหมายว่า *การประพฤติอย่างเต็มทีหรือเคร่งครัด ติดต่อกัน เป็นระยะยาว เป็นการปฏิบัติตลอดชีวิต* อย่างนี้ก็ยังได้, พุทกัณง่าย ๆ ว่า *ประพฤติพรหมจรรย์ที่บ้าน* มันก็ยังทำได้.

ทีนี้เมื่อบุคคล บางคนไม่อาจจะออกไปบวช หรือว่าเป็นสตรีไม่อาจจะบวชเป็นภิกษุณี ก็เสียใจหรือน้อยใจอย่างนี้ก็มี. หรือด้วยเหตุอย่างอื่นออกไปบวชไม่ได้ อย่างนี้ก็มี, ไม่ต้องเสียใจ ไม่ต้องน้อยใจ, พยายามประพฤติปฏิบัติในธรรมะ ซึ่งเป็นการปฏิบัติ ให้ดีที่สุด ให้สูงที่สุด ตามที่จะทำได้ ก็จะเป็นการบวชอยู่ที่บ้าน, เรียกว่าบวชอยู่ที่บ้าน. พึงดูให้ดี ๆ เพราะ บวช นั้นคือการเว้นเสีย

จากสิ่งที่ควรเว้น, พรหมจรรย์นั้นหมายถึงการประพฤดิ
 ขัธรรมอย่างจริงจังเคร่งครัด, แม้ในเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ
 ถ้าทำอย่างเคร่งครัดติดต่อกันจนตลอดชีวิต ก็เรียกว่าพรหม-
 จรรย์ได้เหมือนกัน. เคียงนี้เราจะถือเอาหลักปฏิบัติตามที่
 มีอยู่อย่างไรในพระพุทธศาสนานี้ เอามาถือไว้เป็นหลัก
 ปฏิบัติ ก็จะทำให้เกิดผลอย่างเดียวกัน กับพวกที่บวชออก
 ไปอยู่ที่วัด หรือไปอยู่ในป่า, และในบางกรณี บวชอยู่ที่
 บ้านจะทำได้ดีกว่าบางคนหรือบางพวก ที่ไปบวชเหลวไหล
 อยู่ที่วัด หรือแม้อยู่ในป่า. ด้วยเหตุนี้แหละพอที่จะกล่าว
 ได้ว่า เรื่องสถานที่ นั้นก็ ไม่ได้สำคัญเด็ดขาดอะไรนัก,
 มัน สำคัญ หรือ เด็ดขาดอยู่ที่การประพฤดิกระทำ มากกว่า
 ซึ่งขอให้ท่านทั้งหลายตั้งใจฟังให้ดี ๆ ว่า บวชอยู่ที่บ้านนั้น
 จะบวชกันได้ได้อย่างไร?

หลักปฏิบัติในการบวชอยู่ที่บ้าน.

การบวชเพื่ออยู่ที่บ้านนั้น ก็ต้องอาศัยหลัก
 ธรรมะ ที่เป็นเนื้อแท้ หรือเป็นตัวแท้ของพระพุทธศาสนา
 ที่มีอยู่เป็นหลักชี้แจงตายตัว. ในที่นี้ จะเลือกเอามาสัก

หมวดหนึ่ง สำหรับยึดเป็นหลักปฏิบัติ, แต่ก็มีให้เลือกเอาหมวด เช่น อริยอัฐสังคิมรรค เป็นต้น นั้นมันเป็นหลักทั่วไป ที่วัดก็ได้ ที่ไหนก็ได้, จะเอาชนิดที่สูงขึ้นไป ละเอียดยกขึ้นไปกว่านั้น คือหมวดธรรมที่มีชื่อว่า อินทรีย์ทั้ง ๕, อินทรีย์ทั้ง ๕ จำไว้ให้ค้.

อินทรีย์ทั้ง ๕ คือ สัทธา วิริยะ สติ สมာธิ ปัญญา ๕ อย่างนี้ แต่ละอย่างเรียกว่า อินทรีย์. คำว่าอินทรีย์ แปลว่า สำคัญ ทัวการสำคัญ หลักสำคัญ หัวข้อสำคัญ, ธรรมะทั้ง ๕ ข้อนี้ จะมีอยู่ในการปฏิบัติทั่วไป, จะทำสมาธิหรือเจริญภาวนาอย่างไร ก็ต้องทำให้มีอินทรีย์ครบทั้ง ๕.

ขอให้ฟังให้ค้ว่า จะปฏิบัติธรรมะพวกไหนก็ตาม จะต้องปฏิบัติให้มีอินทรีย์ ในคำเหล่านั้น ครบทั้ง ๕ ที่เรียกว่า ๕, ๕ นี้ก็คือ สัทธา วิริยะ สติ สมာธิ ปัญญา ดังที่กล่าวแล้ว.

๑. มีสัทธา - เชื่อในธรรม เป็นเครื่องค้ำค้ำ.

ข้อแรก คือ สัทธา แปลว่า ความเชื่อ บวชอยู่ที่บ้าน ก็มีความเชื่อในธรรมะนั้น ๆ ถึงที่สุด. เชื่อในอะไร ?

ถ้าถามว่า **เชื่อในอะไร?** ก็คือเชื่อในธรรมที่เป็นเครื่อง
ดับทุกข์ ที่รู้กันทั่วไป ก็เช่นศีล สมาธิ บัญญา หรือ
อริยอัฏฐังคิกมรรค มืองค์ ๘ นี้ เป็นธรรมที่ดับทุกข์. เรา
ได้ศึกษาแล้ว เห็นแล้ว มีความเชื่อ ว่าธรรมเหล่านี้ดับ
ทุกข์ได้จริง หรือว่าธรรมเหล่านี้เป็นที่พึ่งได้จริง, เชื่อลง
ไปเสียที่หนึ่งก่อน.

แล้วก็เชื่ออีกทีหนึ่ง คือเชื่อตัวเอง ว่าตัวเองนี้
สามารถที่จะปฏิบัติธรรมะเหล่านั้น ในเนื้อในตัวของตน
มีความถูกต้องเหมาะสม ที่จะประพาศปฏิบัติธรรมะเหล่านั้น,
นี่ก็เป็นอีกเชื่อหนึ่ง รวมกันเป็น ๒ เชื่อ : เชื่อในสิ่งที่
ประพาศปฏิบัติว่าดับทุกข์ได้, แล้วก็เชื่อว่า ตัวเองมีคุณ-
ธรรมที่จะดับทุกข์เหล่านั้นได้อย่างเพียงพอ.

นี่ มีศรัทธาอย่างนี้ แล้วก็อยู่ที่บ้าน บวชอยู่ที่บ้าน
มัน ก็พอที่จะทำให้เกิดอำนาจ เกิดกำลัง กำลังภายในก็ได้,
ใช้คำอย่างนี้กับเขาบ้าง. เกิดอำนาจเกิดกำลัง ในการที่จะ
ปฏิบัติธรรมะเหล่านั้น คือศีล สมาธิ บัญญา ซึ่งเป็นหลัก
ทั่วไป; เช่นว่า **รับศีล** เอาไป ไปถือที่บ้าน ก็**ต้องทำให้**
เป็นศีลของบุคคลผู้มีศรัทธา อย่างแน่นอนเห็นแน่นอน โดย

เชื่อว่าศิลปินเป็นเครื่องดับทุกข์ได้, แล้วก็เชื่อว่าตัวเองสามารถรักษาโรคได้; ให้มีความเชื่ออย่างนี้เกิดขึ้น ก็จะเป็นผู้มีศรัทธา, แล้วก็มีความเหมือนกันว่าเป็นผู้ประพาศิพรหมจรรย์อย่างยิ่ง มีความหนักแน่น จริงจัง เคร่งครัด ในการปฏิบัตินั้น ๆ.

ที่นี้ก็ปล่อยให้ศรัทธานั้นแหละ ดำเนินไปตามที่ควรจะมีในแต่ละวัน ๆ อำนาจของศรัทธา ทำให้มีการประพาศิพรหมจรรย์ ทำจริง ถึงที่สุด แล้วก็มีความตั้งใจ ที่เกิดมาแต่ศรัทธานั้นมากมาย ประพาศิปฏิบัติได้เต็มที่.

เดี๋ยวนี้คนมีศรัทธากันแต่ปาก มีศรัทธากันแต่ผิว ๆ ว่ามีศรัทธา มีศรัทธา แต่หาได้มีศรัทธาตัวจริงแท้จริงตามที่กล่าวมานี้ไม่, คือไม่ได้เชื่อแม้ในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ โดยแท้จริง, แล้วก็ไม่ได้เชื่อว่า ตัวเองจะสามารถประพาศิปฏิบัติได้ ตามคำสอนเหล่านั้น. มาจัดการกันเสียใหม่ มาชำระสะสางกันเสียใหม่; อยู่ที่บ้าน แต่ให้มีศรัทธาเต็มเปี่ยมทั้ง ๒ ประการ คือมีศรัทธาในธรรมะที่จะประพาศิว่าดับทุกข์ได้จริง แล้วมีศรัทธาในตัวเอง, ตัวเองนั้นแหละ ว่าสามารถที่จะปฏิบัติธรรมะเหล่านั้นได้, รวมกำลัง

กันเป็น ๒ ฝ่ายอย่างนี้แล้ว ก็เป็นศรัทธาที่สมบูรณ์อยู่ที่บ้าน
ก็มีลักษณะอาการเหมือนบวชอยู่ที่บ้าน.

๒. มิวริยะ - มีความเพียรและกล้าหาญ.

ที่ข้อที่ ๒ มีวิริยะ วิริยะ แปลว่า ความเพียร
หรือ ความกล้าหาญ, บวกกันทั้งความเพียรและความกล้า
หาญเข้าด้วยกัน ก็เรียกว่า วิริยะ, ยังมีศรัทธาในธรรมะ หรือ
ในตัวเองมาก่อนแล้ว วิริยะก็จะเข้มแข็งถึงที่สุด; อาศัย
อำนาจของศรัทธานั้นเป็นพื้นฐาน กระทำอย่างกล้าหาญ
อย่างพากเพียร ในสิ่งที่ควรจะทำ ทุกเรื่องไม่ว่าเรื่อง
เกี่ยวกับโลก หรือเกี่ยวกับเหนือโลก.

เรื่องที่เราจะต้องทำ ถ้ากล่าวกันแต่ใจความสรุป
สั้น ๆ แล้วก็จะ มีอยู่ ๔ ประการ คำด้วยกัน คือมีความพากเพียร
กล้าหาญในการที่จะป้องกัน, พากเพียรกล้าหาญ ในการ
ที่จะสละ, พากเพียรกล้าหาญ ในการที่จะสร้างสรรค์, และ
พากเพียร กล้าหาญในการที่จะรักษา. คำ ๔ คำนี้มีความ
หมายคลุมหมดยุคในหน้าที่ของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอะไร,
ป้องกัน สละ สร้าง และรักษา.

(๑) ป้องกัน คือ ป้องกันไม่ให้สิ่งที่ไม่ควรจะเกิด จะมีนั้น เกิด มีขึ้นมา; เช่นศัตรูอย่างนี้ เราต้องใช้การป้องกัน ไม่ให้เกิดไม่ให้มีขึ้นมา. กิเลสเป็นศัตรูร้าย กางกว่าอะไรหมด ก็มีการป้องกันอยู่อย่างถูกต้อง, ราวกับว่าป้องกันข้าศึกอันใหญ่หลวง ไม่ให้เกิดขึ้นได้.

แล้วก็อันที่ (๒) สละที่เกิดขึ้นแล้ว; ถ้าสิ่งที่ไม่พึงปรารถนานั้นได้เกิดขึ้นเสียแล้ว ก็ต้องพากเพียร เข้มแข็ง กล้าหาญ ในการที่จะสละมันออกไปเสีย.

ที่นี้ก็มาถึงส่วนที่ (๓) ต้องสร้างสรรค์ ได้แก่สิ่งที่ยังไม่มี ความดี ความงาม กุศล สุจริต ทุกอย่างทุกประการ ที่ควรจะมีในตน ที่มันยังไม่เคยมี ก็ต้องสร้างให้มีขึ้นมา, ด้วยอาศัยความเชื่อในสิ่งนั้นๆ และเชื่อตัวเอง ว่าจะปฏิบัติได้ ดังที่กล่าวมาแล้วในข้อศรัทธา ก็สามารถจะสร้างสิ่งที่ยังไม่มีในตน, ความดีหรือกุศลที่ยังไม่มีในตน ให้เกิดมีขึ้นมาในตน ให้จนได้, นี้เรียกว่าในทางสร้างสรรค์.

ที่นี้ (๔) ข้อสุดท้าย ที่สร้างสรรค์ขึ้นมาได้เท่าไรเพียงไร ต้องมีการรักษา, มีการรักษา หรือจะถึงกับพัฒนา

ให้เจริญงอกงามยิ่ง ๆ ขึ้นไป เป็นหน้าที่สุดท้าย คือรักษา. เหมือนกับว่าหาเงินมาได้ มันก็ต้องรักษาให้อยู่ในสภาพที่ถูกต้อง, ให้ใช้จ่ายในลักษณะที่ถูกต้อง, ให้มีอยู่อย่างถูกต้อง.

เราอยู่ที่เรือน บวชอยู่ที่เรือน แต่มีวิริยะ : ความพากเพียร หรือกล้าหาญถึงที่สุด ในการที่จะ ป้องกัน ไม่ให้ความชั่วร้ายอกุศลบาปใดเกิดขึ้นในตน, ป้องกัน ใต้เต็มที. แล้ว ถ้ามีบาปมีอกุศล ที่ได้เกิดขึ้นโดยพลั้ง เผลอ ก็ละไปเสียอย่างเต็มที. แล้วก็ สร้างที่มันยังไม่เกิด บุญกุศลความดีที่ยังไม่เกิด ก็สร้างให้เกิด, ทำให้เกิดขึ้นมา. ครั้นเกิดขึ้นได้แล้ว ก็รักษาให้เจริญรุ่งเรือง ยิ่ง ๆ ขึ้นไป, นี้เรียกว่ามีวิริยะ อยู่ที่บ้านที่เรือน.

โดยมากไม่สนใจที่จะทำให้จริง คือปล่อยไปตามบุญ ตามกรรม : แต่เดี๋ยวนี้เราต้องการจะเป็นผู้บวช จะเป็น นักบวชอยู่ที่บ้าน ก็จะต้องตั้งใจเป็นพิเศษ ในฐานะที่ว่า เป็นนักบวช ; แม้ว่าจะอยู่ที่บ้าน มีความระมัดระวัง ให้เกิดความถูกต้อง ในการที่จะ ป้องกัน หรือ สละ หรือสร้าง หรือ รักษา ทั้งที่กล่าวแล้ว.

๓. มีสติ - ต้องใช้ในทุกระณิ.

ที่นี้ ข้อถัดไป ก็คือ มีสติ, มีสติ สิ่งที่เราเรียกว่าสติ นั้น เป็นธรรมชาติพิเศษ, เป็นธรรมชาติจำเป็นสำคัญที่จะต้องใช้ในทุกระณิ; ช่วยจำข้อความนี้ไว้ให้ดี ๆ ว่าธรรมชาติที่จะต้องใช้ทุกระณิไม่ว่าที่ไหน อย่างไร ได้แก่สติ. ทุกเรื่องมันต้องทำไปหรือเป็นไป ในความควบคุมของสติ; ถ้าไม่มีสติ มันก็ทำอะไรไม่ได้, แม้แต่จะลุกขึ้นยืนจะเดินไป มันก็ทำไม่ได้, มันก็หกล้มหลุกหลุนซะไป, แม้แต่จะรับประทานอาหาร ถ้ามันไม่มีสติ เต็มมันก็บ้วนอาหารเข้าจุกไป, หรือว่าถ้าไม่มีสติ มันก็จะกินอาหารอย่างตะกละ อย่างที่เป็นกิเลส. ไปคิดดูเองก็แล้วกันว่า เรื่องอะไร ทุกเรื่องที่อยู่ที่บ้านที่เรือน นับตั้งแต่ว่าจะทำงานชั้นหยาบ ตักน้ำ ผ่าพื้น ล้างหม้อล้างไห ก็ต้องทำไปด้วยความรู้สึกที่เรียกว่าสติ. ถ้ามันเป็นเรื่องของกิเลสแล้ว ก็จะต้องระมัดระวังยิ่งขึ้น; ดังนั้น จึง มีหลักในชั้นสูงว่า มีสติในทุกผัสสะ, มีสติทุกผัสสะ.

สิ่งที่เรียกว่า ผัสสะ นี้ เข้าใจว่าคงจะเป็นที่เข้าใจกันอยู่แล้ว เพราะพูดมามากมายหลายสิบครั้งเต็มที่แล้ว. พูด

สรุปอีกทีหนึ่งก็ว่า เรา คนเรา^{นี้} มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ
 ๖ อย่าง ที่จะกระทบกันเข้ากับรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ
 ฐัพพะ ธรรมารมณ์ ที่อยู่ข้างนอก ที่เป็นคู่กระทบ ; เรียก
 ว่ามันมีคู่ติดต่อกับ หรือคู่กระทบ : ตา เป็นคู่กับรูป หูเป็นคู่
 กับเสียง จมูกเป็นคู่กับกลิ่น ลิ้นเป็นคู่กับรส ผิวหนังเป็นคู่
 กับโผฏฐัพพะที่จะมากระทบผิวหนัง ; ^{นี้}เป็นฝ่ายกาย เป็น
 ฝ่ายรูปธรรม, คู่สุดท้ายเป็น ฝ่ายนามธรรม คือ ใจ ที่จะรู้
 สึกกระทบต่อความรู้สึกนึกคิด^{นี้}ของใจ ที่เรียกว่าธรรมารมณ์.
 ใจ^{นี้}เป็นคู่กับธรรมารมณ์ จะต้องพบกันอยู่เสมอ คือมันคิด
 นึกรู้สึกได้, จะอาศัยความจำแต่หนหลัง ที่จำอะไร ๆ ไว้ได้
 มาก สิ่งเหล่านั้นก็จะมากลายเป็นสิ่งสำหรับคิดนึกรู้สึกขึ้นมา
 แล้วก็กระทบใจ. ^{นี้}ก็เรียกว่ามีคู่กระทบ :-

ตาก็มีสิ่งสำหรับกระทบคือ รูป, หู ก็มีสิ่งสำหรับ
 กระทบคือ เสียง, จมูก ก็มีคู่กระทบ คือ กลิ่น, ลิ้น มีคู่
 กระทบ คือ รส, ผิวกาย ก็มีคู่กระทบ คือ โผฏฐัพพะ, ใจ
 ก็มีคู่กระทบ คือ ธรรมารมณ์, เป็นสิ่งที่อยู่กับเนื้อกับตัว
 หรือเป็นเนื้อเป็นตัวของตนอยู่แต่ ๆ แต่แล้วคนก็ไม่รู้จัก.
 ๒ พิจารณาคุณกันถึงขั้นก่อนเดชะว่า มันเป็นเนื้อเป็นตัวของ

ตัวอยู่กับตัวแท้ๆ; แต่คนก็ไม่รู้สึก ไม่รู้จัก ว่ามันมีอยู่
อย่างไร, ในฐานะอย่างไร.

ถ้าจะศึกษาธรรมะให้เป็นธรรมะกันจริงๆ แล้ว
จะต้องรู้จักสิ่งสำคัญ ๖ ^ข ๖ ^ข ให้แจ่มแจ้งชัดเจนแน่นอน
รูกันให้ทั่วถึงเกี่ยวกับเรื่องทั้ง ๖ ^ข; เพราะอะไร
มันก็สำเร็จมาจากอายตนะ ๖ ^ข, หรือว่าโลก โลกทั้งโลก
มันจะมีปรากฏอยู่ได้ ก็เพราะว่าเรามีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ.
ถ้าเราไม่มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มันก็คือไม่มีอะไร, มัน
ก็คือไม่มีโลก ไม่มีอะไรทุกอย่าง. จงรู้จักสิ่งที่เรามี
สำหรับทำให้สิ่งต่างๆ มี และเป็นเรื่องเป็นราวขึ้นมา
ก็เพราะสิ่งทั้ง ๖ ^ข, สิ่งทั้ง ๖ ^ข จึงอยู่ในฐานะสำคัญว่า ถ้า
จัดการกับมันถูก ก็ดีไป ถ้าจัดการกับมันผิด ก็เป็นเรื่องร้าย
เหลือที่จะร้าย ไม่มีอะไรจะร้ายยิ่งไปกว่านี้.

จึงขอชักชวน วิงวอนท่านทั้งหลายว่า จงรู้จักสิ่ง
ทั้ง ๖ ^ข ให้ดีที่สุดในฐานะที่มันมีอยู่ในตัวเรา หรือมัน
เป็นตัวเราอยู่นั่นเอง, แล้วก็ มีสติเมื่อสิ่งนี้ทำหน้าที่ : มีสติ
เมื่อตาทำหน้าที่เห็นรูป มีสติเมื่อหูทำหน้าที่ได้ยินเสียง, มีสติ
เมื่อจมูกทำหน้าที่ดมกลิ่น, มีสติในเมื่อลิ้นทำหน้าที่รุกรส,

มีสติเมื่อผิวหนังทำหน้าที่กระทบกับสิ่งที่มากระทบผิวหนัง, และมีสติเมื่อใจทำหน้าที่กระทบกันเข้ากับธัมมารมณฺ์ คือ ความรู้สึกคิดนึก ให้รู้โดยประจักษ์ว่ามันเป็นอย่างไร แล้วมันมีการกระทำสืบต่อต่อไปอย่างไร ซึ่งก็ควรจะทราบไว้ด้วยเหมือนกัน.

ยกตัวอย่างคู่แรก คือตากับรูป พอตากับรูปกระทบกัน มันก็เกิดวิญญาณทางตา คือการเห็นแจ้งทางตาขึ้นมา. นี้เรียกว่าวิญญาณทางตา ตากับรูปที่มากกระทบ และวิญญาณทางตา มีอยู่พร้อมกัน ๓ อย่างนี้ในหน้าที่เดียวกัน, นั่นแหละเรียกว่าผัสสะ; ไม่ใช่เพียงแต่ตากระทบรูป นั่นมันพุดหายาบๆ เกินไป พุดตามพระบาลีที่ซัดเจนแล้ว จะต้อง มี ๓ เสมอ คือ มีอายตนะภายใน อายตนะภายนอก และ วิญญาณ ที่เกิดออกมาจากอายตนะนั้นๆ. เหมือนอย่างในทางตา ดังที่กล่าวแล้ว พอตาเห็นรูป กระทบกับรูป ก็เกิดการเห็นทางตา. คือจักขุวิญญาณ, เลยได้เป็น ๓ อย่าง คือตา อย่างหนึ่ง รูป อย่างหนึ่ง จักขุวิญญาณ อย่างหนึ่ง, จักขุวิญญาณทำหน้าที่สัมผัสรูปทางตา นี้เรียกว่า จักขุสัมผัส, จักขุสัมผัส มีการสัมผัสทางตา ทางหู ทาง

จุ่มก ทางล้น ฯลฯ ก็เหมือนกันแหละ มันมีอยู่ ๓ อย่าง
อย่างนี้ ทำหน้าที่รู้สึกอยู่ที่เรียกว่าผัสสะ.

ที่นี้ ผัสสะมีแล้ว เช่นผัสสะทางตา มีแล้ว มันก็
จะเกิดเวทนา ก็คือความรู้สึกที่พอใจ หรือไม่พอใจ หรือ
เฉยๆ เป็นเวทนา ๓ อย่างขึ้นมา, เรียกว่าเวทนาที่เกิดมา
จากการสัมผัสโดยทางตา. นี่เวทนาเกิดแล้ว มันไม่หยุดอยู่
เพียงนั้น, มันให้เกิดอันอื่นต่อไปอีก. ถ้าในขณะที่สัมผัสนั้น
เราเป็นคนโง่ คือ ไม่มีสติ หรือ ไม่มีปัญญาใดๆ ในขณะที่
ที่สัมผัสทางตานี้ มันก็เป็นสัมผัสโง่, มันก็ออกมาเป็น
เวทนาโง่ ที่ไม่มีสติควบคุม. มันก็ปรุงความคิดนึกต่อ
ไป คือ มีความยินดี เมื่อสัมผัสนั้นให้พอใจ, ยินร้าย โกรธ
แค้นขัดเคือง เมื่อสัมผัสนั้นไม่เป็นที่พอใจ, หรือเกิดพะวง
หลงใหลอยู่ อยากรู้แต่ก็ไม่รู้ว่าอะไร อย่างนี้ เมื่อสัมผัส
นั้นมันไม่แสดงว่าเป็นที่พอใจ หรือไม่เป็นที่พอใจ เมื่อ
เวทนานั้นไม่ซัดลงไป ว่าเป็นที่พอใจ หรือไม่เป็นที่พอใจ.

นี่มันเกิดโลภะ โทสะ โมหะ ขึ้นมาตรงนี้; ถ้า
รับเอาด้วยความพอใจ ก็เกิดโลภะ, รับเอาด้วยความไม่พอใจ
ก็เกิดโทสะ, รับเอาด้วยความไม่แน่ใจว่าพอใจหรือไม่พอใจ

ก็เกิดโมหะ. ถ้าเกิดโลภะ โทสะ โมหะ แล้วมันเกิดไฟเสียแล้ว นั้น.

ที่นั่นมันก็จะเกิดสิ่งที่เรียกว่า ตัณหา คืออยากต่อไป ในกรณีที่เกิดโลภะ คือเวทนาเป็นที่ถูกใจ เกิดโลภะ มันก็เกิดตัณหา สำหรับจะได้ จะเอา จะมีไว้ หรือจะหามาอีก; หรือถ้าหากว่ามัน เกิดโทสะ คืออารมณ์นั้นไม่น่าพอใจ, เกิดโทสะ มันก็เกิดความอยาก คือตัณหา อยากจะฆ่าเสีย อยากจะทำลายเสีย หรืออยากจะทำผลกัโสออกไปเป็นอย่างน้อยตามแบบของโทสะ; ถ้าว่ามันไม่แน่ว่าอย่างไร มันก็วนเวียนอยู่ที่นั่น เป็นลักษณะของโมหะ.

นี่มันเกิดโลภะ โทสะ โมหะ อย่างนี้แล้ว มันก็คือ เกิดไฟ, เกิดไฟขึ้นในจิตใจ. ถ้ามีสติเสียแต่ในขณะผัสสะแล้ว มันไม่เกิดอย่างนี้ มันกลายเป็นเกิดอีกทางหนึ่ง คือทางที่ให้เรา นี้อะไรนะ, นี้อะไรนะ, ควรทำอย่างไรนะ, นี่ควรทำหรือไม่ควรทำ. ควรทำอย่างไร ก็ทำไปตามที่ควรจะทำ, ไม่มามัวยินดียินร้ายโกรธแค้นขัดเคืองอะไรอยู่ มันก็เลยไม่เกิดไฟ ไม่เกิดทุกข์. นี่เพราะอำนาจสติแท้ๆ ที่ป้องกันไว้ไม่ให้เกิดไฟขึ้นมา ในเมื่อมีการกระทบทางผัสสะ.

เมื่อมีตัณหาเป็นความอยากแล้ว มันก็ ปรุงต่อไป เป็นอุปาทาน คือผู้อยาก. ความรู้สึกอยาก มันก็จะปรุงให้เกิดความรู้สึกว่า มีผู้อยาก ซึ่งเป็นเพียงความรู้สึกเท่านั้น ไม่ใช่ตัวตนอะไร; พอมีผู้อยากแล้ว มันก็ถึงที่สุดแล้ว ที่มันจะเป็นเรื่องสำหรับจะเป็นทุกข์ทรมาน ก็มันมีความรู้สึกหนัก ด้วยความมีตัวตน ความมีของตน, และเมื่อมีตัวตนแล้ว มันก็มีอะไรเป็นของตน.

เมื่อเกิดตนขึ้นมาอย่างนั้นแล้ว เกิดตนในความรู้สึก ไม่ใช่ตัวจริงอะไร เพียงแต่ในความรู้สึกว่าตัวตน มันเกิดตัวตนอย่างนั้นแล้ว, มันก็เอาอะไร ๆ มาเป็นของตน ทั้งภายนอกและภายใน; เช่น ยึดถือเอาความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย เป็นของตน มันก็หนักเท่าไร ทุกข์เท่าไร ร้อนเท่าไร. ที่นี้ ภายนอก มันก็ยึดถือเอา ทรัพย์สมบัติสิ่งของ บุตรภรรยาสามี เป็นต้นว่าเป็นของตน, มันก็หนักเท่าไร มันก็เลยหนักรอบด้าน หนักทุกทิศทุกทาง, เพราะมีอุปาทานยึดถือ โดยความเป็นของตนในสิ่งทั้งปวง. ^{๕๕}นี่คือทำผิดเมื่อผัสสะ, ทำผิดเมื่อผัสสะ แล้วก็ ความทุกข์ มันก็เกิดอย่างนี้.

ถ้ามีสติเมื่อผัสสะ คือได้ศึกษาฝึกฝนมาดี มีสติมีปัญญา, แล้วก็มีสติมาทันเวลา ที่มันมีอะไรมากระทบตามันก็เป็นการกระทบที่ฉลาด, เป็นสัมผัสที่ฉลาด คือสัมผัสด้วยสติ มันไม่หลงปล่อยให้เกิด, แต่มันกลับรู้ว่าควรทำอย่างไร แล้วมันก็ทำไปในทางที่ควรทำ ให้เกิดประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมา ไม่เกิดโทษ. ถ้าไม่มีสติ มันก็ไปเกิดกิเลส แล้วมันก็เกิดโทษ, มันเป็นได้อย่างนี้ทั้ง ๖ ทาง คือทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และทางใจ, มีวิธีที่จะปรุงแต่งจนเกิดความทุกข์กันอย่างนี้.

นี่เป็นวิทยาศาสตร์ของธรรมชาติ เรื่องของความทุกข์, ในเรื่องของความทุกข์ ตามหลักแห่งพุทธศาสนา เป็นหลักวิทยาศาสตร์ตามธรรมชาติ ในพระพุทธศาสนา ว่ามีอยู่อย่างนี้. ความสุข และความทุกข์ มันเกิดขึ้น เพราะทำผิดหรือทำถูก ในขณะที่แห่งผัสสะ; มันไม่ได้เกิดมาจากผีสาวเทวดา เกราหะ โชค ดวงดาวอะไรที่ไหน. พระองค์จึงตรัสว่า มันไม่ได้เกี่ยวกับผลกรรมแต่ชาติก่อนด้วยซ้ำไป มันเกิดมาจากการกระทำผิดหรือกระทำถูก ที่นี้และเดี๋ยวนี้

คือผัสสะ นั้นเอง. นี้เราก็มีผัสสะชนิดที่มีสติ, เราจึงต้องมีสติ เพื่อจะได้ควบคุมผัสสะ.

คำว่า สติ นั้นนะ มันประกอบอยู่ด้วยปัญญาเสมอ, คำว่า สติ นั้นต้องประกอบด้วยปัญญาอยู่เสมอ. สติ คือ ระลึกได้, ระลึกก็คือ ระลึกความจริงของความจริง ว่าเป็นอย่างไร นั่นคือปัญญา. สติชนเอาปัญญามาทันเวลา ที่มีการกระทบทางอายตนะนี้, มันก็รู้ว่าควรทำอะไร มันก็เลยทำไป ในทางที่ไม่เกิดทุกข์, ไม่เกิดความรัก ไม่เกิด ความโกรธ ไม่เกิดความเกลียด ไม่เกิดความกลัว ไม่เกิด ความอิจฉาริษยา ไม่เกิดความหึงความหวง ไม่เกิดความ อาลัยอาวรณ์, ไม่เกิดอะไรต่างๆ ที่เป็นที่ยึดแห่งความทน ทุกข์ทรมาน, นี้เรียกว่ามีสติ.

บวชอยู่ที่บ้าน แต่มีสติอย่างนี้ ลองคิดดู คำนวน ตุ; บวชอยู่ที่บ้าน โดยการมีสติอย่างนี้อยู่ที่บ้าน มันดีกว่า ที่บวชอยู่ที่วัดหลาย ๆ องค์ ที่ไม่ประสีประสาอะไร, ไม่รู้จัก แม้แต่ว่าสติคืออะไรด้วยซ้ำไป. นี้ขอให้สนใจว่า ที่บ้านก็ บวชได้, บวชได้อย่างยิ่ง ถ้ามีสติสมบูรณ์ ในลักษณะอย่าง ที่กล่าวมานี้.

เรามีหลักว่า ในขณะที่สัมผัส สัมผัสหรือกระทบ
ต้องมีสติ. เมื่ออะไรมากระทบจิตทางตา ทางหู ทางจมูก
ทางลิ้น ทางกาย ต้องมีสติ, ให้เป็นการสัมผัสสิ่งนั้น ๆ
ด้วยสติ ก็เรียกว่าสัมผัสด้วยวิชา, สัมผัสด้วยปัญญา มีความ
กลมกลืนกลมตา ไม่หลับหูหลับตา มีการกลมกลืนตา ก็กระ-
ทำไปอย่างถูกต้อง ไม่ผิดพลาดใด ๆ ไม่อาจจะเกิดทุกข์ได้.
นี่เรียกว่า เราสัมผัสโลกด้วยสติปัญญาอยู่ทุกวัน ๆ ทุกวัน ๆ
ทุกวัน ๆ, สัมผัสโลก คือสิ่งทั้งปวงที่มากระทบ ด้วยสติ
ด้วยปัญญา อยู่ตลอดเวลา ก็ไม่เกิดความทุกข์.

บวชอยู่ที่บ้าน เป็นนักบวชอยู่ที่บ้าน ทำได้อย่าง
นี้ ก็คือปฏิบัติสูงสุด ตามหลักพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว.

นี่จำไว้ว่า ถ้าว่าทำผิดเมื่อผัสสะ ก็เป็นสัมผัส
ด้วยความโง่ ด้วยอวิชา แล้ว ก็เกิดทุกข์; ถ้าสัมผัสด้วย
วิชา รู้จริงตามที่เป็นจริงอย่างไร เรียกว่า เป็นสัมผัสด้วย
วิชา แล้วก็ไม่เกิดทุกข์. ฉะนั้นอย่าได้มีการสัมผัสด้วย
ความโง่, อย่าได้มีการกระทบหรือรับอารมณ์ใด ๆ ด้วยความ
โง่. แต่ให้รับหรือ รู้สึกอารมณ์นั้น ๆ ด้วยสติด้วย
ปัญญา, และให้ฝึกฝนอยู่เป็นประจำ.

เรื่อง^๕พุ่มมันก็พุ่มได้ และพุ่มง่าย; แต่พอถึงคราวที่จะทำ มันไม่ถนัดนัก มันอาจจะปลั่งเปลือ หรือทำไม่ได้, ต้องมีความทุกข์กันเสียก่อน ตั้งหลายครั้งหลายหนแล้วจึงค่อยๆ ทำได้, จึงค่อยๆ ทำได้. นี่มันจึงจะสำเร็จประโยชน์ ค่อยๆ ทำได้. ฉะนั้น จะต้องฝึกฝนอยู่ให้ดีที่สุด เหมือนที่เขาฝึกฝนอะไรๆ ที่เขาพอใจ; อย่างพวกที่เล่นกีฬา เล่นศิลปะหาเงินหาทอง เขาฝึกเหลือประมาณ; เช่นว่าจะเตะตะกร้อลอคบ่วงได้ อย่างนี้ต้องฝึกเหลือประมาณ. นี้ก็เหมือนกันแหละ เราก็อฝึกเหลือประมาณ, ฝึกที่จะให้มีสติ ทุกครั้งที่ผัสสะ, แล้วถ้ามันล้มเหลวเปลือไป ก็ละอายๆ ละอายแก่ตัวเอง ว่าไม่สมควรแก่เราเลย ที่เป็นผู้นี้ไม่มีสติ ขาดสติ ปลั่งเปลือจนเกิดความทุกข์. เราไม่ได้เกิดมาเพื่อความทุกข์ แล้วทำไมจึงมากลายเป็นมาเกิดเพื่อความทุกข์อย่างนี้ ก็เสียใจอย่างยิ่ง ละอายอย่างยิ่ง ทุกๆ คราวที่ปลั่งพลาด เปลือไป จนเกิดความทุกข์, ไม่เท่าไรมันก็จะไม่เปลือ ก็จะเปลือน้อยเข้าจนไม่เปลือ.

อุปมาสมมติเหมือนอย่างว่า มันเดินตกลงง่ ตก
 ล่องที่นอกชาน หรือตกลงง่ที่ไหนก็ตาม, มันเดินไม่ตี ไม่

คู่ให้ตี แล้วมันตกลง, เดินตกลง นั้นมัน ทั้งจับ ค่าย
แล้วมัน ทั้งนำละอาย ค่าย ใครเห็นก็ละอายเขา. ถ้าคอย
สังวรอยู่ว่า มันจับค่าย มันละอาย, มันนำละอายอย่างยิ่ง
ค่าย ก็จจะระวังคั้งขึ้น เมื่อระวังคั้งขึ้น มันก็ไม่ตกลงอีกต่อ
ไป, นี่แหละการที่จะมีสติอย่างดีที่สุด ต่อสิ่งที่เรียกว่า
ผัสสะนั้น ต้องตั้งใจอย่างนี้ ต้องอธิษฐานจิตอย่างดียิ่ง
ที่จะไม่พลงผลอ และกลัว ว่ามันเป็นทุกข์และ ละอาย
ว่ามันเป็นสิ่งที่น่าละอาย.

เดี๋ยวนี้เราไม่รู้สึกกันเสียทั้ง ๒ อย่าง หรือทั้งทุก
อย่าง, กลัวก็ไม่กลัว ละอายก็ไม่ละอาย มันก็เลยมีได้มาก
แล้วเป็นทุกข์อยู่ข้างใน; ก็เพราะว่าไม่มีใครรู้, แม้วไม่มี
ใครรู้ แต่มันเป็นทุกข์อยู่ข้างใน. ก็ขอให้กลัวและให้ละอาย
อย่างยิ่ง, ยิ่งกว่าที่มันมาข้างนอก จนคนอื่นเขารู้หรือเขา
หัวเราะเยาะ.

นี่ ผู้ที่มีธรรมะ แล้ว ก็ จะต้องมีความกลัวและ
ความละอายอย่างยิ่ง อยู่ประจำตัว, มีหิริ มีโอตตปปะ ใน
ธรรมะที่เป็นภายใน อย่างนี้แหละ มีประโยชน์ดียิ่งกว่าที่เป็น
ภายนอก เป็นเรื่องภายนอก; หมายความว่าที่ใคร ๆ เขา

รู้เขาเห็น ก็ยัง ไม่สำคัญเท่าที่ไม่มีใครรู้เห็น, เรารู้เห็น
ของเราแต่คนเดียว นี่มันสำคัญมาก, มันเสียหายมาก
มันเป็นสิ่งที่จะยอมให้มีขึ้นมาไม่ได้.

นี่ขอให้สนใจ มีสติเท่านั้นแหละ มันก็รอดจาก
ความทุกข์ในทุกกรณี, มันไม่สร้างความทุกข์ขึ้นมาได้, เป็น
เครื่องป้องกันไม่ให้เกิดความทุกข์ขึ้นมาได้ ไม่ต้องไปโทษผี
สงฆ์เทวดา ซึ่งเป็นความโง่งอย่างยิ่งเพิ่มขึ้นมาอีกเรื่องหนึ่ง. มัน
โง่งจนปล่อยให้ความทุกข์เกิดขึ้นแล้ว มันก็โง่งหนึ่งแล้ว, ที่นี้
มันก็ไปโทษผีสงฆ์เทวดา มันก็เป็นอีกโง่งหนึ่ง มัน ๒ โง่ง
๓ โง่งซ้ำเข้าไป, แล้วมันก็น่าละอายสักเท่าไร ขอได้กิดคุด.

ความสุข และ ความทุกข์เกิดขึ้น เพราะเราทำ
ผิดหรือทำถูก เมื่อมีผัสสะ ที่เรียกว่า ตามกฏอิตฺถั-
ปปัจจยตา, มีพระบาลีตรัสไว้ ซึ่งควรจะนึกถึงด้วยเหมือน
กันเกี่ยวกับเรื่องนี้ ว่า สุขทุกข์ไม่ได้เกิดมาจากพระเป็นเจ้า,
สุขทุกข์ไม่ได้เกิดมาจากกรรมเก่า, และ สุขทุกข์ก็ ไม่ใช่ไม่มี
เหตุ, สุขทุกข์มีเหตุ เหตุนั้นก็คือ ทำผิดหรือทำถูกต้องกฏ-
อิตฺถัปปัจจยตา. ถ้าทำผิดต่อกฏอิตฺถัปปัจจยตาก็เกิดทุกข์ ถ้า
ทำไม่ผิดก็ไม่เกิดทุกข์ ทำผิดต่อกฏอิตฺถัปปัจจยตา ก็ทำเมื่อ

มีอารมณ์เฝ้ากระทบนั่นเอง เมื่อมีผัสสะนั่นเอง, เป็นเวลาสำคัญที่สุด ที่จะต้องประพฤติกให้ถูกต้องกฎอิทัปปัจจยตา แล้วมันก็ไม่เกิดความทุกข์.

นี่ ถ้าทำสติได้ อย่างนี้ แม้บวชอยู่ที่บ้าน ก็ดีกว่า พวกที่บวชอยู่ที่วัดเป็นไหน ๆ; นี่พูดอย่างนี้มันก็ชอบกลเหมือนกัน แล้วมันก็เสียดายอยู่ ว่าจะอันตราย. แต่ขอยืนยันว่า ถ้าบวชอยู่ที่บ้าน, แล้วทำได้ อย่างนี้ ดีกว่าพวกที่บวชอยู่ที่วัดโดยมาก ที่ไม่ทำอย่างนี้, ที่ไม่ได้ทำอย่างนี้ บวชละเมอ ๆ อยู่.

๔. มีสมาธิ. มุ่งนิพพานเป็นอารมณ์.

ที่นี้อีก ข้อต่อไปก็ว่า มีสมาธิ กำหนดไว้ให้ดี ๆ นะ. ข้อที่ ๑ มีสังขาร อย่างที่ว่ามาแล้ว ข้อที่ ๒ มีวิริยะ ข้อที่ ๓ มีสติ ข้อที่ ๔ มีสมาธิ, มีสมาธิ.

สมาธิคืออะไร? ท่านบัญญัติความหมายไว้ดีที่สุด สมบูรณ์ที่สุด เป็นสมาธิใหญ่หลวงมหาศาลเลย ว่า *สมาธิคือ เอกัคคตาจิตที่มีนิพพานเป็นอารมณ์*, เอกัคคตาจิตที่มีนิพพานเป็นอารมณ์. อาตมารู้สึกว่าบางคนฟังไม่ถูกถึง ไม่รู้ว่า

อะไร. เอกัคคตาจิตที่มีนิพพานเป็นอารมณ์ ก็บอกเสียเลย
 ว่า *เอกัคคตาจิต คือจิตที่มีความคิดเพียงสิ่งเดียว มุ่งเพียง
 สิ่งเดียว ตั้งอยู่ในสิ่งเดียว; เอกัคคะ แปลว่า มียอดเยี่ยม
 เดียว, เอกัคคตาจิต จิตที่มียอดเยี่ยมเดียว ก็ว่ามันมุ่งอยู่ที่สิ่ง
 เดียว, นี้เรียกว่าเอกัคคตาจิต, และมันมุ่งต่อพระนิพ-
 พานเท่านั้น, ไม่มุ่งต่ออันอื่น ก็เรียกว่ามันมีนิพพานเป็น
 อารมณ์. เอกัคคตาจิตที่มุ่งต่อพระนิพพานเป็นอารมณ์
 นั้นแหละคือใจความของสิ่งที่เรียกว่าสมาธิ มันจะทำสมาธิ
 แบบไหน ก็แบบ ก็สลับแบบ ทำไปเถอะ ต่างๆ แปลกๆ กัน,
 ใจความของมันมันก็อยู่ที่ ความมุ่งพระนิพพานเป็นอารมณ์
 ของจิตที่ตั้งไว้ เป็นอารมณ์เดียว เป็นสิ่งเดียว.*

จะพูดให้ง่ายที่สุดเดี๋ยวนี้ก็พูดว่า หวังพระนิพพาน
 เป็นอารมณ์อยู่ตลอดเวลา นั่นแหละ; เมื่อรู้จักพระนิพพาน
 พอสมควรแล้ว การที่หวังต่อพระนิพพานอยู่ตลอดเวลา
 นั่นแหละคือเอกัคคตาจิต ที่มีพระนิพพานเป็นอารมณ์;
 อยู่ที่บ้านก็ทำได้, เมื่อกำลังเป็นทุกข์อยู่ แล้วก็ยิ่งชวนให้ทำ,
 เป็นทุกข์ด้วยเรื่องใด ๆ อยู่ ก็มุ่งต่อพระนิพพาน คือดับทุกข์
 เป็นอารมณ์. นี้โดยทั่วไปเราก็รู้ว่าเรามีชีวิตอยู่นี้ เพื่อจะ

บรรลุนิพพาน จิตจึงมุ่งจ้องจอต้อยู่แต่พระนิพพานเพียง
สิ่งเดียวเป็นอารมณ์, นี่คือความหมายของสมาธิ.

ที่^๕ที่เขาทำสมาธิอย่างนั้น สมาธิอย่างโน้น เป็น
ชั้นตอน ๆ หลาย ๆ ชั้นตอนนะ มันแยกช่อยให้ละเอียด
แต่เมื่อรวมความหมดแล้ว มันมุ่งต่อนิพพานเป็นอารมณ์.
เช่นว่าสติกำหนดลมหายใจอยู่ ลมหายใจสั้น ลมหายใจยาว
ลมหายใจออก ลมหายใจเข้า ก็ตามเถอะ, ทำจิตให้เป็นสมาธิ
ด้วยการกำหนดอย่างนี้ แต่มันมีนิพพานเป็นอารมณ์ที่หวังอยู่
ข้างหน้า, ก็ทำสมาธิ^๕นี้เพื่อจะดับทุกข์สิ้นเชิงในปลายทาง
ในจุดหมายปลายทาง, ทำเป็นสมาธิ^๕ขึ้นมาแล้ว ก็ทำเป็น
วิปัสสนา, เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา, แล้วก็เบื่อ
หน่ายคลายกำหนด ก็หลุดพ้น มีนิพพานเป็นอารมณ์.
ฉะนั้น ความหมาย^๕นี้ที่สุดแล้วว้า สิ่ง^๕ที่เรียกว่าสมาธิ^๕นั้น
คือเอกัคคตาจิตที่มีนิพพานเป็นอารมณ์.

ขอให้เราทุกคน ดำรงจิตไว้ในลักษณะอย่างนี้ ใน
ลักษณะอย่างนี้ ก็อว่ามีพระนิพพานเป็นที่หมาย มีพระ
นิพพานเป็นจุดหมาย, จะต้องถึงที่นั่นให้จงได้เร็วที่สุด โดย
เร็วที่สุดเท่าไรก็ยิ่งดี. นี่^๕คือสมาธิที่มีประโยชน์ สมาธิโดย

ความหมายที่แท้จริง ที่มันมีประโยชน์ คือความมุ่งต่อพระนิพพานเป็นอารมณ์; อยู่ที่บ้านนั้นแหละ ทำอะไรก็ทำไปเถิด แต่ข้อใหญ่ใจความนั้นไม่ลืม, ไม่ลืมน่า เรา มีพระนิพพานเป็นที่จุดหมายปลายทาง, ทั้งหมดที่เราทำนั้นจะรวมกันเข้า แล้วก็ไปสู่จุดหมายปลายทางคือนิพพาน.

สมมติว่าจะทำนา มันก็หาข้าวให้ได้กินข้าว, ให้ได้กินข้าวแล้วก็มีชีวิตอยู่ แล้วก็ทำพระนิพพานให้แจ้ง. แม้แต่ทำสวน ก็ได้เงินมากินมาใช้, ก็เพื่อจะมีชีวิตอยู่ เพื่อจะทำพระนิพพานให้แจ้ง. จะกำขายหรืออาชีพอะไรอยู่ก็ตาม ต่อให้เป็นอาชีพดิบสามล้อ เหนือไหล่ท่วมตัวอยู่ทุกวัน ๆ มันก็สามารถจะมีเอกัคคตาจิตที่มีพระนิพพานเป็นอารมณ์ได้ โดยมุ่งหวังอยู่ว่า เราจะเลี้ยงชีวิตให้รอดอยู่ได้ เพื่อทำให้ปรากฏเฉพาะซึ่งภาวะที่ไม่มี ความทุกข์เลย. ที่เรียกว่า นิพพาน คือชีวิตที่เยือกเย็น, ชีวิตที่เยือกเย็น ไม่มีความทุกข์เลย เรียกว่านิพพาน เราจะมีที่นั่นเป็นจุดหมาย. แม้ว่าทำงานอย่างต่ำ ล้างท่อถนน กวาดถนน ดิบสามล้อ แจวเรือจ้าง ก็ยังสามารถที่จะมุ่งพระนิพพานเป็นอารมณ์ว่าจะต้องได้พบกัน ในโอกาสข้างหน้า.

ที่นี้จะพูดให้สั้นสุดเสียเลยว่า แม้เป็นคนขอทาน
 นั่งขอทานอยู่ ก็ยังทำได้ เทียบกันก็ต้องขอทาน ก็ขอทาน
 ให้ชีวิตมันรอด, ชีวิตมันรอดแล้วก็จะทำต่อไป, ปฏิบัติมีสติ
 ระวังสังวรเรื่อยไป แล้วก็จะมีนิพพานเป็นจุดหมายปลายทาง
 ไปได้เหมือนกัน. นี่ไม่ใช่แต่เป็นชาวบ้านธรรมดาแหละ ;
 ให้เป็นขอทานอยู่ มันก็ยังมีโอกาส ยังมีความหวัง ที่จะ
 มีสมาธิ ; สมาธิ, สมาธิเรียกอย่างนี้ แปลว่า เอกัคคตา
 จิต คือจิตดวงเดียว เทียวโคต หนักแน่น มีพระนิพพาน
 เป็นที่หมาย. ฉะนั้นใครๆ ทุกคน ที่เป็นฆราวาสอยู่ จง
 ดำรงตนให้มีพระนิพพานเป็นที่หมาย เป็นจุดหมายปลายทาง
 ทั่ว ก็จะเรียกว่ามีสมาธิ เต็มตามความหมายของคำคำนี้.

มีสติเป็นเครื่องชักนำให้จิตมีสมาธิ, มีสติอย่าง
 ที่ว่ามาแล้ว ชักนำให้จิตมีสมาธิ. รู้สึกตัวอยู่ เมื่อแรก
 ระลึกได้ แรกระลึกถึงความจริงความรู้อะไรได้ นี้เรียกว่า
 มีสติ, ครั้นระลึกได้แล้ว รักษาความรู้นั้นไว้ให้อยู่ยาวไป
 ก็เรียกว่าสัมปชัญญะ. สติกับสัมปชัญญะนั้นมันเป็น
 คู่แฝดกัน ; สติ คือความระลึกได้, สัมปชัญญะ คือความ
 รู้ตัว, คือรักษาความระลึกได้นั้นให้ยังคงอยู่. เช่น สติระลึก

ถึงความถูกต้องอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมา แวบขึ้นมาได้, แล้วก็รักษาไว้ นั่นก็คือ *สัมปชัญญะ*; สติกับสัมปชัญญะก็ต้องทำงานร่วมกันอย่างนี้. ฉะนั้นเราถ้ามีสติสัมปชัญญะแล้ว จะไม่ทำอะไรผิดพลาด จะทำอะไรถูกต้อง ได้รับผลดีของสิ่งที่ต้องทำ.

ที่นี้ก็มีสมาธิ ก็หมายความว่า จิตมันมันคง ตั้งมั่น ขณะนั้นก็ไม่มีกิเลสรบกวน ขณะนั้นจิตก็ ว่องไว ในการที่จะคิดจะนึก หรือจะทำหน้าที่ของจิต. คำว่า ทำสมาธิ, ทำสมาธิ ไม่ใช่หมายถึงไปนั่งหลับตาตัวแข็ง ที่ือเป็นท่อนไม้, ไม่ใช่หมายความว่าอย่างนั้น, หมายความว่า ทำทุกอย่างทุกทาง กล่อมเกลาคิดใจ ให้เป็นจิตที่มีจุดหมายเดียว อารมณ์เดียว ที่เรียกว่าเอกัคคตา, แล้วมันก็ ปราศจากกิเลส แล้วมันก็เข้มแข็ง มันก็เข้มแข็ง เพราะมันรวมแสงรวมกำลัง, แล้วมันก็ไวต่อหน้าที่ ของมัน. จิตมีหน้าที่คิด จิตที่เป็นสมาธิจะไวต่อการคิด, จิตที่ไม่เป็นสมาธิมันงุ่มง่ามเกอะกะ มันคิดไม่ได้ หรือมันไม่ไวต่อการคิด. สมาธินี้หมายความว่า จิตมีกำลังเข้มแข็งอยู่ที่จุดเดียว ไม่มีกิเลสรบกวน แล้วก็ว่องไวในหน้าที่ที่จะคิด

จะนึก จะคิดจะนึก จะทำอะไรก็ตาม; ถ้าทำด้วยสมาธิมันทำได้ดี ทำด้วยจิตที่เป็นสมาธิ. ฉะนั้น คนที่มีหน้าที่จะต้องคิดจะต้องนึก จะต้องตัดสินใจ จะต้องส่งงานผู้อื่น อะไรก็ตาม จะต้องทำด้วยจิตที่เป็นสมาธิ.

ที่นี้ก็ต้องฝึกให้เป็นสมาธิ มีสติชกหน่วงดึงจิต ให้ติดอยู่ที่อารมณ์ใดอารมณ์หนึ่ง ตามเวลาที่ต้องการจะทำอะไร, ตามเวลาที่ต้องการจะทำอะไร ทำด้วยสมาธิเสมอไป ก็ว่า จะมีสมาธิจิตตั้งแต่ก่อนทำ แล้วก็เมื่อ กำลังทำ และ ทำเสร็จแล้วด้วย. ตั้งแต่ก่อนทำ ก็มีสมาธิในเรื่องนั้น, กำลังทำ อยู่ก็มีสมาธิในเรื่องนั้น, ทำเสร็จแล้ว ก็มีสมาธิในเรื่องนั้น มันจะฝึกได้อย่างไร. ลองคิดดูเถอะ มันไม่มีทางที่จะฝึกได้ มันมีแต่จะถูกถึงที่สุด.

ที่นี้เรา บวชอยู่ที่บ้าน ก็หาโอกาสที่จะฝึกสมาธิ เวลาที่เอาไปใช้เหลวไหลเสียวันหนึ่ง ๆ ตั้งมากมาย ขอเปลี่ยนเอามาทำสมาธิ, และ เมื่อกำลังทำการงานอยู่ ก็ทำสมาธิได้ โดยทำด้วยจิตที่เป็นสมาธิ ทำการงานอะไรอยู่ก็ตาม.

ถ้าว่าเป็นชานา กำลังไถนาอยู่, กำลังไถนาอยู่ เดินตามหลังควายอยู่ ขอให้จิตมันอยู่ตรงที่ปลายไถ ที่ตัดดิน.

เมื่อกำลังไถนาอยู่ จิตอยู่ที่ปลายไถ ที่มันแหลมที่มันตัด
ดินอยู่ตรงนั้นเรื่อยไป มัน ก็เป็นการทำสมาธิตลอดเวลาที่
ไถนา.

ถ้าทำสวน เมื่อเขาจบพ่นดินลงไปกระทบดินยก
ขึ้นมาขึ้น ก็มีสมาธิอยู่ที่จบมันตัดดิน.

เอาที่บ้านที่เรือนกันก็ได้, ที่บ้านที่เรือนกันก็ได้
งานอื่น ๆ นั้นมันมีค่า หรือว่ามันน่าดู. แต่เดี๋ยวนี้เราเอา
งานชิ้นต่ำสุดนะ ว่าถ้าเราจะต้องกวาดบ้าน กวาดพื้นบ้าน
หรือกวาดลานบ้าน; เมื่อ กำลังกวาด อยู่ นั้น ขอให้จิต
มันกำหนดอยู่ที่ปลายไม้กวาดที่จกดิน ทำอย่างนั้นไม่ยาก จิต
อยู่ที่ปลายไม้กวาดที่จกดินอยู่เรื่อยไป ๆ กวาดเรื่อยไป, จิต
อยู่ตรงนั้นตลอดเวลา นี่เป็นสมาธิขั้นดี, เป็นสมาธิขั้นดี.

หรือว่าเมื่อล้างจาน, ล้างจานข้าว ก็ขอให้จิตมัน
อยู่ตรงที่ปลายนิ้วที่มันถูจาน; เมื่อล้างจานตามธรรมดา
สามัญ คนทั่วไปก็ต้องเอามือถูจาน ให้ปลายนิ้วที่ถูจานแตะ
จานอยู่ จิตกำหนดอยู่ที่ตรงนั้น จนกว่าจะล้างจานเสร็จ
ก็เป็นการทำสมาธิที่ดีที่สุด เมื่อกำลังล้างจาน

ที่นี้เมื่อ ล้างหม้อ ล้างกระทะ ก็เหมือนกันแหละ ;
เมื่อเอาอะไรมาถูหม้อถูกระทะอยู่ เครื่องถูหม้อนั้นแหละ เมื่อ
มันจคอยู่กับหม้อ หรือจคอยู่กับกระทะ มีจิตอยู่ที่ตรงนั้นสิ
คุณก็เป็นผู้สมาธิ เหมือนกับนั่งทำสมาธิอยู่ในป่าแหละ, แต่
ว่าเที่ยวทำสมาธิที่บ้าน.

ถ้าว่าจะผ่าฟัน เอ้า, ผ่าฟัน สมาธิอยู่ที่คมขวาน
เมื่อไม้ฟัน มันกระทบนั้นแหละ. หรือเมื่อขวานกระทบ
ไม้ฟัน, หรือเมื่อไม้ฟันกระทบขวาน แล้วแต่จะผ่ากันท่าไหน.
แต่ที่ตรงคมขวานที่ชำแรกไม้ออกไปนั้น จิตอยู่ที่ตรงนั้น.

ที่นี้ถ้าว่า ขั้บรถยนต์ พุคสำหรับคนขั้บรถยนต์
ให้จิตอยู่กับล้อรถที่แตะพื้นดิน, จิตอยู่กับล้อรถที่แตะพื้น
ดิน เมื่อกำลังขั้บรถยนต์นั้นแหละจะเป็นสมาธิอย่างเลิศ.

ที่นี้ถ้าว่าเป็นหมอนวด ให้จิตอยู่ตรงปลายนิ้วที่
กดลงไปนั้น, ปลายนิ้วที่มันกดลงไปลึกนั้น. จิตอยู่ที่
ปลายนิ้วที่กดลงไปลึกนั้นแหละ ถ้าเป็นหมอนวด นี้น้ำมันก็ทำ
สมาธิตลอดเวลาที่ทำการนวด นี้เรียกว่ามัน ทำได้ทุกอย่าง
ทุกเรื่อง ของการงานที่มนุษย์จะต้องทำ.

ที่นี้ก็ทำทุกอริยาบถ ยืน เดิน นั่ง นอน; เมื่อ
 ยืน เท้าแตะพื้นตรงไหน กำหนดตรงนั้น, เมื่อเดิน ก็
 เหมือนกัน มันจกลงไปแล้วมันยกขึ้นมา มันจกลงไปมันยก
 ขึ้นมา จิตอยู่ที่นั่น, เมื่อนั่งก็นั่งถูกที่พื้น โดยไม่ได้กำหนด
 อะไรอื่น กำหนดที่ก้นมันแตะพื้นนั่นแหละ มันก็เป็นสมาธิ.
 แต่เขามีอย่างอื่นหลายวิธี เช่นกำหนดลมหายใจ กำหนด
 พุทฺโธอะไรก็ได้ แต่ที่แท้จริงแล้ว มันอยู่ที่สิ่งที่มันเป็น
 ธรรมชาติ เป็นเจ้าของเรื่อง.

ที่นี้จะพุดลงไปทำให้ถึงที่สุด อย่าหาว่าหยาบคาย
 ว่า เมื่อถ่ายอุจจาระปัสสาวะ ก็มีจิตเป็นสมาธิ แน่วแน่อยู่
 ที่เมื่อก่อนอุจจาระมันออกมาอย่างถูกต้อง, ถ่ายปัสสาวะก็
 เหมือนกัน จะถ่ายด้วยสติ ด้วยสมาธิ. อย่าทำอย่างลวกๆ,
 เหมือนกับที่เขาทำกัน ถ่ายอุจจาระปัสสาวะอย่างลวกๆ ล้าง
 กันอย่างลวกๆ. เดียวนี้เมื่อล้างกันนะมีสมาธิที่ปลายนิ้วที่
 ถูกกัน มันก็เป็นสมาธิที่สมบูรณ์เหมือนกัน.

นี่เรื่องบวชอยู่ที่บ้าน เห็นไหมเล่า, พุดเรื่องบวช
 อยู่ที่บ้าน บวชแต่อยู่ที่บ้าน มีโอกาสที่จะทำ ประพฤติ-
 ธรรมในเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา ได้อย่างมากมาย : มีสติ

ประกอบกันอยู่กับสมาธิในทุกๆ อริยาบถ, ทุกๆ การงาน; นับตั้งแต่ว่าไถนา สมาธิจิตอยู่ที่ปลายไถที่ตัดดิน, ถ้าพายเรือ จิตอยู่ที่ปลายพายที่มันแตะหน้า, แฉกเรือก็เหมือนกัน อยู่ที่แจวมันตัดน้ำ. นี่จะเป็นสมาธิจริง. สมาธิที่จะเอามาใช้เป็นประโยชน์อย่างอื่นได้ ทุกๆ ความหมาย ทุกๆ ชนิด.

๕. มีปัญญา - รู้ความจริงที่ควรรู้.

เอ้า ทีนี้ข้อสุดท้ายว่า มีปัญญา มีปัญญา. ข้อ ๑ มีศรัทธา, ข้อ ๒ มีวิริยะ, ข้อ ๓ มีสติ, ข้อ ๔ มีสมาธิ, ข้อ ๕ มีปัญญา. **ปัญญา** แปลว่า **ความรู้** คือ **รู้สิ่งที่ควรรู้, รู้ความจริงที่ควรรู้, ความจริงที่ดับทุกข์ได้นั้น เป็นความจริงที่ควรรู้.**

ขอให้รู้ความจริงนั้นอยู่ตลอดเวลา อยู่ตลอดเวลา ด้วยสติ, สติระลึกเอามา แล้วสัมปชัญญะกำหนดเอาไว้, แล้วก็อยู่อย่างเป็นความรู้รอบ เป็นปัญญาอยู่ตลอดเวลา, อย่าให้เกิดการปรุงแต่งในจิต จนเกิดความคิดชนิด ทั่วๆ ของกู. นี่คำพูดมันก่อนข้างจะหยาบกาย แต่มันจำเป็น

ว่าความคิดชนิดที่มีความหมายเป็นตัวกู หรือเป็นของกู นั้น เป็นความคิดผิด พร้อมทั้งจะทำให้เกิดความทุกข์อย่างยิ่ง มันเป็นความคิดที่ผิด เป็นความรู้ที่ผิด เรียกว่า เป็นความผิดนั้นแหละ.

นี้บัญญัติต้องรอบรู้ รู้ที่ถูก มันรู้ทุกอย่างที่ควร จะรู้, รู้ได้ทุกอย่างที่ควรจะรู้, แต่อย่าไปรู้ชนิดที่ว่าเป็นตัวกู เป็นของกู เป็นตัวตน เป็นของตน. นี่มันก็เป็นของ ละเอียดประณีตลึกซึ้งอยู่มาก, ก็มันจะต้องรู้จักทำความ ละเอียดประณีตในทางจิต; ความคิดมันปรุงแต่งกันได้ อย่างที่ว่ามาแล้วในเรื่องของผัสสะ. นี้เราอย่าให้ความคิด หรือความรู้เกิดขึ้น มีความหมายเป็นตัวกูเป็นของกู.

ทำงานด้วยความรู้ยู่่ว่า ควรจะอย่างไร; พัง ให้ตีๆว่า ถ้าทำงาน ทำงานอยู่ที่ออฟฟิศ หรือที่ไหนก็ตาม จงทำด้วยสติปัญญาที่รู้ว่า ควรทำอย่างไร, แล้วระวังอย่า ให้ความคิดประเภทตัวกู—ของกู, ทำเพื่อกู กูจะได้ กูจะ ะไร, อย่าให้เกิดขึ้นมา. ความคิดความรู้สี่ประเภทตัวกู —ของกู อย่าได้เกิดขึ้นมา, อย่าให้ความอยากจะได้ผลงาน เร็วๆเกิดขึ้นมา, อย่าให้ความหวังจะได้ผลงานเร็วๆเกิดขึ้นมา,

นั้นเป็นของผิดทั้งนั้น อันตรายทั้งนั้น. มีแต่ความรู้ที่ถูกต้องว่า ทำอย่างไร, ทำอย่างไร, ที่ทำถูกต้องนั้นทำอย่างไร, แล้วก็สนใจทำแต่อย่างนั้น. นี้แหละเรียกว่า ทำงานอยู่ด้วยปัญญาอย่างยิ่ง ไม่เกิดความผิดพลาด ไม่เกิดความหวัง ไม่เกิดกิเลสตัณหา ซึ่งมันเป็นเรื่องที่ทำให้เกิดความทุกข์.

ฉะนั้นเรามี ความรู้ที่ถูกต้องเรื่องอิทัปปัจจยตาว่ามันเป็นไปตามเหตุตามปัจจัยของมัน, และว่า ตตตา มันจะต้องเป็นอย่างนั้น มันเป็นอย่างอื่นไม่ได้. มีความรู้เรื่องอิทัปปัจจยตา ตตตา เต็มที่ แล้วก็ทำงานอยู่, ส่วนความหวังความอยากว่าจะได้ผล, เอาผลมากินมาใช้กันให้สนุกสนานเอร็ดอร่อยนั้น อย่าต้องมีเลย. ถ้ามีมันเป็นความภิกขหรือความรู้สึกประเภทตัวกู—ของกู มันจะต้องเป็นทุกข์.

ขั้นนี้ก็ **ในพระบาลีให้ตัวอย่างไว้อย่างดีที่สุด** ที่อาตมาก็เอามาเล่าบ่อยๆ ว่าแม่ไก่ฟักไข่ให้คักแล้วก็แล้วกัน **ไม่ต้องคิดว่าลูกไก่จะออกมา**, นี่แม่ไก่น่ะฟักไข่ให้ถูกต้องตามวิธีของธรรมชาติ; จะเขี่ย จะกก จะกลับ จะทำให้อุ่นให้เย็นอะไรก็แล้วแต่ ให้มันถูกต้องตามวิธีของการฟักไข่, แล้วลูกไก่ก็จะออกมาเอง, โดยที่แม่ไก่ไม่ต้องหวังว่า ลูกไก่จะออกมา

ลูกไก่จงออกมา. ถ้าแม่ไก่ตัวไหนมันหวังว่า ลูกไก่จงออกมา, บ่นว่า ลูกไก่จงออกมา, มันเป็นแม่ไก่บ้า มันใช้ไม่ได้. คนนี้ก็เหมือนกันแหละ จงทำงานให้ถูกต้องด้วยสติปัญญา เกี่ยวกับการกระทำนั้น โดยไม่ต้องมีความคิดหวังเป็นตัวกู—ของกู ว่าออกมา จงออกมา, จงได้มา จงได้กำไร, จงอย่างนั้นจงอย่างนี้ ซึ่งเป็นเรื่องตัวกู—ของกู อย่างนั้นมันทำให้เป็นทุกข์เปล่าๆ แล้วมันก็ไม่ได้ด้วย แล้วมัน จะทำให้งานเสียก็ได้.

เดี๋ยวนี้เราสอนกันผิดๆ อยู่บางอย่าง ที่ว่าให้ใช้ความหวังมากเกินไป; ที่จริง ถ้าความหวังมากเกินไป แทรกแซงเข้ามาในขณะที่ทำงานแล้ว มันพุ่งชาน ทำไม่ได้ดี มันทำไม่ได้ถูกต้องอย่างดี, มันต้องให้เหลือไว้ มีแต่สติปัญญาว่าจะทำอะไรเท่านั้น ให้มีมากที่สุด, ให้ทำอย่างดี; ส่วนที่จะหวังผลอย่างนั้นอย่างนี้ อย่าให้มันเกิดขึ้นมา ในความคิด มันมาทำให้พุ่งชาน. ให้มีสมาธิแน่นแน่นอยู่ แต่ว่า ทำอย่างไร เรื่องนี้ทำอย่างไร, เรื่องนี้ทำอย่างไร. นั่นแหละเรียกว่ามีชีวิตอยู่ด้วยปัญญา มีจิตว่างจากความคิดนี้กรูสึกว่าตัวตนหรือของตน; ว่างจากความรูสึก

คิดนี้กว่าตัวกู—ของกู แล้วก็จินตว่างแหละ จะคิด
 อย่างไม่รู้ก็ได้, จะคิดเรื่องจะทำให้ดีให้มันอย่างไรก็ได้, แต่
 อย่าให้มันแลบเลยไป ถึงว่าเพื่อตัวกู หรือของกู, กูจะเอา
 กูจะได้. พอความคิดเกิดขึ้นอย่างนั้นมันจะมีต มันจะกลุ้ม
 มันจะร้อน มันจะเป็นทุกข์; นี้เรียกว่าเคล็ด หรือศิลปะ
 ในการที่จะทำงานให้ดีที่สุด โดยเฉพาะสำหรับพุทธบริษัท.

เดี๋ยวนี้เราจะบวชอยู่ที่บ้าน เราจะ บวชอยู่ที่บ้าน
 ขอให้มีการกระทำงานการด้วยปัญญา, มีชีวิตอยู่ด้วย
 ปัญญา ให้ได้ผลดีที่สุดของการที่เกิดมาเป็นมนุษย์, เป็น
 มนุษย์เกิดมาแล้ว จะต้องได้อะไรที่ดีที่สุด ก็ให้มันได้เช่นนั้น
 แหละ, แล้วมันก็จะได้ด้วยการกระทำด้วยปัญญา. อย่าทำ
 ด้วยกิเลสตัณหา, หวังว่าจะได้เช่นนั้น หวังว่าจะได้เช่นนั้น
 แก่ตัวกู แก่ของกู, นั้นไม่ต้องไปหวังดอก. เมื่อทำถูกต้อง
 ตามกฎของธรรมชาติแล้ว มันก็ต้องออกผลมาเอง, ไป
 หวังให้มันพุ่งช่าน; หรือจะเปรียบด้วยตัวอย่างง่ายๆ อีก
 ที่หนึ่งว่า ไปซื้อลอตเตอรี่มาแล้ว อย่านำหวังให้มันรบกวน
 จิตใจเป็นโรคประสาท, ซื้อแล้วก็แล้วไป ถึงเวลามันออกก็
 ไปตรวจดู มันถูกหรือไม่ถูก. แต่บางคนเขาไม่ชอบอย่างนั้น

เขาชอบซื้อเอามาทำให้มันบ้า ให้มันหวัง ให้มันหวัง ให้มัน
นอนหวัง นั่งหวัง นอนหวัง แล้วในที่สุดมันจะเป็นโรค
ประสาทได้จริงเหมือนกันแหละ.

เราจทำงานหรือมี ชีวิตอยู่ด้วยปัญญา อย่าประมาท
ปัญญา, พอกพูนปัญญา คือความรู้สึกนึกคิดที่ถูกต้องอยู่
ตลอดเวลา : เมื่อ จะทำงานก็มีปัญญาในงานที่จะทำ, เมื่อ
จะทำงาน ก็มีปัญญาในงานที่จะทำ, เมื่อ ทำงานอยู่ก็มี
ปัญญาในงานที่กำลังทำ, เมื่อ ทำงานเสร็จได้ผลงาน ก็มี
ปัญญา อยู่ ในการได้ผลงาน. อย่าให้ ได้ผลงานด้วยกิเลส
ตัณหา แต่ได้ด้วยสติปัญญา : อ้อ มันอย่างนี้เองนี่, ทำ
อย่างนี้มันก็ได้ อย่างนี้เอง, ไม่ต้องไปหลงไหลมัวเมา ให้มัน
สูญเสียดิถีสัมปชัญญะ. หรือ จะเก็บผลงาน ไว้กินไว้ใช้
รักษาไว้ ก็ด้วยสติปัญญา, เก็บไว้ด้วยสติปัญญา อย่าให้มัน
ทรมาณใจ. เมื่อ จะเอาผลงานมากินมาใช้ ก็ทำด้วยสติ
ปัญญา อย่าให้มันผิดพลาด, เมื่อจะ แบ่งปัน ให้แก่ผู้อื่น
บ้าง ทำบุญทำทาน ก็ทำด้วยสติปัญญา; แปลว่าเป็น
ฆราวาสที่มีชีวิตอยู่ด้วยปัญญา ทั้งก่อน แต่ทำงาน กำลัง
ทำงาน ได้ผลงาน เก็บผลงาน ใช้ผลงาน กินผลงาน

แบ่งปันผลงาน อะไรก็ทำด้วยปัญญา, ไม่มีกระตือกระโหนบ
ด้วยกิเลสค้นหา.

บวชอยู่บ้านทำได้จริงก็มีผลดีเท่าที่ควรได้.

นี่จะบวชอยู่ที่บ้าน แล้วจะเป็นพระอรหันต์อยู่ที่บ้าน ;
พอเป็นพระอรหันต์แล้ว มันก็เลิกหมด ไม่ต้องบวชต้อง
อะไรดอก เมื่อเป็นพระอรหันต์แล้วมันเลิกบวช เลิกความ
หมายของคำว่าบวช, บวช หรือประเพณีพรหมจรรย์ ไม่
ต้องมีแล้ว. แต่เดี๋ยวนี้ยังไม่เป็นพระอรหันต์ ก็ขอให้
เป็นผู้บวชด้วยจิตใจทั้งหมดทั้งสิ้นอยู่ที่บ้าน ; โดยเฉพาะ
ผู้หญิงไม่ต้องสนใจว่าผู้หญิงบวชไม่ได้. แต่เราบวชอยู่ที่
บ้านได้อย่างนี้, แล้วเหมือนกัน หรืออย่างเดียวกัน หรือ
เท่ากัน แม้ไม่มีโอกาสไปบวชกับเขาบ้าง. เขาบวชกันเกร่อ
หมด บวช ๕ วัน ๑๐ วัน ไม่รู้ว่าจะได้ผลอย่างไร.

แต่เอาตามข้อยืนยันว่าบวชอย่างที่ว่านี้เถิด, บวช
อย่างที่ว่านี้เถิด มีศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา อยู่ที่
บ้าน. บวชอยู่ที่บ้าน บริบูรณ์อยู่ด้วยธรรมะ ๕ ประการ
ซึ่ง ทบพวน อีกที่หนึ่งก็ว่า:—

มีศรัทธา เชื่อมั่นในสิ่งที่ตนถือเอาเป็นที่พึ่ง คือ การปฏิบัติหรือคำสอนนั้น, แล้วก็เชื่อมั่นว่าตัวเองทำได้ เราทำได้ ไม่เหลือวิสัย เราทำได้, แล้วก็ปล่อยให้ทำไปด้วย ศรัทธา.

พร้อมกันนั้นก็**มีวิริยะ** คือความกล้าหาญ ความพากเพียร ความบากบั่น, สนุกสนานในการทำ พอใจในการทำ, เป็นสุขเสียเมื่อกำลังทำ ไม่ต้องรอต่อผลงานได้มา, กำลังทำอยู่มั่นก็พอใจและเป็นสุข อิ่มอยู่ด้วยความสุข ได้ความสุขโดยไม่ต้องเสียเงิน.

ที่นี้ก็**มีสติ** เฝ้าระวังรักษาป้องกัน ไม่ให้เกิดความผิดพลาดขึ้น ในความคิดความนึกหรือในการกระทำ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อมีผัสสะทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกายและทางใจเอง.

มีสมาธิ คือจิตแน่วแน่ต่อพระนิพพานเป็นอารมณ์ อยู่ตลอดเวลา ตลอดเวลาทุกลมหายใจเข้าออก, มีจุดมุ่งมั่นต่อพระนิพพาน เรียกว่ามีเอกัคคตาจิตมุ่งพระนิพพานอยู่ตลอดเวลา, แล้วก็ทำทุกอย่างที่รักษาจิตชนิดนั้น

ไว้ ก็คือแบบสมาธิวิธีต่างๆ มันจะต่างกันอย่างไร มันก็อยู่ที่
ที่มีพระนิพพานเป็นอารมณ์ทั้งนั้น ก็มีความหลุดพ้นจาก
ความทุกข์เป็นอารมณ์ด้วยกันทั้งนั้น.

แล้วในที่สุดก็มีชีวิตอยู่ด้วยปัญญา, มีชีวิตอยู่ด้วย
ปัญญา ก็คือความรู้อย่างถูกต้องชัดเจน ในสิ่งที่ต้องกระทำ
หรือควรกระทำ. อย่าให้ความอยาก เช่นกิเลสตัณหาเพื่อ
ตัวกู—ของกู เข้ามาแทรกแซง, นั้นมันจะทำให้เสียหมด.
นี่เรียกว่า ทำงานทุกชนิดด้วยจิตว่าง แหละ ทำงานทุกชนิด
ด้วยจิตว่าง ยกผลงานให้ความว่างทุกอย่างสิ้น กินอาหาร
ของความว่างอย่างพระกิน คายเสร็จสิ้นแล้วในตัวเองทันที,
ตั้งแต่ต้นเรื่องจนจบเรื่อง ไม่มีตัวกู ไม่มีของกู, มันไม่มี
ความทุกข์ ไม่มีปัญหาอะไร, มีจิตที่บริสุทธิ์ อยู่ด้วยปัญญา
และความสุขสงบ; นี่คือบวชอยู่ที่บ้าน.

ใครเห็นด้วยก็ลองดู บวชอยู่ที่บ้าน ที่ชะเง้อหา
บวชที่วัด บวชในบ้านนั้น บางทีจะเป็นความโง่ ลำบาก
มากกว่าคนที่บวชอยู่ที่บ้านก็ได้, ระวังให้ดี. ถ้ามีความ
ตั้งใจจริง ระมัดระวังจริง บวชอยู่ที่บ้าน จะได้ผลมากกว่า
บวชอยู่ที่วัดหรือในป่า ก็ยังเป็นไปได้ เพราะว่าการบวชอยู่

ที่วัดหรือในป่า มันยังเหลวไหลอยู่ทั่วไป มันยังไม่สำเร็จ
ประโยชน์เต็มตามความหมายที่ควรจะได้เลย.

... ..

เอาละ, เป็นอันว่า วัน^{นี้}เราพูดกันด้วยเรื่องที่ก่อน
ข้างจะแปลก โดยใช้ชื่อว่า บวชอยู่ที่บ้าน : เว้นจากสิ่งที่
ควรเว้นโดยประการทั้งปวง อยู่ที่บ้าน, แล้วก็ประพฤติ
หน้าที่ที่ควรประพฤติปฏิบัติอย่างดีที่สุด อย่างเต็มกำลัง
เต็มสติปัญญาสามารถอย่างดีที่สุด ในหน้าที่ของตน ๆ, แล้ว
ก็เป็นสุขอยู่กับการทำหน้าที่, ไม่มีกิเลสตัณหาที่จะหวังผล
อย่าง^{นี้}อย่าง^{นี้}มาสนองกิเลส; เรื่องก็มีเท่า^{นี้} ว่าบวชอยู่
ที่บ้าน.

ไม่ได้หมายความว่า ให้สึกไปอยู่ที่บ้านกันเสียให้หมด
แต่หมายความว่า แม้อยู่ที่บ้านก็อย่าน้อยใจ อย่าเสียใจ, แม้
อยู่ที่บ้านก็สามารถที่จะทำได้ดีที่สุด ที่บ้าน^{นี้}เอง เพราะ
คนที่อยู่ที่บ้านมันยังมีมากกว่าคนที่อยู่ที่วัด คนเหล่านั้นไม่
ควรจะเสียประโยชน์อะไร ควรจะได้ประโยชน์ทุกอย่างทุก
ประการ เท่าที่พุทธบริษัทในพระพุทธศาสนาจะพึงได้.

ขอให้ผู้ที่อยู่บ้าน หรือยังอยู่ที่บ้านนั้น จัดแจงปรับ
 ปรุงให้ชีวิตการเป็นอยู่ของตนนั้น อนุโลมเข้ากันกับ
 การบวช โดยสมาทานสิกขาบท คือศรัทธา วิริยะ สติ
 สมာธิ บัณฑิตา, ศรัทธา วิริยะ สติ สมာธิ บัณฑิตา, ศรัทธา วิริยะ
 สติ สมာธิ บัณฑิตา ธรรม ๕ ประการนี้ แทรกอยู่ในการปฏิบัติ
 ธรรม ตั้งแต่ต้นจนถึงขั้นสุดท้าย. ถ้าปฏิบัติกรรมฐาน
 อยู่อย่างเคร่งครัดในป่า ในวัดในดงก็ตาม เขาก็ระวัง
 ให้ศรัทธา วิริยะ สติ สมာธิ บัณฑิตา ในการปฏิบัตินั้นเป็น
 ไปอย่างเต็มที่, แล้วผลก็แน่นอน สำเร็จตามความปรารถนา.

การบรรยายในวันนั้นก็สมควรแก่เวลา แม้จะว่ามัน
 เป็นเรื่องที่แปลกออกไป ก็ควรจะได้พิจารณาดู จะได้ใช้เวลา
 ที่บ้านให้เป็นประโยชน์มากที่สุด; แม้จะต้องยังอยู่ที่บ้าน
 ก็ไม่เสียเปรียบเสียหาย ไม่เสียเปรียบแก่ผู้ที่ทิ้งบ้านออกไป
 ได้โดยน้อศจรรย. พุทฺธง่าย ๆ ว่า ถ้าทำได้นั้น, ถ้าทำได้
 ขวบอยู่ที่บ้าน น้อศจรรยกว่าบวชอยู่ที่วัด.

ขอยุติการบรรยายนี้ ด้วยความสมควรแก่เวลา เป็น
 โอกาสให้พระพุทฺธเจ้าทั้งหลาย สวคทพระธรรม ในรูป
 กณสาธยาย ส่งเสริมกำลังใจของท่านทั้งหลาย ให้เข้มแข็ง
 ในการประพฤติกปฏิบัติธรรมะ สืบต่อไปในบัดนี้.

เรียนศาสนา

เรียนศาสนา นั้นต้องมี ที่ตา หู ฯลฯ

ไม่ให้เกิด ทุกข์อยู่ ทุกสถาน

เรียนให้รู้ ตรงที่จะ ชักสะพาน

อย่าให้เกิด อាកาร มารรบกวน.

เรียนตรงตรง ลงไป ที่ตัวทุกข์

ดูให้ถูก กรรมวิธี ก็กระสวน

สะกັดกัน การปรุงแต่ง แห่งกระบวน

จิตบั่นบั่น สงบได้ ทุกข์หายไป ๆ

Phnom Phnom

เรียนชีวิต

เรียนชีวิต อย่าแสวง จากแหล่งนอก
อย่าเข้าไป ในคอก แห่งศาสตร์ไหน
อย่ามัวคิด ยุ่งยาก ให้ผำกใจ
อย่าพิจารณา จาระไน ให้งุนงง.

อย่ายึดมั่น นั่นนี้ ที่เรียกกฎ
มันตรงตรง คดคด อย่างหมดหวัง
จงมองตรง ลงไปที่ ชีวิตัง
ดูแล้วหยั่ง ลงไป ในชีวิต.

ให้รู้รส หมดทุกด้าน ที่ผ่านมา
ให้ชิมซาบ วิญญาณ อย่างวิเศษ
ประจักษ์ทุกข์ ทุกระดับ กระชั้นชิด
ปัญหาชีวิต จะเผยออก บอกตัวเอง ๆ

Wongkarn Wongkarn

ธรรมะคือการกระทำที่ถูกต้อง แก่ความเป็นมนุษย์

ท่านสาธุชนทั้งหลาย ทั้งที่เป็นผู้เฒ่าผู้แก่ เป็นนักศึกษา
เป็นเด็กนักเรียน,

ดั่งที่เห็นกันอยู่ รวมกันมาก เพื่อจะฟังธรรมะบรรยาย
ในที่นี้ เผอิญมาพร้อมกันหลายคณะจึงมาก ก็ควรจะยินดี สิ่ง
ที่อาตมาคิดว่าจะพูดกันนี้ ก็จะต้องเป็นสิ่งที่ท่านทั้งหลายต้อง
การ.

อาตมาก็ยังไม่แน่ใจว่า ท่านทั้งหลายต้องการอะไร ?
ก็ต้องตั้งขลุ่ยคาดคะเนว่า คงจะไม่ผิด ก็คือ ท่านทั้งหลายต้อง
การจะได้รับสิ่งที่เรียกว่า 'ธรรมะ' นั่นเอง ถือว่าท่านทั้งหลาย
มีความสนใจในธรรม มาหนักเพื่อจะต้องการธรรมะ ทั้งที่
โดยมากก็ยังไม่ค่อยจะรู้ว่า ธรรมะนั้นคืออะไร ?

ธรรมะ คำๆ นี้ ศักดิ์สิทธิ์ พุทฺธถึงกันอยู่ทั่วไป ก้องไปหมด ทั้งบ้านทั้งเมือง จนใครๆ ก็รู้สึกว่่า ต้องเป็นของดีแน่ ถ้าไม่ดีแน่ ก็คงจะไม่มีใครมาพุทฺธถึง กล่าวถึง กันอยู่ทั่วไป ทั้งบ้านทั้งเมือง และตลอดเวลา.

เป็นอันว่า อาตมาขอถือเอาว่า ท่านทั้งหลายมาห้ต้องการธรรมะ จะไม่คำนึงถึงว่่า บางคนรู้ บางคนยังไม่รู้ บางคนรู้มาก บางคนรู้น้อย แต่จะขอสรุปความที่จะใช้ได้สำหรับทุกคน.

ขอถือเสมือนหนึ่งว่่า จะเป็นของขวัญปีใหม่ เพราะอีก ๒-๓ วันก็จะถึงปีใหม่แล้ว ก็ถือโอกาสเสียเลยว่่า จะให้ความรู้ในวันนี้ ในฐานะเป็นของขวัญสำหรับวันปีใหม่ นั่นก็คือสิ่งทีเรียกว่า 'ธรรมะ' อีกนั่นเอง.

การให้ธรรมะในฐานะเป็นของขวัญสำหรับวันปีใหม่ มันจะแปลกอะไร จะแปลกก็ตรงทีว่่า ท่านทั้งหลายจะต้องทำให้มีธรรมะมากขึ้นกว่าปีทีแล้วมา อย่าให้ซ้ำซากวนเวียนเท่าเดิมอยู่เลย ให้ก้าวหน้าไป ตามลำดับตามเวลาที่ล่วงไป.

เช่นบีหนึ่งก็ล่วงไป บีหนึ่งก็ล่วงไป เราจะมาอย่าทำ
 ชำร่อยอยู่นั้นก็ไม่ไหว แล้วก็.. เพื่อให้สามารถก้าวหน้าไป
 ไม่ต้องชำร่อยนั่นเอง จึงต้องพูดถึงสิ่งที่เรียกว่าธรรมะนั้น
 ให้เป็นที่เข้าใจแจ่มแจ้งยิ่งขึ้นไป.

อาตมาเคยพูดมาหลายครั้งหลายหนแล้วว่า ธรรมะ คือ
 อะไร แต่เกรงว่าบางคนที่ยังไม่เคยได้ยิน บางคนก็ลืมเสียแล้ว
 บางคนก็จำได้ครึ่ง ๆ กลาง ๆ บางคนก็จำได้ แต่ยังไม่เข้าใจ
 ความหมายโดยสมบูรณ์ เพราะฉะนั้นเรามาพูดถึงสิ่งที่เรียกว่า
 ธรรมะกันอีกสักครั้งหนึ่ง เป็นข้อแรก.

ธรรมะ

๕ คอการกระทำที่ถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์

ธรรมะคืออะไร? เวลาที่ท่านทั้งหลายบางคน ก็คง
 จะนึกอยู่ในใจแล้วว่า ธรรมะคืออะไร? แล้วก็นึกได้ หรือนึก
 ไปตามที่เคยได้ยินได้ฟัง หรือได้ยึดถืออยู่ เช่นว่า ธรรมะคือ
 คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เป็นต้น ธรรมะ คือสิ่งที่แสดง
 อยู่บนธรรมาสัน ก็นั้นเป็นต้น, ถ้าอย่างนั้นแล้วยังไม่พอ ยังไม่
 ถูกตัวธรรมะอันแท้จริง.

ธรรมะคืออะไร? ขอให้ลูกหลานเหล่านี้ รวมทั้ง
คุณป้าคุณน้า คุณลุงคุณอาทั้งหลายด้วย ช่วยจำกันไว้เป็นหลัก
จนตลอดชีวิตจะดีกว่า ถ้าจำไว้อย่างถูกต้องและเป็นหลักแล้ว
จะง่ายจะสะดวกแก่การที่จะมีธรรมะยิ่ง ๆ ขึ้นไป ทุกปี ๆ.

เมื่อถามว่า ธรรมะคืออะไร? จงตอบว่า ธรรมะ
คือการกระทำที่ถูกต้อง ถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์ของ
ตน ทุกขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการ ช่วยจำความหมายให้
แม่นยำ เป็นบทจำกัดความ เป็นบทนิยาม ว่า ธรรมะคือการ
กระทำที่ถูกต้อง.

ถูกต้องแก่อะไร? ถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์.

ความเป็นมนุษย์ของใคร? ของแต่ละคน แต่ละคน

หรือ

ถูกต้องอย่างไร? ถูกต้องทุก ๆ ขั้นตอน แห่ง
วิวัฒนาการของตน ๆ.

กล่าวอีกครั้งหนึ่งว่า ธรรมะ คือ การกระทำที่
ถูกต้อง แก่ความเป็นมนุษย์ของตน ทุกขั้นตอนแห่ง

วิวัฒนาการของเขา นั้นมันคงจะแปลกจากที่ท่านได้เคยได้ยิน
ได้ฟัง หรือที่ถืออยู่ว่า “ธรรมะคือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า”
ธรรมะคืออย่างนั้นอย่างนี้อีกมากมาย.

แต่ถ้าจะให้สำเร็จประโยชน์แล้ว ก็จะต้องรู้ว่า ธรรมะ
นั้นเป็นตัวการประพาศติกระทำลงไปจริง ๆ ไม่ใช่เป็น
เพียงความรู้ แต่มันก็รวมอยู่ด้วย เพราะว่าการศึกษาที่เราจะประพาศติ
กระทำอะไรลงไปนั้น เราต้องรู้เรื่องนั้น ทั้งนี้ เราจึงถือว่า
มันรวมอยู่ในการกระทำที่ถูกต้อง.

เพราะฉะนั้นอยู่แล้วว่าที่ถูกต้อง เพราะฉะนั้น มัน
ก็ต้องมีความรู้มาแล้วตามสมควร เอาความรู้นี้มารวมไว้ ใน
การประพาศติหรือกระทำ ให้เป็นการกระทำที่ถูกต้อง ท่านก็
จะต้องมีการศึกษามาพอสมควร จึงจะมีการกระทำที่ถูกต้อง.

ที่^๕ ถูกต้องนั้น มันจำกัดลงไปว่า ถูกต้องแก่ความ
เป็นมนุษย์ของเรา ถูกต้องแก่สิ่งอื่น มันไม่มีประโยชน์อะไร
มันบวการ ถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์ของเรา ของตัวเองนี้
ถูกต้องอย่างไร? ก็ถูกต้องทุก ๆ ชั้นตอนแห่งวิวัฒนาการ.

คนเรามีวิวัฒนาการเรื่อย..ไม่มีหยุด ตั้งแต่คลอด
จากท้องแม่ ทุกๆ ชั่วโมง มันก็วิวัฒนาการเรื่อยมาจนบัดนี้
อยู่ในสภาพอย่างนี้ เป็นวิวัฒนาการ แล้วก็ยังเป็นวิวัฒนาการ
ต่อๆ.. จนกว่าจะได้เข้าโลงกัน.

ทีนี้เอาเฉพาะในชาตินี้ แล้วมีวิวัฒนาการอย่างนี้
ก็แบ่งได้เป็นขั้นตอน เช่นว่าเป็น ปฐมวัย เป็นเด็กๆ
เป็น มัชฌิมวัย เป็นผู้ใหญ่ เป็น ปัจฉิมวัย เป็นคนแก่คน
เฒ่า เอาสัก ๓ ตอน ก็พอจะมองเห็นได้.

ที่จะถูกต้องทุกขั้นตอนของวิวัฒนาการ ในวัยเด็กก็
ต้องมีความถูกต้องเต็มที่ ในวัยผู้ใหญ่ก็ถูกต้องเต็มที่ ในวัยคน
แก่คนเฒ่าก็ถูกต้องเต็มที่ นี่เรียกว่าถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์
ทุกขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการ ทีนี้เราจะต้องมีการประพฤติ
กระทำชนิดนั้น ให้ได้ผลอย่างนั้น.

นี่มันเป็นคำตอบแต่เพียงว่า ธรรมะคืออะไร?
โดยหลักใหญ่ ก็คือการกระทำที่ถูกต้อง แก่ความเป็นมนุษย์
ของทุกๆ ทุกขั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการของตนๆ.

ท่านทั้งหลายกลับไปแล้ว จงทดสอบ จงใคร่ครวญ
 ดูว่า เรากำลังมีวิวัฒนาการ ถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์ของเรา
 ทุกชั้นตอนหรือไม่? จะแบ่งให้ละเอียดลงไปก็ได้ ว่ามีอายุ
 ๑ ปี มีอายุ ๒ ปี มีอายุ ๓ ปี จนกระทั่งถึงวัยที่มีอายุ ๑๕—
 ๑๖ ปี ๒๐ ปี ๓๐ ปี ๕๐ ปี ๖๐ ปี เป็นชั้นตอนไป ทดสอบดู
 ว่าที่แล้วมาแต่ไหนหลัง มีความถูกต้องหรือไม่? หรือต้องนั่ง
 เช็ดหน้าตาด้วยหัวเข่าบ่อยๆ หรือว่าต้องทำความยุ่งยากลำบาก
 ให้แก่บิดามารดา เพื่อนบ้านเรือนเคียงอยู่บ่อยๆ นั้น มันยัง
 ไม่ใช่ความถูกต้อง.

จะต้องทดสอบด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่เข้าข้างตัวเอง
 ไม่เห็นแก่ตัวเอง อย่างที่ว่าไม่เป็นธรรม ต้องให้ความเป็น
 ธรรมแก่พระธรรม หลักของพระธรรมมีอย่างไร มีความถูก
 ต้องอย่างไร ต้องเป็นอย่างนั้น.

คำว่า “ความถูกต้อง” นี้ เดียงกันได้มากมายไม่รู้จัก
 จบ แต่ที่มันจะจบได้ก็มีการบัญญัติว่า ถ้าถูกต้องจริงก็พิสูจน์
 ความมีประโยชน์ ^{นี้}ขอให้ลองกิคดู.

ถ้าถูกต้องจริง มันต้องพิสูจน์ความมีประโยชน์ ประโยชน์แก่ใคร? ก็ประโยชน์แก่ผู้หนึ่ง และผู้อื่นรอบๆ ตัวเขา ถ้าเกิดประโยชน์แก่ตัวผู้หนึ่ง และแก่ผู้อื่นรอบๆ ตัวเขา นี้จะเรียกได้ว่าถูกต้อง ถ้าไม่อย่างนั้นไม่ถูกต้องแหละ แม้ให้ใครมาบอกสักกี่ร้อยคน ว่าถูกต้อง มันก็ไม่ถูกต้องไปได้.

ต่อเมื่อพิสูจน์ความมีประโยชน์ ทั้งแก่ตนและแก่ผู้อื่น นั้นจึงจะเรียกว่าถูกต้อง ถูกต้องกับเรา ก็คือเรามีความสุข เรียกว่าเป็นคนไม่มีปัญหา ไม่มีทุกข์ อยู่ด้วยความสงบสุข เป็นที่พอใจของตน นี้เรียกว่ามันเป็นความถูกต้องแก่เรา.

ที่^๕ ความมีชีวิตอยู่ของเรานั้น มีการกระทำอะไร บางอย่างพร้อมๆ กันไป ซึ่งก็เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น หรือเป็นการช่วยเหลือผู้อื่นพร้อมกันไป จนเพื่อนมนุษย์ข้างเคียงของเรา ก็พลอยได้รับประโยชน์เป็นความสุขด้วย นี้เรียกว่าส่วนตัวเราก็มีสันติสุข ส่วนคนทั้งหลายทั้งปวงก็มีสันติภาพ เรียกว่ามันมีเพียงเท่านี้แหละ มันไม่มีอะไรอื่นที่จะมากไปกว่านี้.

เรามีสันติสุข โลกนี้หรือโลกไหนก็ตาม .. ก็มีสันติสุข กระทั่งถึงบรรลุมรรค ผล นิพพาน ก็ยังเรียกว่ามีสันติสุข ทุก

คนในโลกพลอยมีสันติสุข ก็กลายเป็นโลกที่มีสันติภาพ เรามีสันติสุข สังคมมีสันติภาพ ก็ควรจะพอใจแล้ว มันสูงสุดกันอยู่ที่นี้ ตรงนี้.

เดี๋ยวนี้เราเป็นอย่างไร? เรายังมีสันติสุข หรือว่าอย่างไร? ก็ลองคิดดู แต่ละคนก็ล้วนแต่มีของตน มันเป็นสุขเย็นหรือสุขไหม? มีข้อที่ต้องพิจารณาอย่างนั้น ถ้า สุข ข สะกค มันก็เป็นสุขเย็น เยือกเย็น แต่ถ้าเป็นสุข ก สะกค มันก็สุขไหม เอาไฟมาเผาให้สุข คงจะไม่มีชีวิตเหลือแหละ ถ้าสุขไหม.

นี่เรามีสุขเป็นที่พอใจอยู่ทุกวันทุกคืนหรือเปล่า? หรือยังมีความอึดอึดขี้ใจ เหมือนกับ..ไฟเข้าไปอยู่ในอกในใจบ้างหรือเปล่า? ไฟเหล่านี้ คือ ความรัก ความโกรธ ความเกลียด ความกลัว ความอิจฉาริษยา ความวิตกกังวล ความโง่เขลา ไม่มีอะไรที่เป็นที่พอใจของคนเอง. เหล่านี้ข้อใดข้อหนึ่งเท่านั้นแหละ ถ้ามันเกิดขึ้น ในใจแล้ว มันก็รุมใจให้ร้อน มันเป็นสุข ก สะกค.

ฉะนั้น ใครมีสุข ก สะกต ใครมีสุข ข สะกต ก็ขอ
ให้พิจารณาตัวเอง โลกนี้กำลังเป็นโลกของความเครียด ถึง
เครียด..ไม่สงบ ในแง่ของสุขภาพก็ดี ในแง่ของเศรษฐกิจ
ก็ดี การบ้านการเมืองก็ดี อะไรมันเครียดกันไปหมด มีความ
เครียดส่วนบุคคล มีความเครียดรวมกันเป็นพรรคพวก ต่อสู้
แข่งขันแย่งชิง ทำลายล้างกัน ด้วยความอิจฉาริษยา ความ
อาฆาตมาดร้าย นี้เรียกว่าโลกมันยังไม่มีอะไรที่งดงาม..ที่น่า
ชื่นใจ.

อย่างที่เราก็อ่านข่าวหนังสือพิมพ์อยู่ทุกวันว่า กำลัง
มีสงครามอยู่ในโลก มีการเบียดเบียน อดอยากลำบาก ระส่ำ
ระสายอยู่ นี่ส่วนบุคคลแต่ละคน ก็ยังเป็นโรคทางวิญญาณ
กันอยู่ คือไม่มีจิตใจที่สะอาด สว่าง สงบ เย็น มีจิตใจที่วิตก
กังวลหวาดกลัว.

มีความหวาดกลัวไปไม่เท่าไร มันก็เป็นโรคประสาท
วิตกกังวลไปไม่เท่าไร มันก็เป็นโรคกระเพาะเรื้อรังรักษาไม่
หาย วิตกกังวลไปไม่เท่าไร ก็ต้องเป็นโรคความดันสูง เป็น
โรคเบาหวาน เพราะว่าจิตใจระส่ำระสาย ระบบประสาทกระทบ

กระเทียม ร่างกายมันผิดปรกติใช้น้ำตาลไม่หมด มันก็เป็นโรคเบาหวาน อย่างนี้ ช่างไม่คิดกันเสียเลยว่ โรคทางร่างกายนั้น มีสมุฏฐานมาจากความไม่ถูกต้องในทางจิตใจ.

จิตใจเต็มไปด้วยวิตกกังวลหวาดกลัว มันผิดไปแล้ว ในทางจิตใจ ผิดไปแล้วทางระบบประสาท มันทำให้โลหิตที่หล่อเลี้ยงร่างกายของเราผิดไปด้วย นี่เป็นโรคกระเพาะ เป็นโรคใช้น้ำตาลไม่หมด เป็นโรคเบาหวาน แล้วก็โรคที่เนื่อง ๆ กันไป.

เช่นมีความดันสูง ซึ่งเป็นโรคของมนุษย์สมัยนี้ ร้ายกาจเลยไปก็เป็นโรคมะเร็ง เป็นวัณโรค เพราะว่าระบบโลหิตไม่ถูกต้อง ไม่มีกำลังเพียงพอที่จะต่อสู้เชื้อโรค โลหิตถอยกำลัง เพราะว่าจิตใจมันทุพพลภาพ เพราะจิตใจมันอยู่ด้วยความวิตกกังวล เครียด หวาดกลัว หิวกระหาย โดยทางจิตใจ ไม่มีเวลาที่จะรู้สึกอึด.

นี่โรคทางจิต โรคทางวิญญาณ เป็นต้นเหตุ โรคทางกายทุก ๆ ประการ ที่เรากำลังมีกันอยู่ในโลก ขอให้ไปใคร่ครวญดู ว่านี่คือความไม่มีธรรมะ ถ้ามีธรรมะจะไม่วิตก

กังวล ไม่มีหว่านกลัว ไม่มีมีความเครียด ไม่มีมีความทรमान
 ในทางจิตทางใจ เพราะว่าธรรมะช่วยให้ขจัดไปเสียได้ การ
 ประพฤติทางจิตใจที่ถูกต้อนั้น ช่วยขจัดสิ่งเหล่านั้นออกไปเสีย
 ได้.

เมื่อมีจิตใจปกติ มีจิตใจ สะอาด สว่าง สงบ แล้ว
 โรคทั้งหลายก็ไม่อาจจะเกิดขึ้น ถ้าระบบจิตใจดี ระบบไหล
 เวียนของโลหิตดี ระบบย่อยอาหารดี อะไรๆมันก็ดี.

ธรรมะไม่ใช่เป็นแต่ เรื่องทางจิต ทางวิญญาณ อย่าง
 เดียว ธรรมะเป็นเรื่องเกี่ยวเนื่องมาถึงทางกาย ทางเนื้อทาง
 หนังค้ำย กระทั่งทางวัตถุภายนอก บ้านเรือน สมบัติพัสดุสถาน
 วัวควาย ไร่นา น้ำมันเกี่ยวเนื่องมาถึงค้ำย ก็ต้องมีมีความถูก
 ต้องในสิ่งเหล่านั้นค้ำย มีการเป็นอยู่ การกินอยู่ การนุ่งห่ม
 การใช้สอย การอะไรๆ ต่างๆ ภายนอกนั้น ก็ถูกต้องค้ำย.

เมื่อร่างกายถูกต้อง จิตใจมันก็ถูกต้องค้ำย วิญญาณ
 คือ สติปัญญา มันก็พลอยถูกต้องไปด้วย เราอยู่ด้วยความถูก
 ต้องทั้งหมด นับตั้งแต่แผ่นดิน..ที่อยู่อาศัย.. มาถึงบ้าน
 เรือน รถราอะไร แล้วก็มาถึงร่างกายเรา มาถึงจิตใจของเรา

มีวิญญาณ สติปัญญาของเรา ถูกต้องไปหมด โดยอาศัยสิ่งที่เรียกว่าธรรม.

ฉะนั้น ขอให้สนใจว่า จะมีธรรมะกันได้อย่างไร? เมื่อรู้ธรรมะคืออะไร? จำเป็นอย่างไร? แล้วเราก็จะต้องคุยกันต่อไปว่า เราจะมีธรรมะกันได้อย่างไร?

ขอย้ำอีกที บางคนอาจจะลืมแล้ว ธรรมคือการกระทำ ประพฤติกระทำที่ถูกต้อง แก่ความเป็นมนุษย์ทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการของเขา นี่คือ ธรรมะทั้งทางกาย ทั้งทางวาจา ทั้งทางจิตใจ ทางวิญญาณ ทั้งหมดทั้งสิ้น ทุกประการจะต้องมีความถูกต้อง.

เดี๋ยวนี้จะมีความรู้ ความถูกต้องนี้ ได้อย่างไร? ก็ต้องอาศัยการฟังในครั้งแรก เราไม่ต้องการให้เชื่อทันที ได้รับฟังอะไรก็มาเอาไปใคร่ครวญดู ว่ามันน่าลองทำดูไหม? น่าลองทำดูไหม? ถ้าน่าลองทำก็ลองทำดู ถ้าได้ผล ก็เป็นอันเชื่อแน่นว่า นี่เป็นธรรมะแน่ เป็นธรรมะที่ควรยึดถือเป็นหลักเป็นที่พึ่งแน่.

อาตมาอยากจะสรุปความสั้น ๆ ว่า ทำอย่างไรจะมี
ธรรมะ? จะขอให้ช่วยจดช่วยจำไว้ดี ๆ โดยเฉพาะลูก
เด็ก ๆ ที่นั่งเขียนทราชนิพนธ์ช่วยจำไว้ได้ดี ๆ เขียนทราชนิพนธ์ขอให้
เขียนเป็นข้อความที่กำลังพูดจะดีกว่า.

ข้อปฏิบัติทำให้มีธรรมะ

ข้อที่ ๑. จะต้องมีความรู้จักตัวเอง ๑. จะ

ต้องรู้จักตัวเอง เต็มรู้จักตัวเองไหม? เรารู้จักตัวเองไหม?
คนแก่ ๆ ใกล้จะอวสานชีวิตแล้ว รู้จักตัวเองหรือยัง ว่าเรานี้คือ
อะไร? ตัวเองคืออะไร ชีวิตคืออะไร? นี่ถ้าไม่ใช่สติปัญญา
มาแต่แรก แม้คนแก่ ๆ อายุ ๘๐ ปี แล้วไม่รู้จักตนเอง แล้ว
เขาไม่เคยคิด..ไม่เคยนึก ไม่เคยตั้งข้อสังเกตในการที่จะรู้จัก
ตนเอง.

ขอให้มองย้อนหลัง อายุเท่าไรก็ตามใจ ขอให้มอง
ย้อนหลังเท่าที่จะทำได้ ว่าได้เป็นมาอย่างไร? ก็จะพบแต่
ว่ามันเต็มไปด้วยความระหกระเหิน ความต่อสู้กันระหว่าง
ความผิด ๆ ถูก ๆ นี้เรื่อยมา แล้วก็ยังไม่มองเห็นตลอดไปข้าง
หน้าว่าจะไปกันที่ไหน? เกิดมาแต่ไหน? จะไปที่ไหนก็ยังไม่รู้.

เอาละ, ไม่ต้องคิดให้มันมาก เอาแต่เพียงว่า เรานี้
 เป็นอะไร? ว่าเป็นมนุษย์ รู้จักหรือว่าเป็นอย่างไร? เกี่ยววัน
 เป็นผู้หญิง หรือเป็นผู้ชาย เป็นเด็ก หรือเป็นผู้ใหญ่? ขอ
 ให้อาศัยการศึกษา จะช่วยให้รู้ว่าเราเป็นมนุษย์ มีหน้าที่ที่จะ
 ต้องปฏิบัติ ให้ได้รับประโยชน์จากการเป็นมนุษย์กันเต็มที
 อย่าให้เสียที่ที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ และได้พบพระพุทธศาสนา
 เลย.

เป็นมนุษย์พบศาสนา ต้องมีจิตใจสูง.

รู้จักตัวเองว่า เป็นมนุษย์ นี้ไม่ใช่เล็กน้อย ความ
 เป็นมนุษย์นอริบายยาก แต่ที่เขาจำกัดความไว้ให้หนักว่าจิตใจ
 สูง มนุษย์ แปลว่า จิตใจสูง เมื่อจิตใจสูงก็เป็นทุกข์ไม่ได้
 ต้องอยู่เหนือปัญหา เหนือความทุกข์ เหนืออะไรทุกอย่าง
 ถ้าจิตใจต่ำ ไม่สูง มันก็อยู่ใต้ปัญหา อยู่ข้างใต้ความทุกข์ ก็ต้อง
 เป็นทุกข์ เมื่อเป็นทุกข์ มันก็ไม่น่าดู น่าเกลียดน่าชัง จะ
 ต้องอยู่สูงเหนือปัญหา เหนือความทุกข์ เป็นผู้มีความหมาย
 เหมือนกับพระพุทธเจ้า.

สำหรับพวกเรานั้น เอาหลักพระพุทธเจ้าเป็นหลัก ศาสนาอื่นเขาก็เอาศาสนาอื่นเป็นหลัก เราศาสนาพุทธ เอาศาสนาพุทธเป็นหลัก พุทธะ แปลว่า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน.

ความจริงพุทธะ คำนี้รากศัพท์แท้ๆ แปลว่า ผู้ตื่น ที่แปลว่า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน เพิ่มเข้าไปนั้นนะเป็นชั้นสอง ชั้นหนึ่งแท้ๆ พุทธะนี้ แปลว่าผู้ตื่น ไม่ใช่ตื่นฉลาดกลัว ตื่นตูมอะไร..ไม่ใช่ คือว่าตื่นจากหลับ เมื่อหลับอยู่ยังไม่ใช่ พุทธะ เมื่อตื่นแล้วจึงจะเรียกว่าพุทธะ.

จะพูดโดยภาษาคนนั้นก็ได้อีก ถ้ายังหลับอยู่ หลับอยู่นั้น อยู่นั้น ก็ยังไม่เป็นพุทธะ ถ้าตื่นขึ้นมา..ไม่หลับ จากไม่หลับนั้นจึงจะเป็นพุทธะ ตื่นหรือหลับอย่างภาษาคน อย่างนั้นก็ได้อีก.

แต่ตื่นหรือหลับที่ดีกว่านั้น ก็คือในภาษาธรรม ความหลับนั้นคือความโง่ อวิชชา เป็นความหลับ กิเลสนั้นคือความหลับ เอากิเลสออกไปเสียได้ ก็เป็นความตื่น ตื่นจากกิเลส ตื่นออกมาเสียจากความหลับ คือกิเลส กิเลสนิทรา.

กิเลสนิทราคือความหลับโดยกิเลส นั้งอยู่นี้จะกำลังหลับในกิเลสอยู่ก็ได้ ระวังให้ดี กิเลสนิทราเป็นภาษาในคัมภีร์ หลับของกิเลส หลับโดยกิเลส หลับด้วยกิเลส ต้องตื่นออกมาเสียจากการหลับชนิดนี้ จึงจะเรียกว่าพุทธะ.

ภาษาคน ภาษาธรรมคาก็คือตื่นนอน อย่างที่เรานอนหลับประจำวัน แล้วก็ตื่นขึ้นมา ก็เรียกว่า พุทธะอยู่แล้ว โดยภาษาบาลี แต่พุทธะในทางภาษาธรรมะนี้ ก็หมายถึงตื่นจากหลับ ที่ลึกซึ้งไปกว่านั้น คือหลับอย่างอำนาจของกิเลส นี้คำว่ารู้..ว่าเบิกบาน มันตามมาเอง.

ถ้าเราไม่หลับเราก็อู้สึกตัว ก็อู้ และเมื่อเรารู้ถูกต้องแล้ว เราก็อไม่ต้องเป็นทุกข์เป็นร้อน เราก็อเบิกบาน แสดงความสุขความพอใจ นี้คือ พุทธะ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน เป็นความหมายของคำว่า ใจสูง. มนุษย์ใจสูง ใจสูงตามแบบของพระพุทธเจ้า ก็คือเป็น ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน.

นี้ขอให้เรารู้จักตัวเองกันอย่างนี้ทุกคนเถอะ จะเป็นลูกเด็ก ผู้ใหญ่ ผู้เฒ่า อะไรก็ตามเถอะ จงรู้ว่าเราเป็นมนุษย์นะ

อย่าเป็นอะไรให้มันน้อยไปกว่ามนุษย์ จะเป็นมนุษย์ก็ต้องมีความรู้ มีความตื่น มีความเบิกบาน.

เอ้า, ยุติกันที่ ที่ว่าเรารู้จักตัวเราเองแล้ว ว่าเราเป็นมนุษย์ นี่เขาเรียกว่ารู้จักตัวเอง.

ถ้าจะมีธรรมะกันให้ได้ ข้อแรกที่สุดต้องรู้จักตัวเองเสียก่อน ว่าเราเป็นอะไร เรามีความรู้ความเข้าใจถูกต้อง เรียกว่ามีปัญญา มีสัมมาทิฐิ แล้วเรารู้ว่าตัวเราเป็นมนุษย์ ก็ต้องทำอย่างมนุษย์ เป็นมนุษย์ให้เต็มตามความหมายของคำว่ามนุษย์ ข้อที่ ๑. คือว่า “รู้จักตัวเอง”.

ข้อที่ ๒. เราจะ **เชื่อตัวเอง** คำว่าเชื่อตัวเองนี้ มีความหมายกำกวม ถ้ามีความโง่ มันก็เชื่ออย่างผิดๆ ถ้ามีปัญญาก็เชื่ออย่างถูกๆ แต่คำพูดในที่นี้หมายถึงเชื่อในทางที่มันถูก เชื่อสมกับที่เป็นมนุษย์.

คำว่าศรัทธาในพระพุทธศาสนานั้น อธิบายได้หลายความหมาย เชื่อกรรม เชื่อผลแห่งกรรม เชื่อความที่ต้องรับผลกรรม เชื่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เหล่านี้ยังไม่พอที่จะต้องมาอยู่มารวมอยู่ที่เชื่อตัวเอง..เชื่อตัวเอง ถ้าไม่มีความ

เชื่อตัวเองแล้ว จะเชื่ออื่น ๆ ไปไม่ได้ เราต้องมีความเชื่อตัวเอง ศรัทธาในตัวเอง ว่าเราเป็นมนุษย์แน่.

นี่ใครเชื่อหรือยัง? ใครเชื่อตัวเองเป็นมนุษย์แน่หรือยัง? หรือยังลังเลอยู่? เชื่อตัวเองว่าเราเป็นมนุษย์แน่ นะ ถ้าเชื่อว่าเราเป็นมนุษย์แน่ เราจะต้องเชื่อต่อไปว่า เราต้องทำได้อย่างมนุษย์นะ ถ้าเราทำไม่ได้ อย่างมนุษย์ ก็ไม่เป็นมนุษย์ดอก แล้วก็ไม่มี ความเชื่อตัวเองที่ตรงไหนได้ จะไปเรียกว่าเชื่อตัวเองที่ตรงไหนได้.

ถ้าเชื่อตัวเองก็หมายความว่า เชื่อว่า ฉันเป็นมนุษย์แน่ และฉันต้องทำได้อย่างที่มนุษย์ทำได้ อะไร ๆ ที่มนุษย์ทำได้ ฉันเชื่อว่าฉันต้องทำได้ ในตัวฉันเดี๋ยวนี้ มีความพร้อมที่จะทำให้ได้ ในการที่จะเป็นมนุษย์ให้สมบูรณ์ ใครมีความเชื่ออย่างนี้บ้างแล้วหรือยัง? ก็ไปทดสอบตัวเองดูก็แล้วกัน ถ้ามีแล้วก็ป็นอันใช้ได้ มีธรรมะข้อที่ ๒. คือเชื่อตัวเอง.

ที่แรก รู้จักตัวเองว่าเป็นมนุษย์

ข้อ ๒. เชื่อตัวเองว่าเป็นมนุษย์ และทำได้ตามที่มนุษย์จะต้องทำ อย่างมัวชชลาต อย่างมัวชเกียจ อย่างมัวเหลวไหล..ไหลเต ไม่มีความแน่วแน่อยู่อย่างนี้.

ที่นี้ ข้อที่ ๓. ต้องบังคับตัวเอง เมื่อเชื่อว่าเป็นมนุษย์ และทำได้อย่างมนุษย์ ก็ต้องบังคับให้ทำดี อย่าเชื่ออยู่เฉยๆ ดี บังคับให้ลงมือทำเมื่อไม่อยากจะทำ ก็เลสมันไม่ยอมให้ทำ ความเหลวไหลมันไม่ยอมให้ทำ เราต้องบังคับตัวเองให้ทำให้ได้.

คำสอนของพระพุทธเจ้า รวมอยู่ในการบังคับตัวเอง คือบังคับกิเลสนั้นแหละ ก็ว่าตัวเองในที่นี้ ถ้ายังเป็นคนธรรมดา เป็นปุถุชนคนธรรมดา มันก็มีตัวเองเป็นกิเลส ก็ต้องบังคับตัวเอง บังคับกิเลส ทั่วยจิตฝ่ายที่ไม่ใช่กิเลส จิตฝ่ายที่เป็นโพธิ เป็นสติปัญญา จะต้องก่อรูปขึ้นมา บังคับจิตฝ่ายที่มันเป็นกิเลส นี้บังคับตัวเอง.

เราแบ่งตัวเราเป็น ๒ ภาค หรือ ๒ ส่วน คือ ส่วนต่ำ ส่วนที่จะลงต่ำ นั้นมันส่วนหนึ่ง ส่วนที่จะขึ้นสูงมันอยู่อีกส่วนหนึ่ง เขาเรียกว่า ฝ่ายต่ำ—ฝ่ายสูง ฝ่ายชั่ว—ฝ่ายดี ฝ่ายผิด—ฝ่ายถูก ฝ่ายบุญ—ฝ่ายบาป อะไรก็แล้วแต่จะเรียกเรามีอยู่เป็น ๒ ส่วน.

ส่วนที่จะถูกจะตี..ไปสูงนั้นแหละ จะต้องเกิดขึ้น และบังคับฝ่ายต่ำ หรือว่าจะเอาสติปัญญามาเป็นกลางๆ มาช่วยให้ฝ่ายสูงมาบังคับฝ่ายต่ำ อย่างนี้เรียกว่าบังคับตัวเอง ก็ต้องเอาจริงเอาจัง.

ทมะ แปลว่า บังคับตัวเอง

พระพุทธเจ้าเป็นสาวดี ทรงฝึกสัตว์ บังคับสัตว์ ผู้เป็นเวไนยสัตว์ให้เป็นไปตามคลองของพระธรรม แต่ก็ไม่พ้นจากการที่เราต้องบังคับตัวเรา.

พระพุทธเจ้าเป็นผู้ฝึกสัตว์ แต่ก็ไม่พ้นที่เราจะต้องฝึกตัวเราเอง ท่านสอนให้เราฝึกตัวเราเอง บังคับตัวเอง คำว่า ทมะ แปลว่า ฝึก หรือ บังคับ บังคับใคร? บังคับตนเอง บังคับความรู้สึกฝ่ายต่ำ ด้วยความรู้สึกฝ่ายสูง.

ที่นี้ เราก็มีการบังคับตัวเองกันทุกๆ คน ทุกๆ วัน ทุกๆ ชั่วโมง ทุกๆ นาที ปราศจากการบังคับตัวเองแล้ว มันก็ต้องผิด.. ต้องมีเรื่องผิด ต้องมีเรื่องพลาด มีเรื่องไปอีกทางหนึ่ง ไม่ไปตามทางที่ควรจะไป จะต้องเหมือนกับว่า

เคินทร่อง ไม่ระวัง ฉะนั้น บังคับตัวเอง พอใจในการบังคับตัวเอง อย่าเห็นเป็นเรื่องไม่สนุก.

ถ้าเป็นคนไม่บังคับตัวเอง มันก็ไปสูบบุหรี่บ้าง ไปกินเหล้าบ้าง ไปทำอบายมุขานา..สารพัดอย่าง มันก็ทำไป แล้วมันก็เคือคร้อน เงินเดือนก็ไม่พอใช้ รายได้ก็ไม่พอใช้ เพราะไม่บังคับตัวเองเท่านั้นแหละ พอมีการบังคับตัวเอง เงินเดือนจะพอใช้ขึ้นมาทันที หรือจะปรับปรุงให้มันพอใช้ขึ้นได้ทันที ทุกอย่างก็จะเป็นไปในทางถูก ไม่เหไปในทางผิด.

แม้ว่ามันจะเจ็บปวด เราก็ต้องชอบ ในการบังคับตัวเองนี้ ต้องเจ็บปวดเป็นธรรมดา เราก็ต้องทน ต้องมีขันติ เป็นอุปกรณ์ในการบังคับตัวเอง เช่นอยากจะไปเที่ยวนี้ บังคับไว้ไม่ให้ไปเที่ยว มันก็เจ็บปวดขึ้นมาเพราะการบังคับ ก็ต้องทน ทนได้เพราะเป็นการบังคับตัวเองได้.

คนที่อยากจะเลิกบุหรี่ หลายคนมาที่นี้ จะเลิกบุหรี่ เมื่อไม่มีการบังคับตัวเอง ก็ไม่มีทางจะเลิกได้ มันต้องบังคับตนเอง เมื่อเจียนขึ้นมา มันก็ต้องทน ไม่เท่าไรมันจะเปลี่ยนแปลง กลายเป็นว่าไม่เจียนหรือว่าไม่ต้องทน มันก็รอดตัวไปได้.

นี่เรื่องเล็กๆ น้อยๆ จะคบบุรี จะคบเหล่า จะคบ
 อบายมุข ดมน์น้ำเมา เทียวกลางคืน ดูการละเล่น เล่น
 การพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร เกียรติร้ายทำการทำงาน
 ความชั่วเหล่านี้ต้องบังคับให้ออกไป ถ้าไม่มีการบังคับมันก็ไม่
 ออก เราก็ต้องมีการบังคับ โดยยึดถือหลักว่า เราเป็นมนุษย์
 เราเชื่อว่าเราเป็นมนุษย์ เราต้องทำได้อย่างมนุษย์.

ฉะนั้น เราก็ต้องทำอย่างคนโบราณ เขาพูดว่า
 เป็นปลาหมอบ ก็ต้องแยกไปจนเกล็ดแห้ง คือไม่ยอม
 ถอยหลัง นี่เรียกว่าไม่ยอมถอยหลัง มีการให้ไปข้างหน้าเรื่อย
 แม้มันจะยากก็ต้องทำ เขาวางระคับไว้ดังกับว่า เหมือนกับ
 บังคับข้างตกมัน ก็ต้องไม่ยอม ไม่ท้อถอย จิตที่ประกอบ
 อยู่ด้วยกิเลส นั้นเหมือนกับข้างตกมัน บังคับยาก แต่เรา
 ก็ไม่ยอมแพ้ ก็บังคับจนได้ เรียกว่าบังคับจิตหรือบังคับตนได้.

นี่ข้อที่ ๓ บังคับตัวเอง ถ้าเขียน. เขียนให้ดูคณะ
 ข้อที่ ๑ รู้จักตัวเอง ข้อที่ ๒ เชื่อตัวเอง ข้อที่ ๓ บังคับ
 ตัวเอง.

ที่นี้มาถึง **ข้อที่ ๔.** หลังจากการบังคับตัวเองแล้ว ก็ต้อง **พอใจตัวเอง** คำที่บังคับตัวเองนั้นแหละ ควรจะพอใจตัวเอง บังคับตัวเองได้แล้ว ก็ยังพอใจตัวเอง ว่าไม่เสียชาติเกิดที่เกิดมาเป็นมนุษย์ เพราะเราไม่ได้เป็นสุนัข เป็นแมว เป็นไก่ เป็นอะไรอย่างนั้น เราเป็นมนุษย์.. เราต้องมีสติ บัญญา.. บังคับตัวเอง เราพอใจในความเป็นมนุษย์ เราต้องชอบใจ.. พอดีพอใจ.

ลองทบทวนดูให้ดี เราพอใจตัวเราหรือยัง? เดียวนี้เราพอใจตัวเราหรือยัง? มีอะไรดีที่นำพอใจบ้าง? เราอาจจะรักตัวเรามาก ทั้งๆที่ไม่มีอะไรดี ทั้งๆที่มัน มีอะไรที่น่ารังเกียจ แต่ก็ยังพอใจตัวเอง นี่มันเป็นเรื่องของกิเลส กิเลสมันก็พอใจตัวมันเอง มันต้องหลังจากบังคับตนเองชำระสะสางสิ่งสกปรกเศร้าหมอง ออกไปหมดแล้ว จึงจะพอใจตัวเอง. คุณในทางไหนมันก็ไม่มีข้อตำหนิติเตียน ก็พอใจตัวเองได้ นั่นแหละคือความสุข ความสุขนี้ถ้าเราจะพูดอย่างกำปั้นทุบดิน ก็พูดว่าคือความพอใจ ถ้ายังพอใจไม่ได้ ยังไม่มีความสุข ให้มีเงินตั้งร้อยล้านพันล้าน ถ้าไม่พอใจ อยากรักก็ไม่มีมีความสุขได้ ให้มีวิมานสักร้อยหลังพันหลัง ถ้ายังไม่พอใจ

มันไม่มีความสุขได้ จะมีอะไร ๆ สักเท่าไรก็ตามใจ ถ้าเราไม่พอใจแล้ว ไม่มีมีความสุขได้ เนื้อตัว ร่างกาย บุตร ภรรยา สามี ทรัพย์สินสมบัติอะไรก็ตาม ถ้าเราไม่พอใจแล้ว มันไม่มีความสุขได้.

ฉะนั้น ความสุขตั้งรากฐานอยู่บนความพอใจ ตอนนั้นเราทำจนพอใจตนเองได้ ความสุขมันก็แสดงออกมาจากความพอใจตัวเองนั่นเอง.

ถ้าไปหาความสุขอย่างอื่นตามกิเลสแล้ว ก็ผิดหมดแหละ ไปกินเหล้า เล่นการพนัน ไปทำอบายมุข เหล่าอื่นแล้วก็มีความสุข ๆ อยู่นั้นมันสุขของคนบ้า หรือเป็นสุข ก สะกดมันเผาให้ร้อนอยู่ตลอดเวลา สุขอย่างนั้นอย่าไปเอามา.

จงเอาความสุขเมื่อพอใจตัวเองได้ ว่าเราเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง เราได้ทำทุกอย่างของความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง เราก็พอใจ ความพอใจนั้นเป็นความสุขโดยอัตโนมัติ ไม่ต้องไปคิดว่าจะเป็นความสุข ตั้งทำจะเป็นสุข บังคับให้เป็นสุข นี้ไม่ต้อง..ไม่ต้อง ขอให้ทำอะไรชนิดที่พอใจตัวเอง ชื่นใจตัวเอง พพอใจตัวเอง รักตัวเองขึ้นมา แล้วก็มีความสุข.

เหมือนกับเรามีเงิน ถ้าเราพอใจในเงิน มันก็มีความสุข แต่เดี๋ยวนี้เรามีธรรมะ เราพอใจในความเป็นมนุษย์ของเรา เราก็มีความสุข เป็นความสุขทางธรรมะ เป็นความสุขจริง เป็นความสุขในทางวิญญาน นี่ความสุขอยู่ที่นี้ จงทำอะไรชนิดที่ทำให้เราพอใจตัวเองได้.

อยากจะสรุปความว่า ให้ทำหน้าที่ของตน ๆ ก็แล้วกัน มนุษย์เมื่อได้ทำหน้าที่ของมนุษย์ก็พอใจตัวเอง แต่ว่าเราไม่เหมือนกันทุกคน เพราะฉะนั้น ก็ต้องทำงานต่างกัน บางคนอาจจะต้องกวาดถนน ก็พอใจ.. ก็เป็นสุข แจวเรือจ้าง ก็เป็นสุข ล้างท่อสกปรกก็เป็นสุข เพราะเราพอใจว่าเราได้ทำหน้าที่ของมนุษย์ เราเป็นมนุษย์.

กรรมสร้างเรามา ให้ทำได้แต่เพียงเท่านั้น หรืออย่างนั้นเราก็ทำซิ มันก็เป็นหน้าที่เหมือนกัน เมื่อทำลงไปแล้ว ย่อมเป็นประโยชน์ในโลกนี้ โลกนี้มันมีหน้าที่ที่ทิ้งร่อยอย่างพินอย่างหมิ่นอย่างแสนอย่าง ใครทำหน้าที่ไหนสักหน้าที่หนึ่ง ย่อมได้ชื่อว่าทำประโยชน์แก่โลกนี้ ไม่เสียชาติเกิด เราก็พอใจว่ามีส่วนในการที่ทำให้โลกนี้ มีสันติสุข.. มีสันติภาพ มีความสมบูรณ์แห่งความเป็นโลกนี้.

ความเป็นชวานาก็พอใจเมื่อได้ทำนา เป็นชาวสวน
ก็พอใจเมื่อได้ทำสวน เป็นพ่อค้าก็พอใจเมื่อได้เป็นพ่อค้า เป็น
นักการเงิน นักการธนาคาร ก็พอใจเมื่อได้เป็น เป็นนาย
ความ ก็พอใจเมื่อได้เป็น แต่ต้องถูกต้องตามธรรมะ ไม่ใช่
เป็นอนัธพาลชู้ครีต.

ถ้าเป็นพ่อค้าอนัธพาลชู้ครีต ก็เอากำไรร้อยเปอร์-
เซ็นต์ พันเปอร์เซ็นต์ หมื่นเปอร์เซ็นต์ ถ้าเป็นพ่อค้า
ที่คิดแต่ว่า เราจะเป็นเพียงพ่อค้า ให้ความสะดวกสบาย
แก่เพื่อนมนุษย์ เอากำไรสัก ๑๐ เปอร์เซ็นต์ ๒๐ เปอร์เซ็นต์
ก็พอแล้ว อย่างนี้ไม่มีใครเคียดกร้อน พ่อค้าคนนั้นก็เป็นคน
ที่ว่า ช่วยทำโลกนี้ให้สมบูรณ์.

จะเป็นนักการธนาคาร ก็เหมือนกันแหละ จะช่วยให้
โลกสะดวกและสมบูรณ์เกี่ยวกับเงินทองทรัพย์สินสมบัติ ก็ได้บุญ
นี่เพราะทำให้โลกนี้สะดวกสบาย แต่ถ้าชู้ครีตเอากำไรทั้งร้อย
เท่าพันเท่า หมื่นเท่าแสนเท่า ก็เป็นคนชู้ครีต ก็ทำบาป ไม่
ได้บุญ.

จะพูดเลยไปถึงว่า เป็นทนายความ ถ้าเป็นทนายความที่ประกอบไปด้วยธรรมะก็ได้บุญ เพราะให้ความถูกต้อง ยุติธรรมในโลก แก่ผู้ที่ย่อนความสามารถหรืออะไรได้ นี้ก็ได้บุญ แต่ถ้าเป็นทนายความชู้ตริคเห็นแก่เงิน หลอกหลวงทั้งสองฝ่าย อย่างนี้เป็นอะไร.. ก็เรียกเอาเองเถอะ ไม่รู้จะพูดว่าอะไร เขาก็เป็นคนบาป เป็นสัตว์นรกเป็นอะไรก็ได้.

ไม่ว่าอาชีพไหน เมื่อทำพอดีๆ ถูกต้องตามความหมายของอาชีพนั้นแล้ว จะได้บุญไปหมด กระทั่งว่าจะเป็นข้าราชการ เมื่อทำหน้าที่ตรงตามความหมาย ก็ได้บุญด้วย เป็นครูบาอาจารย์ ยิ่งได้บุญมาก.

นี่ได้ยินว่ามีครูบาอาจารย์นั่งอยู่ที่นั่นหลายคน เป็นนักเรียนจะเป็นครูบาอาจารย์ ก็ยังได้บุญ.. ยังมีบุญอยู่มาก อยากจะบอกว่า ครู..เป็นอาชีพที่ได้บุญ ที่จริงเป็นอาชีพของพระอริยบุคคล เป็นอาชีพของปุชนียบุคคล เพราะว่าครูบาอาจารย์คือผู้สร้างโลก.

โลกนี้จะดีจะเลวอย่างไร ก็แล้วแต่ว่าครูบาอาจารย์สร้างเด็ก ๆ ขึ้นมาอย่างไร ถ้าครูบาอาจารย์สร้างเด็ก ๆ ขึ้นมาดี

ก็มีผู้ใหญ่ที่ โลกนั้นก็เต็มไปด้วยคนดี โลกนั้นก็มีความสุข ถ้าครูบาอาจารย์เลวสร้างเด็ก ๆ ขึ้นมาเลย ก็เป็นพลเมืองที่เลว โลกนั้นก็เลว เราจึงควรจะต้องว่าเป็นครูบาอาจารย์..คือผู้สร้างโลกจริงๆ ยิ่งกว่าพระเจ้า ที่เขาละเมอๆ เสียอีก.

นี่มันเห็นอยู่ชัดๆ ไม่ต้องละเมอ ว่าครูบาอาจารย์เป็นผู้สร้างโลก สร้างเด็ก ๆ ขึ้นมาอย่างไร พลเมืองมันก็เป็นอย่างนั้น พลเมืองเป็นอย่างนี้ โลกมันก็เป็นอย่างนั้น นี่เป็นเพียงแต่เป็นครูให้ถูกต้องเท่านั้น ก็ได้บุญ.

นี่โดยถือเป็นหลักว่า ใครทำหน้าที่ของตน ๆ อย่างถูกต้องแล้ว คนนั้นได้บุญ นับตั้งแต่คนกวาดถนนขึ้นไป เป็นพระราชามหากษัตริย์ เป็นจักรพรรดิ เป็นอะไรก็ตาม ทำหน้าที่ของตนอย่างถูกต้องแล้วล้วนแต่ได้บุญ เป็นประชาชนคนหนึ่งก็ได้บุญ ที่ทำให้โลกนั้นมันสมบูรณ์ขึ้นมา.

เราสรุปความว่า เมื่อได้ทำหน้าที่แล้วก็ได้บุญ แล้วก็ควรจะพอใจ ถ้าไม่พอใจก็โง่เต็มที่ ไม่มีอะไรควรจะพอใจแล้ว ถ้าไม่พอใจในสิ่งที่ควรจะพอใจ แล้วก็ไม่มีโอกาสจะพอใจ ไม่มีอะไรพอใจ มันก็เป็นโรคประสาทแหละ.

ถ้าเราแต่ละคน ไม่มีอะไรเป็นที่พอใจอยู่ตลอดเวลา ก็เป็นบ้า เป็นโรคประสาท แล้วก็บ้า แล้วก็ เป็นโรคจิต แล้วก็ตาย หรือว่าถ้าไม่ถึงนั้น ไม่ถึงขนาดนั้นก็ เป็นโรค กระเพาะเรื้อรัง เป็นโรคหลาย ๆ โรค ที่กำลังเป็นกันอยู่ ไม่มีความสุขสบายได้ เพราะมันไม่ขึ้นนอกชั้นใจตัวเองเสียเลย ไม่เคยนึกถึงความพอใจตัวเอง เป็นข้อที่ ๔ เป็นธรรมชาติข้อที่ ๔ ช่วยให้มีธรรมชาติข้อที่ ๔.

ที่ข้อสุดท้าย ก็คือ ข้อที่ ๕. ก็คือ **นับถือตัวเอง** ยกมือไหว้ตัวเองได้ ที่นั่งอยู่ที่นี้ทุกคน ขอภักจะถามว่า ใคร มีความดีจนยกมือไหว้ตัวเองได้ ลองยกมือไหว้ตัวเองเดี๋ยว นี้ได้ไหม? ที่นั่งอยู่ที่นี้ทุกคน ใครรู้สึกว่าตัวเองมีความดีอยู่ในตัว พอจะยกมือไหว้ตัวเองได้? นี่..มันจากสุดท้ายอยู่ที่นี้ คือนับถือตัวเองได้.

ถ้ามองดูตัวเองแล้ว มันรังเกียจกินแห่งตัวเอง ไหว้ไม่ลง อย่างนี้ยังไม่เป็นมนุษย์ดอก ยังไม่สมบูรณ์ ถ้า ยิ่งคุยยิ่งสอคล้อง ยิ่งใคร่ครวญย้อนหลังไป ก็โธ๊ะ! มีแต่ความดี ยกมือไหว้ตัวเองได้โดยอัตโนมัติ โดยไม่ต้องนึกต้องคิด นี้ ใช้ได้ ถึงที่สุด.

เรื่องจบแก่น^๕แหละ จบที่ยกมือไหว้ตัวเองได้ หลังจาก
พอใจตัวเองมีความสุขแล้ว ไม่มีอะไรอีกแล้ว ถึงที่สุดแห่ง
ความเป็นมนุษย์แล้ว ก็ยกมือไหว้ตัวเองได้ ก็เรียกว่าเคารพ
ตัวเอง.

เอ้า, ทบทวนกันอีกสักที เคี้ยวมันจะลืม.

๑. รู้จักตนเอง
๒. เชื่อตัวเอง
๓. บังคับตัวเอง
๔. พอใจตัวเอง
๕. เคารพตัวเอง.

ทั้ง ๕ อย่างนี้ เป็นหลักธรรมะในพระพุทธศาสนา
มีชื่อเรียกเป็นภาษาบาลี แต่ไม่อยากจะเอามาพูดมาบอก มัน
ยุ่งหัว.. มันจำยาก.. มันมากมาย มีศรัทธาในตัวเอง มี
ความรู้ มีปัญญา มีความรู้จักตัวเอง มีศรัทธาในตัวเอง มี
ทมะบังคับตัวเอง มีความพอใจตัวเอง ที่เรียกว่า สันโดษ
หรืออะไรก็แล้วแต่ มีอีกหลายคำ แล้วก็มีความนับถือตัวเอง
คือเคารพตัวเอง มีความเคารพตัวเอง มีการวตา ความ
เคารพในความดีความงามของตนเอง.

เมื่อก่อนพวกฝรั่งเขาก็ถือหลักอย่างนี้ เมื่อฝรั่งเขายังที ๆ อยู่ เขารู้จักตัวเอง เขาเรียกว่า self knowledge, self knowledge รู้จักตัวเอง แล้วเขาเชื่อตัวเอง self confidence, confidence ไว้ใจหรือเชื่อ เขาก็เชื่อตัวเอง แล้วเขามั่นกับตัวเอง self control, control มั่นกับตัวเอง แล้วก็พอใจตัวเอง มี self contentment, contentment ที่แปลว่า สันโดษ หรือยินดี หรือพอใจ พอใจตัวเอง ในที่สุดก็ให้ตัวเองได้ self respect, respect เคารพตัวเอง ..ให้ตัวเองได้ แต่ฝรั่งเดี๋ยวนี้ที่จะเป็นอย่างนี้ หาทำยากเหมือนกัน.

เมื่อก่อน ..เมื่ออาตมายังเด็ก ๆ อยู่ ได้ยินฝรั่งที่เขา มาเมืองไทย เขามาโอ้อวดแต่เรื่องนี้ จนเมืองไทย จนคนไทย ต้องยอมรับนับถือเขาแหละ เดี๋ยวนี้ ..ฝรั่งเขานี้ก็ค่อยหายไป ๆ พอพวกฝรั่งเขาเริ่มละทิ้งศาสนา เริ่มละทิ้งธรรมะ เรื่องเหล่านี้ก็หมดไป นี่เราไปตามกันเขาละ เราไปตามกันฝรั่ง ..เรื่องจะละทิ้งสิ่งเหล่านี้เข้ามาอีก เราก็คงไม่มีอะไรเหลือเหมือนกัน.

ฉะนั้น เราควรมีการศึกษาสมบูรณ์ ไม่เป็นหมาทางคว้น ไม่เป็นเจดีย์ยอดคว้น ช่วยกันภาวนาให้การศึกษา

ของเราสมบูรณ์ .ไม่เป็นหมาทางตัวน ไม่เป็นเจตียยอดตัวน
 เดียวกันมีครูบาอาจารย์นั่งอยู่ทีนมาก นักเรียนนักศึกษาทีมาก
 จะเป็นนักเรียนครูก็มี.

ขอฝากไว้ว่า.. ช่วยกันไปทำให้การศึกษามีระบบที
 สมบูรณ์ ไม่แห่งเหมือนกัหมาทางตัวน คือเรียนกันแต่
 วิชาหนังสือกัอาชีพ ไม่เรียนธรรมะ เรียนแต่หนังสือกั
 อาชีพ จบแล้ว.. ไม่รู้ว่าจะเป็นมนุษย์กันอย่างไร.. ไม่รู้ว่าจะ
 เป็นมนุษย์กันอย่างไร ทั้งทีมันรู้หนังสือมากและมีอาชีพที
 ำรวย นี้เราเรียกว่า ระบบการศึกษาทีแห่งเว้าอยู่ ไม่
 สมบูรณ์ เปรียบเหมือนหมาทางตัวน ไม่น่าดู.

จะพูดให้ไพเราะสักหน่อย พูดว่า "หมาทางตัวน" เขา
 โกรธ เขาคำเอา ก็พูดว่าเหมือนกัเจตียยอดตัวน เจตียยอด
 ตัวนก็ไม่น่าดู มีแต่ฐานกับองค์ คุบางทีเหลือกรังองค์..
 นี้มันไม่ไหวเหมือนกัน ไปทำให้เจตียมันสมบูรณ์มียอด มีอะไร
 ครบตัวน เป็นการศึกษาทีสมบูรณ์.

เมื่อมีการศึกษาสมบูรณ์แล้ว คนเราก็จะมีอย่างทีว่า
 มีการรู้จักตัวเอง เชื่อตัวเอง บังคับตัวเอง พอใจตัวเองได้

แล้วก็นับถือตัวเองในที่สุด เพราะการศึกษามันสมบูรณ์ นี่ครูจะได้บุญมาก เพราะช่วยทำให้มนุษย์เป็นอย่างนี้ เหมือนกับรับใช้พระพุทธเจ้า.

พระพุทธเจ้าท่านก็ต้องประสงค์ให้เป็นอย่างนี้ ท่านก็สอนธรรมะไว้อย่างนี้ ให้พวกเรามาช่วยกันหน่อย สนองพระพุทธประสงค์ ช่วยกันปลุกปล้ำให้การศึกษาสมบูรณ์ ให้ลูกเด็ก ๆ ของเรานั้นนะ รู้จักตนเอง เชื่อตัวเอง บังคับตัวเอง พอใจตัวเอง เคารพตัวเองกันให้จนได้.

๕ อย่างนี้ คือวิธีที่จะทำให้เรามีธรรมะ ตอนต้นก็พูดแล้วนี่นะ ว่าธรรมะคืออะไร เกี่ยวกันก็พูดว่า จะมีธรรมะได้อย่างไร? ก็ด้วยการปฏิบัติ ๕ ประการนี้ แล้วจะมีธรรมะ มีธรรมะกันหมดแหละ หมดปัญหา ไม่ใช่หมดเนื้อหมดตัว พอมีธรรมะก็หมดปัญหา ไม่มีปัญหา มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แล้วมีพระพุทธเจ้าด้วย.

พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นคือเห็นธรรมะ เห็นธรรมะคือเห็นตถาคต เห็นตถาคตคือเห็นธรรมะ”.

เดี๋ยวนี้เราก็มีธรรมะ ก็มีพระพุทธเจ้า ก็ยิ่งกว่าเห็นเสียอีก เรากลายเป็นมีพระพุทธเจ้า ถ้าเราทำได้ถึงที่สุดจริงๆ เราแน่แหละจะเป็นพระพุทธเจ้าเสียเอง ไม่ใช่องค์ใหญ่องค์โต ก้องกัมธิตๆ เล็กๆ ก็ได้ ถ้าเรามีธรรมะที่เป็นพระพุทธเจ้า.

นี่คือ..ธรรมะคืออะไร? จะมีธรรมะได้อย่างไร พวกกับท่านทั้งหลายล่วงหน้า อีก ๒-๓ วันก็เป็นวันปีใหม่แล้วก็ให้เป็นของขวัญปีใหม่ ซึ่ง ๒-๓ วันก็จะมาถึงแล้ว ขอให้ท่านทั้งหลายรับเอาไป ในฐานะที่จะเป็นของขวัญสำหรับปีใหม่ นับตั้งแต่วันที่ ๑ มกราคมนี้เป็นต้นไป.

พูดกันมานานแล้ว เด็กๆ ก็จะไม่โท เขาว่าเขาจะไปดูสไลด์กันต่อไปอีก นี่กินเวลาไปครึ่งชั่วโมงแล้ว..ต้องหยุดเดี๋ยวธรรมะจะแตกกระจายไปหมด.

ขอยุติการบรรยายไว้เพียงเท่านี้.

โลกอนิจจัง

ตามธรรมดา ถ้าไม่มี ความเปลี่ยนแปลง
มาบังแฝง คนจะเบื่อ จนเหลือที่
จะเป็นคน ทนอยู่ ในโลกนี้
หนักเข้ามี แต่อยาก จะดับไป

ดับจากโลก เพราะโลก มันน่าชัง
แต่ใครบ้าง รู้สึก เช่นนี้ได้
เพราะโลกมี อนิจจัง บังเอาไว้
คนเราใช้ อนิจจัง ชังตัวเอง ๕

พุทธทาสภิกขุ

ระบบการใช้ชีวิตที่สมบูรณ์แบบ พุทธทาสภิกขุ

บรรยายอบรมพระนิสิตฯ บวชภาคฤดูร้อน
ณ สวนโมกขพลาราม ๒๒ เมษายน ๒๕๑๓

ปัญหาที่พวกคุณเขียนส่งมา ล้วนแต่ถามเรื่องสำหรับ
ฆราวาส หรือกฤหัสถ์; เพราะฉะนั้น เราจะต้องรู้จักความหมาย
ของคำว่า “กฤหัสถ์” หรือ “ฆราวาส” นี้ให้สมบูรณ์แบบ. สำหรับ
คำว่า “ฆราวาส” หรือ “กฤหัสถ์” นี้ ก็ดูเหมือนจะเข้าใจผิดกัน
อยู่บ้างบางอย่าง : โดยทั่วไปมักจะเข้าใจไปว่า เป็นเรื่องที่ตรง
กันข้ามจากเรื่องธรรมะ หรือศาสนา, หรือถึงกับเหมาเอาว่าเป็น
เพศที่ยังทำทรมานเกินไป ที่จะมาเกี่ยวข้องกับธรรมะหรือศาสนา;
ถ้าเคยเข้าใจอย่างนี้ก็ควรเข้าใจกันเสียใหม่.

ในครั้งที่แล้วมา เราได้พูดกันจนเป็นที่เข้าใจว่า *เกิด
มานี้ เกิดมาเพื่อมีธรรมะ; เพราะว่าเราเกิดมาจากพระธรรม
พระธรรมหรือตัวธรรมชาตีสว่างเรามา.* ความมุ่งหมายของ

พระธรรมก็คือ เพื่อให้เรามีธรรมะ; เพราะฉะนั้นเราต้องยอมรับลักษณะนี้ ว่าการเกิดมานี้ ไม่มีอะไรอื่นที่ยิ่งไปกว่าที่เกิดมาเพื่อมีธรรมะ. ขณะที่เกิดมา ไม่มีใครเป็นพระ เป็นนักบวช มาแต่ในท้อง, มันต้องเป็นเด็ก เป็นผู้ใหญ่เรื่อยๆ มาในลักษณะที่เป็นกฤหัสถ์ หรือเป็นฆราวาส; บางคนก็เป็น อย่างนั้นไปจนตาย ไม่เคยบวชเป็นพระ แล้วจะเอาเวลาไหนมา เป็นช่วงโอกาสสำหรับที่จะมีธรรมะ ถ้าไม่เอาเวลาที่ เป็นฆราวาส หรือเป็นกฤหัสถ์นั่นเอง.

เราจะเห็นได้ว่า คนเราพอเกิดมาแล้ว ก็เติบโตเรื่อยๆ ไปจนกระทั่งตาย ทั้งหมดนั้นเป็นเวลาที่จะต้องมีธรรมะ ด้วยการ ศึกษา ด้วยการปฏิบัติ; ฉะนั้นเราจึงเกิดมาในลักษณะสำหรับ จะเข้าโรงเรียนศึกษารธรรมะ จะเรียกว่า เข้าโรงเรียนของพระ - ธรรมก็ได้, เข้าโรงเรียนของพระเจ้าก็ได้. คุณต้องเข้าใจ ความข้อนี้ให้ดีๆ ว่าแม้เราจะไม่มีโรงเรียน หรือมหาวิทยาลัย อย่างที่เขามีกันอยู่เดี๋ยวนี้ ชีวิตนี้ก็เป็นการเข้าโรงเรียนอยู่ในตัวมันเอง. ถ้าไม่เช่นนั้นแล้ว คนป่าสมัยหิน ก็ไม่มีทางที่จะ เป็นบรรพบุรุษของพวกเราได้ : คนป่าสมัยหินคุณก็รู้คืออยู่ๆ เป็นอย่างไร, ทำไมจึงกลอดคูลูกออกมาเป็นพวกเราได้; เพราะ ว่าชีวิตมันเป็นโรงเรียน เป็นบทเรียน, เป็นการสอบไล่อยู่ในตัว เสร็จ. มนุษย์เพิ่งรู้จักตั้งโรงเรียนแบบที่มีกันอยู่ เมื่อไม่

นานมานี่เอง ; แต่แล้วก็ไม่รู้อะไรมาก หรือไม่รู้อะไรที่ควรจะรู้อะไร เช่น ไม่รู้ว่า เกิดมาทำไม? เป็นต้น.

ผมอยากจะให้ทุกคนถือว่า แม้ความเป็นพระราชาสัน ก็เป็นการเข้าโรงเรียนของพระเจ้า ซึ่งไม่ต้องมีตึกเรียน มีอาจารย์ มีชั่วโมงเรียน เหมือนกับที่คุณเรียนกันอยู่ในมหาวิทยาลัย. มันเป็นการเรียนอยู่ในตัวชีวิต คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน มันเป็นการสอนอย่างดีที่สุด คือรู้จริง แจ่มแจ้งจริง ไม่เหมือนกับการเรียนหนังสือ. เรียนหนังสือมันเป็นการเรียนชนิดที่ท่องจำ หรือฝากความเข้าใจไว้กับเหตุผล, เป็นทาสของความจำ เป็นทาสของเหตุผล อย่างที่เราเป็น ๆ กันอยู่.

ถ้าเรียนจากชีวิตจริงๆ แล้ว มันไม่เกี่ยวกับเลย เช่น คุณทำมีดบาดมือ มันสอนอะไรให้บ้าง; ไม่เกี่ยวกับความจำ ไม่เกี่ยวกับเหตุผล; มันเจ็บอย่างไรก็รู้สึก ต้องระมัดระวัง ระวังอย่างไรก็รู้สึก. หรือเราทำผิดในเรื่องที่ใหญ่โตกว่านั้น ก็อย่างๆ ที่ช่วยอย่างไร เราก็รู้สึก. ขอมองให้เห็นว่า นี่เป็นการศึกษาที่แท้จริง. ตอนนั้นมันเป็นการเรียนธรรมะจากพระธรรม หรือจากธรรมชาติอยู่ตลอดเวลา จนกว่าจะถึงเวลาแตกดับของสังขาร. ความเป็นพระราชาสันก็มีความหมายเป็นการศึกษาธรรมะอยู่ในตัว; ตั้งแต่เกิดมา เราจึงเกิดมาเพื่อเรียนธรรมะไปจนตลอดชีวิต.

คำว่า “ธรรม” ก็เกิดเป็นคำที่มีความหมาย หรือมีความสำคัญขึ้นมา สำหรับเราจะต้องรู้. ผมอยากจะบอกว่า คุณจะต้องจำคำว่า “ธรรม” นี้ไว้ให้ดีๆ. “ธรรม” คำนี้ถ้าเป็นภาษาทั่วไปหมายถึง “หน้าที่”; ถ้าคุณไม่เคยได้ยินมาก่อน ก็คงได้ยินเสียเถียงกันว่า คำว่าธรรม แปลว่า หน้าที่ ที่ต้องปฏิบัติ. คุณลองนึกดูซิว่า คำว่า “ธรรม” จะเกิดขึ้นมาในโลก ในภาษาพูดของมนุษย์ได้อย่างไร ? มนุษย์ในสมัยหินมันก็ไม่มี คำๆ นี้ใช้; แล้วมนุษย์ต่อมาเจริญ เจริญจนรู้จักมีคำพูดคำนี้ ใช้ขึ้นมา เขาเล็งถึงอะไร ? คำพูดคำนี้เกิดขึ้นที่ริมฝีปากมนุษย์ พูดกันเป็นครั้งแรก มันเล็งถึงหน้าที่ ที่ต้องทำ ไม่ทำไม่ได้; มันเลยกลายเป็นของดีที่สุดไปเลย เพราะไม่ทำไม่ได้, ต้องทำ. คำว่า “ธรรม” จึงแปลว่า “หน้าที่”. ส่วนที่เรามาแปลกันว่า คำสั่งสอน หรืออะไรออกไปนี้ มันเป็นเรื่องที่หลัง; สั่งสอนเรื่องอะไร ? ก็สั่งสอนเรื่องหน้าที่. ถ้าว่าธรรมในฐานะที่เป็น มรรค ผล นิพพาน มันก็คือผลของหน้าที่; เพราะฉะนั้นมันเกี่ยวกับหน้าที่ของมนุษย์. มนุษย์ทุกคนมีหน้าที่, ทุกคนต้องทำหน้าที่ให้ดี นับตั้งแต่หน้าที่ชั้นต่ำๆ ธรรมคาสาถัมภ์ที่สุด, เช่นจะกินข้าว อาบน้ำ ถ่ายอุจจาระ บัสสวะ อะไรก็ตาม เป็นหน้าที่ที่จะต้องทำ, และต้องทำให้ดี.

ที่นี้ เราก็มีหน้าที่ตามธรรมชาติ คือหาเลี้ยงชีวิต ซึ่งต้องทำให้ถูกต้อง. ถ้าจะต้องมีคู่ครอง ซึ่งก็เป็นหน้าที่ของมนุษย์ตามปกติ หรือสัตว์ตามปกติ มันก็ต้องทำให้ถูกต้อง. มีครอบครัวขึ้นมา ก็ต้องทำให้ถูกต้อง ล้วนแต่เป็นหน้าที่ที่จะต้องทำให้ถูกต้อง สูงขึ้นไป - สูงขึ้นไป, จนกระทั่งทางจิตใจ ก็ต้องทำจิตทำใจให้ถูกต้อง, กระทั่งว่าจะตายไป ก็ให้มันตายอย่างถูกต้อง. ทั้งหมดมันอยู่ในคำ ๆ เดียวว่า “หน้าที่” เรียกเป็นภาษาบาลีว่า “ธมฺม” ในภาษาสันสกฤตว่า “ธรรม”, ภาษาไทยว่า “ธรรม”. เมื่อรู้ว่า ธรรม คือหน้าที่อย่างนี้แล้ว มันก็ง่ายเข้าที่จะรู้ว่า พระวาสนนี้มีหน้าที่อย่างไร?

เรามองกันทีเดียวให้ครอบครัวกลมกลืนไปเสียเลยดีกว่า โดยถือตามหลักที่เขาได้กล่าวไว้แต่บรมโบราณ. ในประเทศอินเดีย เป็นคันทอของวัฒนธรรมสายนี้ ซึ่งไทยเรากับรับเอามานี้ เขาถือกันว่า มนุษย์ที่ฉลาดที่สุดคนแรกของโลกคือพระมนู ได้กล่าวหลัก อาศรม ๔ ไว้. อาศรม ๔ คือ ความเป็นพรหมจารี, ความเป็นภฤหัสถ์, ความเป็นวนปรสถ์, ความเป็นสันยาสี.

อาศรมที่ ๑ ความเป็นพรหมจารี คือเด็ก ๆ รุ่นหนุ่ม รุ่นสาว ที่ยังไม่ครองเรือน ที่ยังไม่สามีสามีภรรยา เขาเรียก

“พรหมจารี”, ตั้งแต่เกิดมา จนถึงวาระสุดท้ายของการที่เป็น โสภิต เรียกว่า *พรหมจารี*.

อาศรมที่ ๒ ถัดจากพรหมจารีก็มีสามภรรยา ครอบงวน; ก็เรียกว่า *กฤหัสถ์* หรือ *ฆราวาส*.

อาศรมที่ ๓ กฤหัสถ์ผู้มีสติปัญญา ท่อมารู้สึกเบื่อ รู้สึกเอือมระอาต่อความซ้ำซากของความเป็นกฤหัสถ์ จึงหนีออกไปสู่ที่สงัด นำเพ็ญตนเป็นนักบวช คือไม่ยุ่งเรื่องเหี้ยมเรือนอีกต่อไป เรียกว่า *วนปรสถ์* แปลว่า อยู่ป่า, คืออยู่ในที่สงบสงัด.

อาศรมที่ ๔ เมื่อพอใจในความเป็นอย่างนั้นเพียงพอแล้ว ในที่สุดก็ออกเที่ยวสั่งสอน ท่องเที่ยวไปในหมู่มนุษย์อีก, แต่ไม่ใช่ไปอย่างผู้ครองเรือน ไม่ใช่สึกไปครองเรือนเหมือนพวกเราสมัยนี้, เขาเที่ยวสั่งสอนประชาชน เรียกว่า *สันยาสี* หรือ *สันยาส* คือผู้ที่ท่องเที่ยวปะปนไปในหมู่ประชาชน.

ลองพิจารณาดูเถิดว่า ชีวิตนี้ถ้าสมบูรณ์แบบจริง ๆ แล้ว ก็แบ่งเป็น ๔ ระยะ : ระยะพรหมจารี, ระยะกฤหัสถ์, ระยะวนปรสถ์, ระยะสันยาสี. เกียวนี้คุณทุกคนนี้ ก็เป็นผู้ที่อยู่ในอาศรมพรหมจารี หมายความว่า จะต้องศึกษา และจะต้องประพฤติปฏิบัติระเบียบวินัยต่าง ๆ อย่างเคร่งครัดที่สุด, เขาเรียกว่าพรหมจารี; เป็นสังคม ๆ หนึ่ง หรือว่าเป็นชั้นตอน

ชนิดหนึ่ง ลักษณะหนึ่งของชีวิตในขั้นนี้. ระหว่างที่เป็นคนโสด
 อย่างนี้ ถ้าเรียกให้ถูกต้องเขาไม่เรียกว่ากฤหัสถ์ หรือฆราวาส, เขา
 เรียกว่า พรหมจารี ฟังดูก็น่าฟัง; แต่แล้วเราก็มักจะเรียก
 พวกเราว่า ฆราวาส หรือกฤหัสถ์ไปเสีย. อย่างพวกคุณอยู่
 ในมหาวิทยาลัยนี้ก็จัดตัวเองเป็นฆราวาส หรือเป็นกฤหัสถ์;
 ที่แท้ยังไม่ใช่.

ฆราวาส หรือกฤหัสถ์ หมายถึงผู้ที่ครองเรือน คือมี
 ครอบครัว; ส่วนเรายังเป็นพรหมจารี ยังไม่ถึงขั้นนั้น. ถ้าเรา
 เข้าใจผิด เราก็คงไปทำอะไรผิดๆ เข้าแล้ว; ฉะนั้นรู้เสียใหม่
 จะได้ไม่ประมาท จะได้สำรวมระวังให้มีลักษณะของความเป็น
 พรหมจารี. และขอให้รู้เสียด้วยว่า คำว่า “พรหมจารี” ใน
 ที่นี้มีความหมายไม่เหมือนกับที่คนทั่วไปเขาพูดกัน. คนที่มีการ
 ศึกษาแคบๆ น้อยๆ ก็เข้าใจว่า พรหมจารีนี้หมายถึงผู้หญิงใน
 ระเบียบที่ยังไม่มีครอบครัว ยังประพฤติกอะไรเกรงคร้ออย่างใด
 อย่างหนึ่งตามขนบธรรมเนียมประเพณี. แต่ที่จริงคำนี้ไม่ได้
 หมายความว่าอย่างนั้น; หมายถึงหญิง ทั้งชาย ตั้งแต่แรกเกิด
 มาเป็นเด็กจนกระทั่งเป็นหนุ่มสาว.

“พรหมจารี” แปลว่าประพฤติกอย่างพรหม คือไม่เกี่ยว
 กับเพศตรงกันข้ามหรือคู่ครอง ต้องทำตัวเป็นผู้สำรวมระวัง

อย่างนี้ ในการที่จะไม่ไปข้องแวะกับเพศตรงกันข้าม เพื่อจะได้
 มีการศึกษาที่แท้จริง ที่บริสุทธิ์สะอาด หรือเต็มทีนั่นเอง;
 เขาจึงมีระเบียบให้ประพฤติอย่างพรหม อย่าไปเกี่ยวข้องกับเรื่อง
 เพศตรงกันข้าม. เคี้ยวนี้เด็ก ๆ ไม่รู้จักตัวเอง ทำตัวเป็นเจ้าของ
 ตั้งแต่เล็ก ไปเกี่ยวข้องกับเพศตั้งแต่เล็ก; นี่คือคนที่ไม่รู้จัก
 ตัวเองว่าอยู่ในอาศรมชื่ออะไร ไม่รู้ว่าอยู่ในอาศรมพรหมจรรย์.

ครั้นเมื่อเลื่อนชั้นขึ้นไปชั้นหนึ่ง ก็ถึงอาศรม "กฤหัสถ์"
 คือมีครอบครัวครองเรือน หน้าที่การงานมันก็เปลี่ยนไป; เช่น
 การศึกษาก็สิ้นสุดลง อย่างที่คนหนุ่มคนสาวจะต้องเรียน, มัน
 เปลี่ยนไปมีการงาน ทำหน้าที่ของพ่อบ้านแม่เรือน ไม่ใช่หน้าที่
 ศึกษาอย่างนักเรียนแล้ว; กลายเป็นมีหน้าที่ คือการงานอย่าง
 พ่อบ้านแม่เรือน มันต่างกันลิบ. ฉะนั้นเขาจึงแยกเป็นอาศรม
 อีกอันหนึ่ง เรียกว่ากฤหัสถ์ ทำหน้าที่ของพ่อบ้านแม่เรือนไป
 กระทั่งมีบุตรมีหลานออกมา, เป็นเรื่องที่หนักที่สุดในชีวิตของ
 คนเรา.

ที่นี้เมื่อได้ทำไป ๆ มันก็สอนให้เอง จนรู้สึกเบื่อขึ้นมา
 เองได้ ก็มองเห็นว่าอย่างนี้มันเป็นการทรมาน เราไม่ควรจะ
 เป็นอย่างนี้จนกระทั่งวันตาย, ควรจะได้รับการพักผ่อน หรือ
 ได้อะไรที่ดีกว่านี้. ฉะนั้นจึงเปลี่ยนระบบของชีวิตไปเป็นผู้อยู่

ในทีวี่เวททางกาย วิเวททางจิต; ถึงแม้ว่าเขาจะอยู่ที่บ้าน เขาก็เปลี่ยนลักษณะการเป็นอยู่ ชนิดที่ไม่สู้ดีกับชาวบ้าน หรือไม่สู้ดีกับใคร, หลีกไปหามุมสงบตามริมรั้วบ้าน กอไม้กอกกล้วยอะไรก็ได้, หรือจะไปอยู่ป่าหิมพานต์เลยก็ได้ ตามใจ ไม่มีใครว่าแต่การงานมันเปลี่ยนไปหมด; ส่วนใหญ่ไปอยู่เพื่อทบทวนรำพึง ถึงเรื่องชีวิตจิตใจเรื่องบุญเรื่องบาป เรื่องที่เรื่องชั่วเรื่องกิเลส เรื่องความทุกข์. เขามานั่งดูชีวิตนั่งค้นหาความจริงของชีวิตในส่วนลึก เรื่อย ๆ ไป จนได้รู้สิ่งที่ไม่เคยรู้ หรือได้พบสิ่งที่ไม่เคยนึก.

คุณลองคิดดูเถิดว่า *data* หรือ *material* สำหรับเอามาคิดมานี้มันจะเอามาจากไหน? มันก็ต้องเอามาจากสิ่งที่ผ่านมาแล้วตั้งแต่แรกเกิดมา จนเป็นหนุ่มเป็นสาว เป็นพ่อบ้านแม่เรือน จนมีลูกมีหลาน. รายละเอียดต่างๆ มันก็อยู่ในเรื่องที่ได้ผ่านมาแล้วในชีวิต มันจึงเอามาคิดได้อย่างถูกต้อง; รู้ความจริงของชีวิต รู้ความลับของชีวิต รู้เรื่องที่มีมนุษย์ควรจะทำอย่างไร? ควรจะได้อะไร? ควรจะไปสู่จุดหมายปลายทางที่ไหน? คนสูงอายุบางคนจึงมีความสว่างไสว ในเรื่องของชีวิต ยิ่งกว่าพวกพรหมจารี หรือพวกคฤหัสถ์. เพื่อความสะดวก จึงมีการออกแถว ไปเสียจากบ้านจากเรือน ไปอยู่อย่างนักบวช

ไปครองชีวิตแบบนักบวช มันสะดวกที่จะศึกษาพิจารณาสิ่งเหล่านี้ ซึ่งเรียกกันว่า ทำสมณธรรม, ทำกัมมัฏฐาน, ทำวิปัสสนา อะไรก็ตาม. เรื่องของนักบวช หรือ “วณปรสต์” มันเป็นอย่างนี้.

เดี๋ยวนี้ เราโดยเฉพาะพวกคุณหนุ่ม ๆ กระโดดเข้ามา เป็นวณปรสต์ มันก็ยากที่จะให้มีความรู้สึก ความเข้าใจ อย่างที่เขาเป็นกันมาตามลำดับ คือเป็นพรหมจารี เป็นกฤหัสถ์ แล้วจึงมาเป็นวณปรสต์. มันก็มีทางจะเป็นไปได้เหมือนกัน ถ้าสติปัญญาดีมากพอ ออกบวชตั้งแต่ยังหนุ่ม ยิ่งเด็กนี้ ก็ทำได้; แต่ไม่สะดวก ไม่ดีเท่า ไม่จริงเท่าคนที่ได้ผ่านชีวิตมาตามลำดับ. ฉะนั้นแหละ พระหนุ่ม ๆ บวชเข้ามาแล้ว มันจึงกระสับกระส่าย เพราะมีอะไรที่ยังอยากลองอยากรู้ รบกวนความสงสัยอยู่มาก; จึงมักจะต้องสึก ออกไปมีบุตรภรรยา มีอะไรกันไปตามเรื่อง; จึงสู้พวกที่ผ่านมาอย่างถูกต้อง ตามลำดับ ตามหน้าที่ของธรรมะนี้ไม่ได้.

ครั้นเป็นวณปรสต์จนเป็นที่พอใจแล้ว หรือว่าถึงที่สุดของการค้นคว้าเรื่องนี้แล้ว แต่ชีวิตยังมีอยู่ ยังไม่ตาย ก็คิดถึงผู้อื่น; เพราะตัวเองมันหมดเรื่อง ก็เลยนึกถึงผู้อื่น ทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น. เราใช้สำนวนพูดว่า “แจกของต้องตะเกียง” “แจกของ” – ก็คือเที่ยวทำประโยชน์ให้เขา; “ต้อง

ตะเกียง” คือทำความรู้ ความสว่างให้เขา จนกว่าจะ
แตกดับลงไป.

คุณลองนึกดูว่า มันสมบุรณ์ หรือไม่สมบุรณ์ และ
มันต่างกันอย่างไรเปรียบเทียบไม่ได้. พรหมจารีไปอย่างหนึ่ง,
กฤหัสถ์ไปอย่างหนึ่ง, วนปรัสถ์ก็ไปอย่างหนึ่ง, สันยาसीก็ไป
อีกอย่างหนึ่ง; นั่นคือชีวิตที่สมบุรณ์ แบ่งออกเป็น ๔ ตอน.
ทุกคนอาจจะทำได้ เว้นไว้แต่จะโง่เกินไป หรือมีอะไรมาทำให้
โง่มากเกินไป จึงไม่ผ่านไปได้ถึงตอนที่ ๔. โง่เกินไปก็ไปติด
จมอยู่ในเรื่องยั่ววน ไม่สามารถจะผ่านอารมณ์เหล่านี้ไปตาม
ลำดับ ๆ ได้; นำสงสารในข้อที่ว่า เกิดมาทีหนึ่ง ก็ไม่ได้สิ่งที่
ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้ หรือไม่ไปจนถึงจุดมุ่งหมายปลายทาง
ของชีวิต ที่พระธรรมได้กำหนดไว้.

อย่าลืมว่า เราเคยพูดมาแล้ว ในข้อที่ว่า เกิดมา
เพื่อมีธรรมะ เพื่อประพฤติธรรม; เพราะว่าพระธรรม
บันดาลให้เราเกิดมา. มีธรรมะในที่นี้หมายความว่า มีถึง
จุดปลายทางจนขั้นสุดท้าย :— มีธรรมะอย่างพรหมจารี, มี
ธรรมะอย่างกฤหัสถ์, มีธรรมะอย่างวณปรัสถ์, มีธรรมะอย่าง
สันยาसी, ก็สูงสุด; มนุษย์ไปได้เพียงเท่านั้น. ที่นี้พวก
คุณเรียนจนสำเร็จไปทำราชการ หรือทำงานอะไรก็ตาม มีทรัพย์-

สมบัติ มีเกียรติยศชื่อเสียง มีครอบครัว อะไร ๆ ที่ต้องการก็พอ
จะมีได้; แต่แล้วจะไปถึงวนปรสัดได้หรือไม่ นั่น ก็ลองคาด
คะเนดูเอาเอง. แล้วจะมีใจกว้างพอ มีเมตตากรุณามากพอ
ที่จะเป็นสันยาสี เทียวแจกของสองตะเกียงได้หรือไม่ ก็ลองคิดดู.

ที่จริงเป็นสิ่งที่คุณเราทำได้ เช่นเราทำการงานมา
จนอายุพอสมควรแล้ว อย่างที่เขาเรียกว่าเกษียณอายุแล้ว เงิน
บำนาญบำเหน็จก็มีพอเลี้ยงชีวิต; ถ้าต้องการชีวิตวนปรสัด
ก็หลบไปอยู่ตามมมบ้าน ที่กอไผ่ กอกล้วย ไร่ฟิงถึงชีวิตใน
ถ้ำในได้. แต่เดี๋ยวนี้พวกเกษียณ พวกกินบำนาญ เหล่านั้น
ยังไปเที่ยวในท์กลับ ยังไปเที่ยวอะไรอยู่เหมือนเด็ก ๆ, ไม่ได้
เอาโอกาสนี้สำหรับบำเพ็ญชีวิตวนปรสัด; มันก็เลยไม่ต้องพูด
ถึงสันยาสี. เพราะไม่มีความรู้ความสว่างอย่างแท้จริง อย่าง
แจ่มแจ้งในเรื่องของชีวิต แล้วจะเอาอะไรไปสอนใคร จะเอา
แสงตะเกียงที่โชนมาส่องให้คนอื่น. แล้วคุณก็ดูซิในประเทศไทย
เรามีใครบำเพ็ญชีวิตครบบริบูรณ์ทั้ง ๔ อาศรมนี้บ้าง; เราเอง
กำลังเป็นอย่างไร ก็ลองวาค ๆ ไว้ดู ทำนายล่วงหน้าไว้ดูก็ได้.

ที่ผมพูดมาเสียยืดยาวเกี่ยวกับอาศรมทั้ง ๔ ก็อล่ากับแห่ง
ชีวิต ๔ ล่ากับ ก็เพื่อจะให้รู้ว่า ฆราวาสก็คือ ผู้ที่เข้าโรงเรียน
ของพระเจ้า ยิ่งกว่าตอนไหนหมดเลย. เด็กตัวเล็ก ๆ รุ่นหนุ่ม

รุ่นสาวขึ้นมา เป็นพรหมจารี เข้าโรงเรียนของมนุษย์, ที่มนุษย์
สร้างขึ้น; ต่อเมื่อเป็นกฤหัสถ์ครองเรือนนี้จึงจะเข้าโรงเรียน
ของพระเจ้า คือตัวชีวิตที่หนักที่สุด, ที่เครียดที่สุด ที่ต้องต่อสู้
หรือผจญภัยมากที่สุด; นั่นแหละคือโรงเรียนของพระเจ้า.
คุณก็สนใจปัญหาตอนนี้กันมาก ตามแต่ปัญหาของฆราวาส;
เพราะฉะนั้นก็ขอให้เข้าใจไปเสียเลยว่า เป็นฆราวาส คือผู้ที่เข้า
โรงเรียนของพระเจ้า. ถ้าคุณเข้าใจข้อนี้แล้ว ปัญหาจะหมด
ผลกล้าทำ.

ปัญหาที่ตามๆ มานี้ ถ้าคุณเข้าใจที่ผมพูดว่า ฆราวาส
คือผู้ที่กำลังเข้าโรงเรียนของพระเจ้า หรือของพระธรรม ซึ่งสูง
ขึ้นไปกว่าโรงเรียนของเด็ก ๆ หรือมหาวิทยาลัยของพวกเขา
ที่กำลังเรียนอยู่เดี๋ยวนี้ ซึ่งเรียนจนจบอุคศึกษาแล้วก็ไม่รู้ว่าจะ
เกิดมาทำไม? ไปคิดดูเสียใหม่ ว่า ชั้นไหนจะเป็นอุคศึกษา
กันแน่; ชั้นพรหมจารีก็เป็นการศึกษาระดับหนึ่ง, ชั้นกฤหัสถ์
ก็เป็นการศึกษาระดับหนึ่ง, ชั้นวนปรัสต์ก็เป็นการศึกษาระดับ
หนึ่ง มีอยู่ ๓ ระดับอย่างนี้ ควรจะถือเอาอันไหนเป็นอุคศึกษา.
ส่วนสันยาสีไม่ใช่การศึกษาแล้ว; มันเทียวแจกการศึกษา
เทียวแจกของสองตะเกียง.

ฉะนั้นเราน่าจะสมมติกันลงไปเลยว่า ยุคพรหมจารี
เป็นประถมศึกษา, ยุคกฤหัสถ์เป็นมัธยมศึกษา วนปรัสต์ก็เป็น

อุดมศึกษา นั่งหลับตากันเดียวอยู่ตามกอดด้วยมุมบ้านนั้นจะเป็น
 อุดมศึกษา. คุณจะต้องตัวเองเป็นนักอุดมศึกษากันแต่เดี๋ยวนี้
 ก็จงถือว่าเป็น *อุดมศึกษาของมนุษย์* ที่หลับหูหลับตา ไม่ใช่
อุดมศึกษาของพระเจ้า หรือของพระธรรม. คุณอย่าลืมว่า
 ผมกำลังพูดเรื่องนี้ในฐานะเป็นอาร์มกดา, พูดที่วงกว้าง สำหรับ
 ให้รู้ในวงกว้าง, เข้าใจชีวิตในวงกว้างจนกระทั่งเปรียบเทียบให้
 ดูว่า อุดมศึกษานั้นมันมีอย่างไรบ้าง อุดมศึกษาอย่างภาษาคน
 อย่างความรู้สึกของคน แค่นี้ก็เป็นอุดมศึกษาแล้ว; แต่พระเจ้า
 ไม่เล่นด้วย พระเจ้าไม่ยอมรับ พระธรรมไม่ยอมรับ ว่านี่เป็น
 อุดมศึกษา, เพราะมันยังเข้าถึงธรรมะน้อยเกินไป จนไม่รู้ว่
 อะไรเป็นอะไร. ขอร้องให้ช่วยคิดในข้อนี้ให้มากกว่าก่อน; เป็น
 เพียงอาร์มกดาก็จริง แต่มันสำคัญที่จะรู้เรื่องต่อไปข้างหน้า
 โดยเฉพาะเรื่องนั้น ๆ อย่างถูกต้อง อย่างลึกซึ้ง. ต่อเมื่อเป็น
 วนปรตต์ นั่งอยู่ที่มุมสงบ ดูโลกดูชีวิต ที่เกี่ยวได้ตลอด นั้น
 จึงจะเป็นนักศึกษาที่สมบูรณ์.

เดี๋ยวนี้ไม่รู้ว่ อะไรเป็นอะไร; มันคล้าย ๆ กับบป
 ที่มีความรู้แต่เรื่องบ่อน้ำน้อย ๆ ที่จะรู้โลกอันกว้างขวางไม่ได้;
 ฉะนั้นถ้าไปตามเด็ก ๆ ว่า ชีวิตคืออะไร? เกิดมาทำไม? มันก็
 เป็นเรื่องน่าหว่ว ที่เด็ก ๆ ก็จะตอบว่าเกิดมากิน มาเล่น ให้สนุก.

คนรุ่นหนุ่มรุ่นสาวก็จะพูดไปในทำนองว่า เกิดมาเพื่อแสวงหา
 ความรู้สึกที่สูงสุด ที่เกี่ยวกับเพศตรงกันข้าม หรืออะไรทำนองนี้.
 แม้เขาจะอาย ไม่กล้าพูดตรงๆ แต่ในใจก็รู้สึกอย่างนั้น ว่าเกิด
 มาเพื่อสิ่งนั้น. ถ้าไปตามพ่อบ้านแม่เรือนที่เคร่งเครียดในหน้าที่
 ก็จะต้องรู้สึกว่า เกิดมาทนทุกข์ทรมาน เหมือนวัว เหมือนควาย
 ที่ลากแอกลากไถ. พอไปตามคนที่สูงไปกว่านั้น คือพวก
 วนปรัสต์ เขาจะตอบได้ว่า อ้าว! เกิดมาเพื่อรู้ทุกสิ่ง ตามที่
 เป็นจริง; เพราะเขานั่งดูทุกสิ่งตามที่เป็นจริง อยู่ในที่สงบ
 สงัด มันก็รู้สึกได้เองว่า เราเกิดมาเพื่อรู้ธรรมชาติ เพื่อ
 มีธรรม เพื่อปฏิบัติธรรม เพื่อได้รับผลของธรรม.
 ถ้าไปตามพวกสุขุทัย พวกสันยาสีว่า เกิดมาทำไม? ก็ตอบว่า
 เกิดมาเพื่อทำประโยชน์ผู้อื่น; เรื่องของเราไม่มี, เรื่อง
 ส่วนตัวเราไม่สำคัญหรือไม่มี, เกิดมาเพื่อทำประโยชน์
 ผู้อื่น. นี่แหละ เกิดมาทำไม? มันอาจจะตอบแตกต่างกัน
 ได้ถึงอย่างนี้; ฉะนั้นคนๆ หนึ่งก็เคยโง่ แล้วก็ฉลาด, โง่แล้ว
 ก็ฉลาด เรื่อยไปตามลำดับกว่าจะถึงที่สุด.

ฉะนั้น ถ้าเราอยู่ในอาศรมพรหมจารี ในอันดับแรกนี้
 ก็อย่าเพ้อวอกดี ว่ารู้จักชีวิตดี รู้จักสิ่งทั้งปวงดี : ให้อ่อนโยน
 ต่อไปดีกว่า. ที่พูดนี้ก็เพื่อให้ระวังไว้ว่าอย่าเพ้อคิดว่า ตัวรู้อะไร

ถูกต้องและสมบูรณ์ เพราะผ่านชีวิตมาเพียงวัยเดียวเพียงชั้นเดียว
ลำดับเดียว ในพวกพรหมจารี; แล้วจะทำผิดพลาด ซึ่งสุก
ก่อนห้าม อย่างนั้น อย่างนี้ อย่างโน้น ไปเสียอีก; ก็ไม่ได้
ความรู้อันสมบูรณ์ในวัยของพรหมจารี. บางคนก็เล่นไม่ซื่อ
หมายความว่า เป็นคนเล่นไม่ซื่อต่อหน้าที่ ต่อธรรมะ ที่เป็น
หน้าที่ในระดับของตนๆ มันก็ยิ่งละเหิมมากไป. เราค่อยๆ
ดูไป - ค่อยๆ ดูไป แล้วค่อยๆ รู้ความจริงที่ถูกต้อง หรือ
เท็จขาด; อย่างน้อยก็ให้ถึงขั้นที่สาม คือผ่านความเป็น
กฤหัสถ์ หรือเป็นฆราวาสไปอย่างถูกต้องแล้ว ก็รู้ว่าอะไร
เป็นอะไรทุกอย่างไปเลย.

ทีนี้ ผมจะยกตัวอย่าง เรื่องที่เราจะต้องรู้ ที่เราจะ
ต้องเข้าใจ ว่ามันคืออะไร ? คือเป็นปัญหาที่คุณทุกคนควรจะ
รับเอาไปคิดไปพลงก็ได้ ในฐานะที่มันเป็นปัญหา; เช่นจะ
ถามว่า โดยที่แท้จริงแล้ว ความรักคืออะไร ? ครอบครัวย
คืออะไร ? หรือว่าอาชีพคืออะไร ? ทรัพย์สินสมบัติคืออะไร ?
เกียรติยศชื่อเสียงมันคืออะไร ? การสังคมคืออะไร ? บุญกุศล
คืออะไร ? ศาสนา หรือธรรมะนี้มันคืออะไร ?

อย่างปัญหาที่ว่า ครอบครัวยคืออะไร ? คุณลองไป
ตอบดูซิ มันจะถูกสักก็เปอร์เซ็นต์. สิ่งที่เราเรียกว่าครอบครัวย

คืออะไร ? คุณอาจจะทงงว่าต้องตอบดูร้อยเปอร์เซ็นต์แน่ เพราะเห็นอยู่. เห็นกรอบครัวต่าง ๆ อยู่แม้กรอบครัวของเราเอง เรามีบิดามารดา เราเป็นลูก เราก็รู้ว่า กรอบครัวนั้นคืออะไร ? ผมรู้สึกว่ นี่ยังเป็นคำตอบที่ยังทงงมาก หรืออาจจะกลายเป็นอวคตี่มากไปก็ได้. ถ้าไม่ได้ผ่านการมีกรอบครัวไปแล้ว ไม่มีทางที่จะรู้โดยสมบูรณ์อย่างถูกต้องที่จะรู้ว่ากรอบครัวคืออะไร.

เขยิบมาถึงคำว่า **ความรักคืออะไร ?** ผมจะพูดด้วยการยกตัวอย่างมาหลาย ๆ อย่าง ให้คุณเลือกเอาเอง ว่ามันควรจะเป็นอย่างไร : มีคนพูดกันทั่ว ๆ ไปว่า ตัวเองรู้จักสิ่งที่เรียกว่าความรัก; อย่างนี้ผมก็ยอมรับว่า เขารู้จัก และเขาก็ควรจะทำอย่างนั้น; แต่แล้วมันถุกน้อยเกินไป. เราแยกตัวอย่างด้วยเรื่องของคนที่ผ่านมาแล้ว คือเป็นคนรุ่นแก่ ๆ กันแล้ว, และบันทึกที่มีอยู่ในเรื่องบรมโบราณ ในสมัยพวกกรีกรุ่งเรืองด้วยสติปัญญา มีเรื่องว่า ที่บ้านคน ๆ หนึ่งเขาเชิญนักปราชญ์ เพื่อนฝูงไปเลี้ยง รวมทั้งโสเครติสคนหนึ่งรวมอยู่ด้วย. เมื่อกินเลี้ยงอิมหน้าสำราญแล้ว ก็คุยกันตามประสา นักปราชญ์ โดยตั้งคำถามว่า **ความรักคืออะไร ?** บุคคลที่นั่งพูดกันอยู่นั้น ไม่มีคนหนุ่ม ๆ มีแต่คนแก่ ๆ หนวคขาวทั้งนั้น.

คนหนึ่งบอกว่า ความรักคือความต้องการที่จะรวมตัวกันใหม่ของคน, ของสัตว์ที่เรียกว่า คน. ตามที่เขาเชื่อกันมาแต่เดิมว่า “คน” นี้ ที่แรกเป็นสัตว์กลมๆ มีปุ่มอยู่แปดปุ่มเหมือนพวงมาลัยที่ถือท้ายเรือ. เทวคาเห็นว่า มนุษย์ในสภาพอย่างนั้นมันมีแรงมากนัก มีกำลังมากนัก มีฤทธิ์มากนัก มันจะเล่นงานเอาพระเจ้า หรือเทพเจ้า; ก็เลยผ่ามนุษย์ออกให้เป็นสองส่วนเสีย คือเป็นชายส่วนหนึ่ง เป็นหญิงส่วนหนึ่ง. แปดปุ่มก็เลยเหลือสี่ปุ่ม คือมือสอง เท้าสอง. มันก็เลยเป็นสัตว์ชนิดที่มีเพียงสี่ปุ่ม, กำลังมันน้อยลงไปครึ่งหนึ่ง ทำอะไรเทพเจ้าไม่ได้. แต่แล้วมนุษย์หญิงและชาย นี้มันอยากจะรวมกันอย่างเดิม เพื่อมีกำลังอย่างเดิม. ฉะนั้นความรักก็คือ ความรู้สึกที่ต้องการจะรวมกันอย่างเดิม เพื่อมีฤทธิ์มีเดชอะไร ชนิดที่พระเจ้าจะได้เกรงขาม.

เรามีความเข้าใจอย่างนี้ มันลึกมาก : ความรักนั้นอย่างน้อยก็มีความหมายว่า จะรวมกำลังฝ่ายหญิง และรวมกำลังฝ่ายชาย เข้าด้วยกัน เป็นกำลังพิเศษสูงสุด เข้มแข็งอันหนึ่งเพื่อแก้ปัญหาค่างๆ ให้ลุล่วงไป; สิ่งที่เราเรียกว่า ความรักนั้นก็ไม่น่าบูชา. ไม่เหมือนกับคนที่พูดว่า ความรักคือ “กำลัง”, นั้นหมายถึงความบ้า. เมื่อมีความรักเข้าหูเข้าตาแล้ว ก็มีกำลัง

ชนิดที่มีหาค่าสาคไม่กลัวตาย บ้าบิ่น มันมีกำลังมากกว่าธรรมดา. เมื่อมีการออกความเห็นกันคนละอย่างสองอย่าง กระทั่งมาถึงอาจารย์ โสเครติส เขาบอกว่า ความรักนั้นคืออำนาจที่จะนำไปสู่พระเจ้า. เขาให้คำอธิบายว่า ถ้ายังไม่มีความรักก็ไม่มีความกำลังมากพอที่จะเข้าถึงพระเจ้า ซึ่งเลยไปถึงว่า มนุษย์นี้จะมี การสืบพันธุ์ เพื่อการลุดถึงพระเจ้าในที่สุด.

เขาไม่ได้ให้ความหมายไปในทางอย่างลามกอนาจาร หรือหลงไหลหลับหูหลับตา. ความรักคือความต้องการที่จะผูกพันเพศทั้งสองไว้ สำหรับมีพืชพันธุ์เหลืออยู่ จนกว่าจะเข้าถึงพระเจ้าในที่สุด. หรือว่า ถ้าไม่สมบูรณ์ทั้งสองเพศ ไม่รวมกันเป็นอันเดียวกันแล้ว มันเข้าถึงพระเจ้าหรือสิ่งสูงสุดไม่ได้. แล้วในที่ประชุมครั้งนั้น ก็ไม่มีใครพูดให้ตีไปกว่านี้อีก ก็ยุติกัน.

คุณลองคำนวณดู ถ้าเขาถามคุณว่า ความรักคืออะไร? คุณกำลังจะตอบว่าอย่างไร? ก็ล้วนแต่เป็นเรื่องที่ผันไปได้ ตามประสาของคนที่รู้จักโลกรู้จักชีวิตเพียงเท่านั้น. คนหนุ่มคนสาว รู้จักสิ่งที่เรียกว่าความรัก ในลักษณะที่เป็นอันตรายแก่ตัวเอง ทั้งนี้. มันเป็นความโง่มาก ถึงขนาดที่ต้องฆ่าตัวตายเพราะความรัก ก็มีอยู่มาก; ฉะนั้นจึงมองเห็นได้ว่า ความรักของคนชนิดนี้ คือความบ้าบิ่น ความโง่, โง่เหมือนคนตาบอด;

หรือว่าตกลงไปถึงว่า ความรักคือ ความต้องการที่จะแสวงหาความสุขทางเนื้อหนัง อย่างนี้เป็นเรื่องของราคะ เรื่องของค่างุณณา คือตัณหาชนิดที่เลวที่สุดไปเสียเลย.

ทีนี้ มนุษย์เราจะรู้จักสิ่งที่เรียกว่า ความรักโดยถูกต้องสมบูรณ์นั้นจะรู้จักมันได้เมื่อไร? และเมื่อไรจะรู้หรือจะมองไปในแง่ที่มันลึก ชนิดที่โสเครติสว่า; ว่าความรักคือสิ่งที่จะนำมนุษย์ไปสู่พระเจ้า. เวลานี้เราอาจจะไม่เห็นด้วยหรือหาว่าบ้าที่สุดก็ได้ เสร็จแล้วใครเป็นคนบ้า ลองคิดดู. เกี่ยวกับคนในโลกสมัยนี้รู้จักความรักกันไหม. ถ้าอยู่ในพวกที่ตามกันฝรั่ง ก็ไปคุยพวกฝรั่งบ้างว่าเขารู้จักความรักกันไหม. เกี่ยวกับเรื่องอนาจารเกี่ยวกับความรักมากมาย เกิดขึ้นใหม่ ๆ ในประเทศกลุ่มสแกนดิเนเวีย, คุณก็ลองเคยอ่านหนังสือพิมพ์ที่นั่นมนุษย์บ้าหลังไปไกลเท่าไร ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความรัก, ยักย้ายกันอย่างนั้น ยักย้ายกันอย่างนั้น แล้วสิ่งนั้นมันไม่ใช่สิ่งเล็กน้อยมันเป็นสิ่งที่กำลังกำชีวิตจิตใจของคนในโลกไว้ที่เดียว. โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยวัตถุนิยมอย่างนี้, หรือในหมู่คนที่เป็นวัตถุนิยมอย่างนี้ เรื่องเพศ เรื่องความรัก ก็เป็นเรื่องใหญ่กว่าทั้งหมด. ถ้าปล่อยให้เลือกเอาตามชอบใจแล้ว ก็เลือกกันไปในเรื่องอย่างนี้ทั้งนั้น. นี่เป็นตัวอย่างเรื่องหนึ่งที่คุณไปคำนวณ

ได้เองว่า เรารู้จักมันในลักษณะไหน? เพียงเท่าไร? จะไป
เป็นฆราวาสที่ดีได้อย่างไร? จะอาศัยเรื่องนี้เป็นเครื่องทดสอบได้.

ถ้าถามว่า **ครอบครัวยังคืออะไร?** คนที่ไม่เคยมีครอบครัวก็คงจะฝันเอาเองอีก, ฝันอย่างเป็นสุขสนุกสนาน คืออย่าง
นั้นอย่างนี้; ไม่มองเห็นในลักษณะที่ว่า มันเป็นความหนักอึ้ง
ของชีวิต คือบุคคลที่อยู่ในอาศรมฤๅษณ์นั้นเต็มไปด้วยความ
หนักอึ้ง ในการต่อสู้ ในการอดทน ในการอะไรต่างๆว่ามัน
เป็นภาระหนักอย่างไร; นี่เป็นหลักๆ ไป. คนหนุ่มสาว
ที่ยังโง่ ก็จะรู้สึกว่าเป็นสิ่งที่เรียกว่าครอบครัวนั้น เป็นที่น่าสนุก
อย่างหนึ่ง. คนที่เป็นพ่อบ้านแม่เรือนผ่านมาแล้ว ก็รู้สึกว่ามัน
เป็นความทุกข์ทรมานอย่างหนึ่ง. แต่ถ้าโสเครติสว่าหรืออริบาย
มันก็ไปในรูปว่า นี่คือการกำลังไปสู่พระเจ้า. การที่มีครอบครัว
มีลูก มีหลาน ก็คือการที่เรากำลังใกล้พระเจ้าเข้าไปทุกทีๆ;
ถ้าเราตายเสียก่อน ลูกของเราก็จะเดินต่อไป จนให้
ถึงพระเจ้า ในนามของมนุษย์ให้จนได้, ให้มนุษย์ถึงพระเจ้า
ให้จนได้. ฉะนั้น ครอบครัว ก็พยายามที่จะรักษาไว้เป็น
อย่างที่ดีสำหรับให้มนุษย์ถึงพระเจ้าให้จนได้. เขาจึงอบรมลูก
หลานเหล่านั้น ในลักษณะที่จะต้องให้เขาถึงพระเจ้าจนได้. ไม่
อบรม ลูก หลาน เหลน ให้เห็นแก่ตัว ให้เห็นแก่วงศ์สกุล

ของตัว เห็นแก่อะไร ๆ ล้วนแต่เป็นของตัว เหมือนคนสมยนี้. ตัวเองก็ไม่รู้จักที่จะไปหาพระเจ้า แล้วจะเอาบุญญาไหนดมา อบรมลูกหลานให้ไปหาพระเจ้า. ฉะนั้น ก็อบรมลูกหลานของ ตัวให้บำมากยิ่งไปกว่าตัว แล้วก็ไม่มีอะไรยิ่งไปกว่านั้น.

คุณลองไปหลับตานึกดู พ่อแม่กำลังหวังจะให้ลูกเป็น อย่างไร ? ต้องการให้ดี ให้สวย ให้ชายได้แพง ๆ. พุทธอย่าง ภาษาของหมกัว่าให้ลูกชายมันดี ให้ลูกหญิงมันสวย แล้วก็ชาย กันได้แพง ๆ; ไม่มีอะไรที่จะพูดถึงพระเจ้า ที่ว่าเพื่อให้มนุษย์ ถึงพระเจ้า ด้วยการที่ เรามีลูก มีหลาน มีเหลน. นี่แหละ แม้แต่ว่าครอบครัวคืออะไร ? มันก็ยังมีตอบกันได้ แตกต่าง มากมายอย่างนี้.

ถามว่า **ทรัพย์สมบัติคืออะไร ?** ก็คงจะมองในแง่ ที่ว่า เป็นปัจจัยสำหรับให้แสวงหาความสนุกสนาน เอรีดอรัย ทุกเวลานาทีของชีวิต จึงต้องการมีทรัพย์สมบัติอย่างนั้น; แล้วก็ เสยละโมบโลภลาภ จนกลายเป็นลามก, *อดิไลโก* *หิ ปาปโค* - โลภมาก นั่นลามก. **เดียนี่ก็ยังมีโลภมากกันอยู่อย่างนั้น;** เพราะไปเข้าใจคำว่า **ทรัพย์สมบัติ** ผิด. ถ้าเข้าใจถูกต้องก็จะถือว่า มันเป็นเพียงปัจจัยสำหรับให้เรามีชีวิตอยู่ได้ สำหรับเดินทางไป หาพระเจ้า. ถ้าดีอตามภาษาพูดของพวกคริสต์ ก็ไปหาพระเจ้า,

ถือตามภาษาพูดของพวกเขาพุทธบริษัท ก็คือไปหาพระธรรม, จุกจุกสุดของพระธรรมคือพระเจ้าเหมือนกัน.

ทรัพย์สมบัตินี้ มีไว้ให้อำนวยความสะดวกในการที่จะมีชีวิตอยู่, เพื่อให้มนุษย์มีจิตใจ เจริญ – เจริญ – เจริญ ไปจนถึงพระเจ้า; ไม่ใช่มาฆ่าเมฆาละโมภโลกลากัน ได้ล้านหนึ่งแล้วยังไม่พอ จะเอาสิบล้าน, ได้สิบล้านก็ไม่พอจะเอาร้อยล้าน พันล้าน หมื่นล้าน แสนล้าน. เข้าใจทรัพย์สมบัติกันในลักษณะนี้ มันก็เกิดมาเป็นเปรตเท่านั้นเอง, คือหัวเรื้อยไม่มีที่สิ้นสุด; ฉะนั้นมันจึงมีหลักว่า *อดีตโลก หิ ปาปโก* – โลกเกินนั้นตามก. คนที่มีความรู้สึกว่า ทรัพย์สมบัตินี้เป็นเพียงเครื่องมืออำนวยความสะดวกในการเป็นอยู่ และให้เราใช้ชีวิตอยู่ได้สำหรับเดินทางไปหาพระเจ้า อย่างนี้ไม่มีทางที่จะโลกเกิน; เพราะเขารู้จักสิ่งที่เรียกว่า *ทรัพย์สมบัติ* นั้นถูกต้อง.

ทีนี้ก็จะถามต่อไปว่า *อาชีพนั้นคืออะไร?* ก็ตอบได้ง่าย ๆ เพราะเรารู้ว่า ทรัพย์สมบัติคืออะไรเสียแล้ว ทีนี้ก็ตอบได้ง่ายว่า *อาชีพนั้นคืออะไร* เพราะว่าอาชีพนั้นเป็นเครื่องมือสำหรับที่จะได้ทรัพย์สมบัติ, ฉะนั้นมันก็ขึ้นอยู่กับความมุ่งหมายของทรัพย์สมบัติ. อาชีพเป็นเพียงเครื่องมืออันหนึ่ง ที่จะให้อยู่ได้อย่างสะดวกสบายด้วยการมีทรัพย์สมบัติ.

จะน้อยอย่าหวังให้มันมากเกินขอบเขตไป มันจะลามกอีก ; จะต้องรู้จักแสวงหาอาชีพที่เหมาะสม และพอสมควรที่จะเป็นมนุษย์ที่ดีได้ ก็พอแล้ว. อาชีพนี้มันก็อยู่ในขอบเขต ที่เพียงว่าทำเพื่อให้เรามีชีวิตอยู่ได้ สำหรับได้สิ่งที่ดีที่สุดในที่มนุษย์ควรจะได้รับ. *อาชีพนั้น ไม่ใช่สิ่งที่ดีที่สุด ที่มนุษย์ควรจะได้รับ,* เป็นเพียงอุปกรณ์ สำหรับให้เราอยู่ได้ เพื่อได้สิ่งที่ดีที่สุดในที่มนุษย์ควรจะได้รับ.

คุณต่อไปว่า **เกียรตินศ ชื่อเสียง นั้นมันคืออะไร ?**
 ผมกล้าพูดว่า คุณทุก ๆ องค์นี้ ต้องการเกียรตินศ ชื่อเสียงเป็นอย่างยิ่ง, และก็จะบูชาเกียรตินศ ชื่อเสียง ; นั้นมันขึ้นอยู่กับคำว่า “ดี” เพียงคำเดียว. ใคร ๆ ก็ชอบดี รักดี ยากจะมีอะไรดีในความหมายของคำว่าดี, และเราก็เรียกมันว่า **เกียรตินศ**. มันเป็นเรื่องยั่วให้เรามูมานะ ; ผมก็ไม่ต้องอธิบายอะไรนัก คุณก็รู้สึกแสบใจได้. แต่แล้วเอาไปใช้อะไร ? มันก็เอาเกียรตินศไปใช้เพื่อหาความสะดวกสบาย หาอำนาจหาหาทรัพย์สินสมบัตินั้นอีก. เกียรตินศกลายเป็นเครื่องมือสำหรับใช้แสวงหาทรัพย์สินสมบัติ ; มันก็กลับไปเป็นของต่ำ หรือของสกปรกไปเท่านั้นเอง.

ถ้าจะพูดว่าเกียรตินศมีไว้สำหรับสบายใจ มีไว้ภูมิใจว่าเรามีดีอะไร เช่นนี้ก็ยังไม่พ้นไปจากความบ้าหลัง, บางทีก็ฆ่าตัว

ตาย เพราะปัญหาเรื่องเกียรติเป็นส่วนมาก. มีเงินมีอะไรแล้ว ก็ยังไม่มีเกียรติ หรือกลัวจะเสียเกียรติก็ยอมฆ่าตัวตาย ซึ่งยังไม่รู้เลยว่า เกียรตินั้นคืออะไร ; เข้าใจผิด ๆ ไข่มั่นผิด ๆ และ หามั่นผิด ๆ จนหาเกียรติมาในลักษณะที่เป็นของปลอม, เกียรติยศ ที่ปลอม. มีคนเป็นอันมาก สร้างตัวเองให้มีเกียรติ ด้วยวิธีที่ไม่ซื่อตรง ไม่สุจริต.

คำว่า “เกียรติ” นี้ มันก็มีหลายชนิดนัก : เกียรติ เพราะที่จริง ๆ ก็มีเกียรติ เพราะอำนาจวาสนามาบังคับเขาก็มี, ปิตปากคนอื่นได้มันก็มีเกียรติ. ระวังให้ดีว่า เกียรตินั้นมันมีหลายชนิด ชนิดที่ดีที่สุด มันคืออะไร ? แม้ที่สุดจะพบว่า มันยังไม่ใช่อะไรที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ ; มันยังจะทำความยากลำบาก ให้แก่ผู้ที่ยึดมันถือมัน ; ฉะนั้น เราอย่าไปหลงมันเกินขอบเขต. ถ้าไม่หลงเสียได้ก็เป็นการดี. ฉะนั้นถ้าจะถามว่า เกียรติ คืออะไร ก็รู้กันอยู่แล้ว ไปคิดกันเอาเองต่อไป.

เพื่อนฝูง มิตรสหาย สังคม คืออะไร ? ผมก็ยังรู้สึกว่าจะยังไม่เข้าใจกันอยู่นั้น ว่ามิตร สหาย นั้นมันคืออะไร ; แม้ว่าจะเข้าใจกันได้ถูกต้องอยู่มาก ก็ยังไม่ใช้ทั้งหมด. ผมอยากจะพูดว่า “มิตรสหาย” คือเครื่องมือที่จะพาไปหาพระเจ้า หรือพระธรรม. คำว่า “มิตร – มิตร” นี้มันจะเป็นเพื่อนเล่น

เพื่อนหัว เพื่อนกิน สำมะเลเทเมาเสียมากกว่า. คุณมัก
จะพูดว่า ถ้าไม่ยอมสับบุหรี กินเหล้าไปกับเขา จะเสียมิตร
จะเสียสหาย; นั้นนะมันหลบตาก็มากน้อย. คำว่า "มิตร" นี้
มันต้องการเป็นเครื่องมือ ที่จะพาเราไปสู่จุดสูงสุดของมนุษย์
ช่วยกันไปสู่จุดสูงสุดของมนุษย์ คือพระเจ้าอีกนั่นแหละ. พระ-
พุทธเจ้าท่านตรัสว่า "กัลยาณมิตร" คือทั้งหมดของ
ความสำเร็จ. พระอานนท์เข้าใจว่ากัลยาณมิตร คือครึ่งหนึ่ง
ของความสำเร็จในชีวิต; แต่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า มันเป็น
ทั้งหมดของความสำเร็จในชีวิต.

ถ้าเรามีเพื่อนที่ดี, เพื่อนจริงคือเพื่อนที่ดี จะไม่ลาก
เราไปลงนรกหรือไปอบายมุข หรือไปเสียเวลาอยู่ที่ไหน. ท่าน
ก็ระบุไปยังบุคคลที่ประกอบด้วยองค์แห่งมรรค บุคคลที่ประกอบ
อยู่ด้วยองค์แห่งมรรคมีองค์แปดนั่นแหละ : มีความเห็นถูกต้อง
มีความปรารถนาถูกต้อง มีการพูดจาถูกต้อง, มีการกระทำ
ถูกต้อง เลี้ยงชีวิตถูกต้อง พากเพียรถูกต้อง มีสติถูกต้อง
มีสมาธิถูกต้อง, ที่เรียกว่ามรรคมีองค์แปดนี้ เป็นกัลยาณมิตร
จะพาไปสู่นิพพาน. ฉะนั้นผู้เป็นกัลยาณมิตรก็คือ ผู้ที่จะ
พาเราไปสู่พระเจ้า หรือไปสู่นิพพาน.

แต่เดี๋ยวนี้เรามากคิดแต่เพียงว่า ถ้าเราไม่กินเหล้ากับเขา
เขาก็จะไม่เป็นมิตรกับเรา; ไปเปรียบเทียบกันดูซิ. หรือเรา

ไม่ไปเที่ยวสำมะเลเทเมาไปกับเขาตามที่นั่นที่นี้ เขาก็จะไม่เป็นมิตรกับเรา. ผมอยู่ที่นี้ไต่ยืนมากที่สุด ในข้อแก้ตัวอันนี้; คือ ลี้ออกไปแล้ว ก็มาสารภาพว่า เทียนนี้กินเหล้าแล้ว เพราะว่าทนเพื่อนไม่ได้ กลัวจะเสียเพื่อน นี้เขาบอกอย่างนี้; ทั้ง ๆ ที่มีอายุมากแล้ว มีฐานะสูงพอสมควรแล้ว ก็ยังต้องทำอย่างนี้อยู่. ฉะนั้นคุณไปรู้จักสิ่งเหล่านี้เสียให้ถูกต้องว่าอะไรคืออะไร.

ในที่สุดก็มาถึงปัญหาสุดท้าย ก็น่าจะเป็นคำว่า บุญกุศล หรือคำว่า ศาสนาคืออะไร? อย่าได้ไปเห็นว่าเป็นของครีคระล้ำสมัย. นักเรียนเมื่อขึ้นถึงชั้นมหาวิทยาลัยแล้ว มักจะถูกว่า ศาสนาเป็นของครีคระล้ำสมัย. เมื่อยังเป็นเด็ก ๆ เขาชวนไหว้พระ สวดมนต์ ก็ทำ; แต่พอเป็นนิสิตมหาวิทยาลัยแล้ว ไม่ยอมทำ ทว่าเป็นเรื่องครีคระล้ำสมัย เป็นเรื่องของเด็กอมมือ; เห็นศาสนาไม่มีความหมายอะไรมากไปกว่าของครีคระ. เลยสู้เมื่อยังเป็นเด็กเล็ก ๆ ไม่ได้ ยังเชื่อฟังพ่อแม่ กลัวบาป กลัวความชั่ว ต้องการจะมีความดี ต้องการจะมีบุญกุศลหวังพึ่งศาสนา; พอเป็นนิสิตกันแล้ว ก็เห็นศาสนาเป็นของครีคระพวกฝรั่งไปเลย.

ไปคิดดูใหม่ว่า บุญกุศลนั้นมันคืออะไร? ศาสนานั้นคืออะไร? สิ่งที่เรียกว่า “บุญ กุศล” หรือศาสนา หรือ

พระธรรม ไม่มีวันจะครี หรือล้ำสมัย; ยังใหม่เอี่ยมทันสมัย
 ไม่มีทางที่จะล้ำสมัย, ยังจำเป็นแก่คนทุกยุคทุกสมัยอยู่นั่นเอง.
 ฉะนั้นพวกเราที่มีปัญหาว่า จะเป็นฆราวาสอย่างไรให้ดีที่สุดนั้น
 ผมว่า ไปรู้จักสิ่งเหล่านี้ให้ถูกต้องเสียก่อน แล้วก็รู้จักว่า ทำ
อย่างไรจึงจะเป็นฆราวาสได้ดีที่สุด ในลักษณะที่พึงปรารถนา,
 ไม่เสียที่ที่เกิดมา. เดียวนี้มักคิดว่า สิ่งเหล่านี้เป็นของครี,
 พระธรรมเป็นของครี มีอยู่แต่ที่วัด, เป็นของครีสำหรับผู้ที่
 เจริญอยู่ที่บ้าน; ฉะนั้นศาสนาจึงเป็นหมั้นสำหรับคนเหล่านี้.
 แต่พร้อมกันนั้น คนเหล่านี้มันก็เป็นไก่อ่าง ๆ ที่ได้เพชรพลอย.

คุณทุกคน ผมเข้าใจว่า ก็พิศุจน์อยู่ชัดแล้วว่า เพราะ
 มาบวชก็เป็นพุทธบริษัท เกิดในตระกูลของพุทธบริษัท, แล้ว
 ระวังให้ดี กำลังจะเป็นไก่อ่างที่ได้พลอย ก็ได้ละ ระวังให้ดี.
 พวกคุณที่บวชแล้วก็ระวังให้ดี จะเป็นไก่อ่างที่ได้เพชรพลอย,
 สู้แต่ข้าวสุกข้าวสารเม็ดหนึ่งก็ไม่ได้. คุณจะรู้สึกศาสนา
 เป็นเรื่องบ้า ๆ บอ ๆ, เป็นเรื่องครีคระ, สู้เรื่องเขี้ยว ๆ แดง ๆ
 สำหรับจะได้สามะเลเทเมาสักกนิทหนึ่งก็ไม่ได้; เช่นเดียวกับไก่อ่าง
 ที่พูดว่า เพชรพลอยนี้สู้ข้าวสารเม็ดเดียวก็ไม่ได้. คนที่ประมาท
 หรือโง่เขลาได้ฟังธรรมในพระพุทธานุศาสนานี้แล้ว มันก็ไม่มีควม
 รู้สึกอะไรมากไปกว่าไก่อ่างที่ได้เพชรพลอย, ยังรู้สึกว่ามันเป็น

เรื่องครีकरะอยู่นั่นเอง; ไม่เข้าใจ ไม่อาจจะทำความเข้าใจ. เคียวนี้รามาบวช อุตส่าห์สละอะไร ๆ หลายอย่าง มาบวชชั่ว ปีกาคนก็ยั้งคิ. ขอให้เป็นเวลาที่จะเรียนเพื่อแก้ปัญหาลงานี้ ให้เบาบางไป, เพื่อว่าคุณจะไปเป็นฆราวาสที่คิได้ คิคือไม่มี ความทุกข์ตามคิต้องการ และมีปัญหาที่ขึ้นมาให้ผมตอบ.

ในคิที่สุดก็ไปสรุปรวมอยู่คิว่าเรารู้อะไรเป็นอะไร : ความเป็นฆราวาสคิคือเป็นอะไร ? อย่าไปจกให้มันเป็นเรื่อง ตามก สกปรก ค้ำทรม เหมือนคนคิเขาเข้าใจอย่างนั้น. ขอให้ คิคือว่า ความเป็นฆราวาสคิคือชั้นหนึ่งของการเดินทางไป หาจุด สูงสุด; พรหมจารีนี้เป็นประถมศึกษา กฤหสตัดเป็นมัธยมศึกษา วนปรสตัดเป็นอุคมาศึกษา อย่างคิว่ามาแล้วเมื่อกี้ อย่าลืมน เสีย. ถ้ามองเห็นอย่างนี้แล้ว ฆราวาสคิคือ ผู้ทกกำลังเรียน อยู่ในโรงเรียนของพระเจ้า, จนกระทั่งพบว่าอะไรเป็น ความทุกข์ หรือเป็นคิปัญหาสำหรับฆราวาส. อะไรเป็น ช่องทาง เป็นทางออกของฆราวาส. หมายความว่า ช่องทางคิที่เราจะเป็นฆราวาสให้คิที่ที่สุด แล้วผ่านออกไปคิได้ถึง ชั้นคิที่สูงขึ้น เช่นไปเป็น วนปรสตัด; มันคิมีอยู่ ๒ อย่างนี้ เท่านั้น.

อะไรเป็นคิปัญหา เป็นอุปสรรค เป็นคิความทุกข์ ? น้อย่างหนึ่ง; แล้วอะไรเป็นอุบายวิธีคิที่จะออกไปคิได้จาก

ความทุกข์ ? นี่ก็ส่วนหนึ่ง. เพราะฉะนั้น กฤหัสถ์ก็คือ
นักเรียนที่ก้าวหน้าขึ้นมาได้จนถึงมัธยมศึกษา. อย่าไปถูกลูก
คุณหมื่นตนเองในเรื่องนี้; ขอให้ถือว่า นี่เป็นการก้าวหน้าชั้น
หนึ่งแล้วที่จะต้องทำให้ดี ให้ถูกต้องต่อไป.

การที่ตามปัญหาอย่างที่ถามมานี้ ผมก็เห็นด้วย และ
อนุโมทนา ในการที่รู้จักตาม รู้จักเป็นห่วงในความเป็นฆราวาส
ของตน เกรงว่าจะเป็นไปได้ไม่เต็มที่เท่าที่ควรจะเป็น. ฉะนั้น วันนี้
ผมจึงพูดถึงคำว่า “ความเป็นฆราวาส”. ความเป็นกฤหัสถ์
หรือความเป็นฆราวาสนั้นมันคืออะไร ในฐานะเป็นอารัมภกถา
อีกครั้งหนึ่ง. ในครั้งต่อไป ผมก็จะตอบปัญหาที่เป็นตัว
เรื่องกันเสียที.

สำหรับอารัมภกถาก็พอแล้ว หรือหมดเพียงเท่านี้.

ครั้งต่อไปก็จะพูดถึงธรรมสำหรับฆราวาสโดยตรง. เยาวละ
พอกันที่สำหรับวันนี้.

ชีวิตที่สมบูรณ์แบบ

พุทธทาสภิกขุ

ณ สวนโมกขพลาราม ๒๔ เมษายน ๒๕๐๓

วันนี้ ๒๔ เมษายน ๒๕๐๓ สำหรับพวกเรา ล่วงมาถึงเวลา ๒๐.๓๐ น. แล้ว เป็นเวลาที่จะได้บรรยายต่อจากตอนที่แล้วมา เพื่อจะได้ตอบปัญหาตามที่ไต่ถามไว้ต่อไป.

คนโดยทั่วไปเขารู้กันอยู่และพูดกันอยู่ว่าเรื่องของฆราวาสแล้วต้องเป็นเรื่องทุกข์ มีความทุกข์, เรื่องบรรพชิตเป็นเรื่องไม่ทุกข์. นี้ขอให้นึกถึงข้อความที่ผมเคยบอกว่า ความยุ่งยากนั้นมันเกิดจากคำพูด เกิดจากภาษาพูด เลยทำให้เข้าใจได้แปลก ๆ ต่าง ๆ กัน เพราะฉะนั้นเราต้องระวังคำพูดหรือภาษาพูด โดยเฉพาะที่มันเป็นภาษาคนหรือเป็นภาษาธรรม; และแม้ที่

เป็นภาษาคนตามธรรมดา มันก็ยังมีข้อยกเว้นในการที่บางอย่าง มันจะมีความหมายไปอย่างหนึ่ง บางอย่างมีความหมายไปอีกอย่างหนึ่งในคำ ๆ เดียวกัน.

ทีนี้ เราจะพูดกันถึงคำว่า “*ฆราวาสวิสัย*” หรือ “*ชีวิตฆราวาส*” คือ *ความเป็นฆราวาส* นั้นเอง : และเมื่อพูดกันอย่างภาษาสำหรับพูด หรือเรียกว่าโดยนิตินัย อันบัญญัติกันขึ้นพูด ก็ต้องพูดว่าชีวิตฆราวาสนั้นเต็มไปด้วยความทุกข์ซึ่งคุณก็ได้ยิน และบางทีก็จะเชื่ออย่างนั้นอยู่ด้วย จึงได้เสนอถามปัญหาว่า ทำอย่างไรฆราวาสจึงจะแก้ไขความทุกข์หรือป้องกันความทุกข์ได้. ฉะนั้น โดยสมมติโดยบัญญัติ หรือโดยนิตินัยแล้ว ถือกันว่าชีวิตของฆราวาสนั้นเป็นความทุกข์. แต่ทีนี้ถ้าคุณโดยพหุติณัย คือตามที่มันมีอยู่จริง ๆ นั้น มันก็ไม่ได้ตายตัวลงไปอย่างนั้น คือเป็นทุกข์ก็ได้ ไม่เป็นทุกข์ก็ได้ แล้วแต่ว่ามันจะเป็นฆราวาสได้ดีเพียงไร. นี้เรียกว่าโดยพหุติณัยนั้นไม่แน่ที่จะพูดว่า ฆราวาสแล้วเป็นทุกข์เสมอไป. มันอาจจะมีความยุ่งยากมากกว่าบรรพชิต แต่แล้วมิได้หมายความว่ามันจะเป็นทุกข์ธรรมดาเหมือนกับตนนรกทั้งเป็นอยู่เสมอไป. ถ้าเป็นฆราวาสให้ดี ให้ถูกต้อง อาจจะไม่มีความทุกข์ก็ได้. ภาษาผมพูดก็พูดว่า *เป็นคนให้ถูกต้อง* หรือพูดให้กว้างออกไปว่า :

“ยามจะได้ ได้ให้เป็น ไม่เป็นทุกข์
 ยามจะเป็น เป็นให้ถูก ตามวิถี
 ยามจะตาย ตายให้เป็น เห็นสุดดี ฯ”

ถ้าทำเป็น มันก็ไม่มีทุกข์ คือมันอยู่ที่ทำไม่เป็น คือ
 ได้ไม่เป็น เป็นไม่เป็น ตายไม่เป็น ก็เป็นทุกข์ไปทั้งนั้น.
 แล้วบรรพชิตสมัยนี้เป็นทุกข์ยิ่งกว่าฆราวาสก็มี เป็นบ้าไปก็มี,
 บรรพชิตสมัยนี้ก็โรคประสาทกันมากขึ้น ; ฉะนั้นมันไม่ได้
 อยู่ที่คำพูดหรือที่บัญญัติอย่างนั้น มันอยู่ที่ว่าข้อเท็จจริงมันเป็น
 อย่างไรมันเป็นเป็น หรือไม่เป็น มันได้เป็นหรือไม่เป็นนั้นต่าง
 หาก. เพราะฉะนั้นโดยพฤติกรรมเราก็ไม่พูดว่า ฆราวาสจะต้อง
 เป็นทุกข์เสมอไป ; ยิ่งเป็นฆราวาสที่เป็นพระอริยเจ้า เป็น
 โสคานัน สกิทาคา อนาคาอะไรด้วยแล้ว มันก็ยังมีย่อยกวัน
 มากขึ้นที่จะไม่ต้องเป็นทุกข์. ฉะนั้นเมื่อคุณถามผมว่าฆราวาส
 จะดับทุกข์ได้อย่างไร นี่มันก็ต้องคุยกันเสียก่อนว่า ฆราวาส
 ชนิดไหน ; เพราะมันแยกออกจากกันได้ พุทธง่าย ๆ ก็คือว่า
 ฆราวาสโง่หรือ ฆราวาสฉลาดนั่นเอง. นี่ก็เป็นคู่แรกที่จะ
 ต้องพิจารณาดู.

ฆราวาสโง่ ฆราวาสฉลาด ต้องต่างกันมากทีเดียว
 หรือจะเรียกว่าเป็นกตยาณปุถุชน หรือเป็นพาลปุถุชน, เป็น

คนพาลหรือเป็นบัณฑิต. ถ้าเป็นพาลปุถุชน มันก็มีเรื่องที่ต้องเป็นทุกข์ มากมายรุมกันเข้ามาหลายเรื่อง, ถ้าเป็นกัลยาณ-ปุถุชนจนจะเป็นพระอริยเจ้าอยู่แล้ว มันก็ไม่ค่อยจะมีเรื่องที่จะต้องเป็นทุกข์.

ที่นี้ ยังมีคำอีกกลุ่มหนึ่ง ขอให้จำไว้ด้วยว่า สัตบุรุษกับอสัตบุรุษ. อสัตบุรุษนั้นคือคนพาล สัตบุรุษคือบัณฑิต แต่เขาเล็งเอาความสงบรำงับเป็นหลัก. สัตบุรุษแปลว่าบุรุษสงบรำงับ, อสัตบุรุษก็แปลว่าบุรุษที่ไม่สงบรำงับ. ชาวบ้านทั่วไปมักจะเรียกไปว่า "สัปบุรุษ" สัปบุรุษที่พูดกันตามวัดตามวา นั้นแหละคืออสัตบุรุษแปลว่าผู้มีความสงบ, แล้วอสัตบุรุษก็แปลว่าเป็นพาลคือไม่มีความสงบ. นี่มันเป็นขรवासได้ด้วยกันทั้งนั้น ขรवासโง่ก็เป็นพาลปุถุชน, เป็นอสัตบุรุษไป; ขรवासฉลาดประพฤติตัวดีสมกับความฉลาดก็เป็นกัลยาณปุถุชน เป็นสัตบุรุษไป; ทั้งหมดนี้ล้วนแต่เป็นขรवासทั้งนั้น. เพราะฉะนั้น ถ้าพูดขึ้นมาคลุม ๆ ว่าความทุกข์ของขรवास หรือขรवासจะต้องเป็นทุกข์เสมอไปอย่างนี้ มันไม่ค่อยถูกต้องนัก; จะต้องดูให้ถี่เสียก่อนว่าขรवासชนิดไหน.

ทีน ทำไมเขาจึงพูดว่า ขรवासต้องเป็นทุกข์ ถ้าเรา
 ยอมรับข้อนี้แล้ว มันก็แสดงอยู่ในตัวว่ามันหมายถึงขรवासโง่
 ขรवासเป็นพาล ขรवासเป็นอสัตบุรุษ. ทีนอาจจะคิดให้
 ละเอียตลงไปว่า แม้ขรवासที่ดี เป็นขรवासที่ดีนั้นมันก็มี
 เรื่องมะรุมมะตุ้มนั้นนี้โน่นมากกว่าบรรพชิต เลยต้องถือว่า
 ขรवासนั้นเต็มไปด้วยความทุกข์; อย่างนี้มันก็ถูกเหมือนกัน.
 แต่อย่าลืมนำขรวาสกับบรรพชิตนี้ มันอาจจะปนกันยุ่งก็ได้.
 เที่ยวนี่เรายอมเอาเสียว่า เป็นขรวาสที่ดี เป็นบรรพชิตที่ดี
 ด้วยกัน ก็ต้องถือว่าขรวาสมีเรื่องรบกวนมาก ก็ต้องมีทุกข์
 มากกว่าบรรพชิต. นี่ยุติกันได้อย่างนี้. แต่แล้วก็อย่าถือว่าเป็น
 ขรวาสแล้วจะต้องมีทุกข์เหมือนตกนรกทั้งเป็นเสมอไป. ขรวาส
 ที่ดี ที่เป็นสัตบุรุษก็ไม่จำเป็นจะต้องเป็นอย่างนั้น; หรือยิ่ง
 เป็นพระอรียเจ้าด้วยก็ยังไม่ต้องเป็นอย่างนั้น.

เที่ยวนี่เราอาจจะเข้าใจผิดตามสมมตินั้นมากเกินไปก็ได้
 มันก็จะมีผลเสียในข้อที่ว่า ถ้าเกิดโง่ขึ้นมาก็จะยอมรับเอาความ
 ทุกข์เข้ามาคือ ๆ อะไร ๆ ก็ยอมทุกข์ยอมรับทุกข์เข้ามาคือ ๆ
 เพราะถือเสียว่ามันต้องเป็นทุกข์; ผมว่าทำอย่างนั้น ไม่ถูก.
 โดยปกติแล้วเราจะต้องมีจิตใจยินดีที่ไม่เป็นขรวาส ไม่
 เป็นบรรพชิตคือว่า ถ้าไปยึดถือว่าเป็นขรวาส เป็นบรรพชิต

มากไป มันก็เข้รยรอยที่เข้รยๆ กันไว้โดยไม่ทันรู้ตัว หรือว่า
 โดยสมัครใจไปเสียเลย ไม่มีการต่อต้าน. เพราะฉะนั้น ลืมเสีย
 ก็ได้ว่าเป็นฆราวาส หรือเป็นบรรพชิต ดื้อเสียว่ามันเป็นมนุษย์
 เกิดมา แล้วก็มีปัญหาอย่างไรก็ต้องแก้ให้มันหลุดหลั่งไปให้ได้
 อย่างนั้นยังจะดีกว่า; ไม่เป็นการท้อแท้ล่งหน้า หรือว่าเป็น
 การเศร้าโศกล่งหน้า; แล้วเราก็เห็นอยู่แล้วว่า คนเกิดมาก็
 เป็นฆราวาส ไม่ใช่มีใครเกิดมาแล้วก็เป็นบรรพชิต มาแต่ในท้อง
 มันก็เป็นสิ่งที่เลือกได้. เมื่อต้องการจะทำอย่างบรรพชิต มัน
 ก็เลือกได้ แล้วก็ทำที่หลัง; แล้วการเป็นฆราวาสหรือเป็น
 บรรพชิตนี้ ก็อย่าเอาอยู่บ้านอยู่วัดเป็นหลักเกณฑ์กันนัก
 ต้องเอาที่จิตใจว่าเป็นอย่างไร นี่เราก็ได้พูดกันโดยละเอียด
 แล้ว.

อยู่วัดสมัยนี้มีจิตใจเหมือนคนอยู่บ้าน หรือยิ่งกว่าคน
 อยู่บ้านก็ยังได้; คนอยู่บ้านสมัยนี้เขาอาจจะมีจิตใจเหมือนพระ
 หรือเป็นอยู่อย่างบรรพชิตก็ได้. ถ้าเขามีปัญญา มีความ
 ฉลาดฉลาด มีบุญ มีทรัพย์สมบัติ มีอำนาจที่จะจัดจะทำอะไร
 ภายในบ้านเรือนให้เป็นไปอย่างสงบเรียบร้อย มันก็ทำได้เหมือนกัน;
 มันก็เลยเป็นบรรพชิตโดยไม่รู้สึกตัว ดีกว่าเป็นบรรพชิต
 ชนิดที่มันรุ่งรังมากไปกว่าฆราวาส แล้วไหลไปทำอะไรอย่าง
 ฆราวาส.

นี่เราพูดกันโดยหลักทั่ว ๆ ไปว่า ฆราวาสครองเรือน ฆราวาสมีครอบครัว มีบุตรภรรยาสามี มีทรัพย์สินสมบัติ มีการสังคมที่ผูกพันกันยุ่งไปหมด เพราะฉะนั้นปัญหาจะต้องมีขึ้นมากกว่าบรรพชิต; ก็เรียกว่าฆราวาสนี้เป็นวังของความยุ่งยากลำบาก สับสนวุ่นวาย โกลาหล. แต่มันมีทางออกหรือทางที่จะต้องคิดอย่างที่ได้พูดมาแล้วแต่วันก่อนอีกเหมือนกันว่า *สิ่งเหล่านั้นมันก็ไม่ได้มีมาสำหรับให้เป็นทุกข์ หรือเป็นความทุกข์โดยตรงโดยเฉพาะเจาะจง มันมีมาให้สำหรับเป็นบทเรียนก็ได้ หรือมาสอบไล่ มาเล่นชั้นมนุषย์ก็ได้.* คนที่ออกไปบวชเป็นบรรพชิต หรือเป็นฤๅษีมุนีอยู่ในป่าเพราะเบื่อฆราวาสนั้น ก็เพราะว่าความเป็นฆราวาสมันสอนให้ เขาจึงรู้จักเบื่อ เพราะฉะนั้นต้องถือว่ามันเป็นบทเรียน หรือมันเป็นโรงเรียน. ถ้าคนโง่เกินไป ไม่รู้จักเบื่อ ก็ต้องทนอยู่ที่นั่น, ถ้าคนรู้จักเบื่อมันก็ออกไปได้; แต่แล้วอย่าตีความว่าสิ่งเหล่านั้นมันสอนให้คือทรัพย์สินสมบัติ บุตรภรรยาสามี อาชีพการงาน ปัญหาสารพัดอย่างนั้นมันสอน, มันสอนให้. **ถ้าเรามองมันไป ในแง่ของความทุกข์มันก็เป็นทุกข์, แต่ถ้ามองในแง่ดีกันบ้าง มันก็จะสุจริตธรรม** **คือว่ามันเป็นสิ่งที่มาสอนให้ มาผลักดันให้เรา** **ก้าวไปโดยเร็ว,** เพราะฉะนั้นถ้าไม่มีชีวิตแบบฆราวาสเป็น

มจทรฐานอยู่อย่างนี้ คนเราก็คงจะไม่ฉลาดก็มากนักน้อย เพราะอุปสรรคหรือความทุกข์นั้น มันเป็นเรื่องช่วยให้เกิดความฉลาดในภายหลังทั้งนั้น.

ที่นี้ดูกันในพระบาลีบ้าง ก็พูดอย่างเดียวกัน มีคำตรัสของผู้ที่เป็นบัณฑิต หรือแม่แต่ของพระพุทธเจ้าเอง ก็พูดอย่างที่เขาพูดกันทั่วๆ ไปว่า : ขรราวสนี้อีกอัค เป็นทางมาแห่งรุตติ. ถ้าแปลเป็นไทยว่าอย่างนั้น *ขรราวสนีคัับแคบอีกอัคเป็นทางมาแห่งรุตติ*; *ความเป็นบรรพชิตเป็นนักบวชนั้นโล่งใจอย่างอากาศ* แล้วก็*ไม่เป็นทางมาแห่งรุตติ*. สมุพาโร แปลว่าอีกอัค ก็ถูกกระทบกระทั่งรอบค้ำ. ชีวิตขรราวสนนั้นเป็น สมุพาโร คืออีกอัค แล้วก็*เป็นทางมาแห่งรุตติ* รุตติในที่นี้คือกิเลส. อีกอัคคัับแคบก็หมายความว่า*มันถูกกระทบกระทั่งรอบค้ำ* เกี่ยวเรื่องนั้น เกี่ยวเรื่องนี้ เกี่ยวเรื่องโน้น กล้ายๆ กับว่ามันมาสอบไล่ แล้วมันก็เป็นทางมาแห่งรุตติคือกิเลส ก็จริงเหมือนกัน แต่ว่ามันจะเกิดรุตติ หรือไม่เกิดรุตตินั้น มันก็ขึ้นอยู่กับบุคคลนั้นอีก. เขาว่าเป็นหลักไว้ทั่วไปอย่างนี้.

ที่นี้บรรพชิตย่อมออกไปเสียจากบ้าน จากเรือน จากครอบครัว จากทรัพย์สินสมบัติ จากญาติพี่น้อง จากสังกมอะไรต่างๆ มันก็ไปในทางตรงกันข้าม คือโล่งใจเหมือนอากาศ แล้ว

ก็ไม่ค่อยมีทางมาแห่งธุลี. ฝรั่งคนหนึ่งเขาเอาบาสนี้ ไปแปล
เป็นคำกลอน เข้าที่มาก :

*A den of strife, is household life,
And filled with toil and need ;
But free and high as the open sky,
Is the life the homeless leads.*

นี่คุณฟังดู เขาก็ถูกและไพเราะ : ความเป็น *household life* ก็คือชีวิตฆราวาส เป็น *den of strife* เป็นกองหรือเป็นถ้ำของความสับสนวุ่นวายเต็มไปด้วยความทะเยอทะยาน และความต้องการ *filled with toil and need.* เพราะว่า ฆราวาสนั้นมันเต็มไปด้วยความทะเยอทะยานและความต้องการ มันจึงเป็นกองเป็นถ้ำที่สะสมหมักหมม เรื่องของความกระทบกระทั่ง. คุณไปหลับตามองดูก็แล้วกัน มันเป็นภาพพจน์ที่พอจะมองเห็นได้. ฆราวาสมี *toil and need* มากก็เห็นอยู่ชัด ๆ ว่ามันต้องการมาก ต้องการเพื่อตัวเองก็ต้องการมาก ต้องการเพื่อบุตรภรรยาสามีก็ต้องการมาก ต้องการอย่างนั้นอย่างนั้นก็มาก. ส่วนพระนี่จะมีแต่บาตรกับจีวรก็พอ แล้วก็เดินเร่ร่อนไปอยู่ที่ไหนก็ได้; มันต่างกันอย่างนี้. เพราะฉะนั้น จึงเปรียบพระเหมือนกับว่านก

มีแต่ปีกก็พอ นกมีสมบัติเพียงอย่างเดียวกับก็พอ เพราะปีกช่วยให้
 ไหลบินไปได้. เมื่อมันบินไปได้มันก็พบอาหาร พบอะไร
 ตามที่มันจำเป็นแก่ชีวิต ไปหากินได้เท่านั้นเอง. ชีวิตของ
 พระก็เหมือนนก มีสมบัติแต่เพียงปีกเท่านั้น.

ส่วนฆราวาสนั้นมีอะไร ๆ เป็นสมบัติ จะเรียกว่านับ
 ไม่ไหวก็ได้ เหมือนสัตว์อะไรก็เปรียบยาก. เมื่อเปรียบบรรพชิต
 กับนกแล้ว จะเปรียบฆราวาสกับอะไร คุณไปคิดดูเอง ผมไม่มี
 ปัญญาจะเปรียบเทียบ คือมันจะยิ่งกว่าวัวควายหรืออะไรไป
 เสียอีก เพราะว่ามันมีอะไร ๆ มากเกินไป เพราะฉะนั้น ถ้าจะ
 ให้อีกหลักว่า ฆราวาสแล้วต้องเป็นทุกข์ บรรพชิตต้องไม่เป็น
 ทุกข์ มันก็ต้องอย่างนี้ ก็ต้องมองกันในแง่นี้. เป็นบรรพชิต
 ให้ถูกต้อง, เป็นฆราวาสให้ถูกต้อง, มันก็ยังมีข้อเสียเปรียบกัน
 อยู่อย่างนี้. เพราะฉะนั้นความทุกข์ในฆราวาสก็ย่อมมีมากกว่า
 เพราะทุกอย่างมันเป็นทางมาแห่งทุกข์ แล้วมันก็ได้เกิดขึ้นจริง ๆ
 ด้วย คือกิเลสหนาชนิด.

นี่คุณก็ไม่ได้ตามปัญหาที่จะเป็นพระอย่างไร? คุณถาม
 ปัญหาว่าจะเป็นฆราวาสอย่างไร ผมก็ต้องตอบอย่างนี้ คือแม้ว่า
 มันจะมีความทุกข์อยู่มาก แต่ถ้ารับเอามาในฐานะเป็นบทเรียน
 หรือเป็นข้อสอบได้ มันก็กลายเป็นของดีไปในที่สุด. เพราะฉะนั้น

ที่คุณถามว่าจะป้องกันความทุกข์อย่างไร ? จะแก้ไขความทุกข์
อย่างไร ? ผมก็ตอบด้วยคำตอบสั้น ๆ หนึ่งว่า รับเอามาในฐานะ
เป็นบทเรียน. **ถ้ามันเกิดเป็นความทุกข์ขึ้นมาเพราะเรื่องของ**
ฆราวาสนั้น ก็อย่ารับเอามาในฐานะเป็นความทุกข์ที่รบกวน,
ให้รับเอามาสำหรับเป็นปัญหาที่จะต้องแก้ เป็นบทเรียนที่จะ
ต้องเรียน **แล้วก็สอบไล่ให้ได้คือผ่านไป.** วิธีนี้แหละที่จะสู้
ความทุกข์ของความ เป็นฆราวาสได้. ถ้าไปโง่ไปกัมหัวลงรับ
เอามาในฐานะเป็นความทุกข์แล้ว ก็คงจะทนไม่ได้; แต่แล้ว
คนทั่วไปเขาก็รับมันในลักษณะอย่างนั้น เพราะฉะนั้นจึงน่าสงสาร.

เราควรได้ข้อสังเกตสักอย่างหนึ่งว่า เป็นฆราวาสนั้นเป็น
ได้ ๒ อย่าง คือเป็นในฐานะเป็นคนหลบหลับตาโง่งเง่าไป
เหมือนกับลากเกวียน ลากแอก ลากไถ อย่างวิ่วควายไปก็ได้
นี่อย่างหนึ่ง ก็มีทุกข์มาก. ที่นี้เป็นอย่างนักศึกษา เป็นอย่าง
ผู้ที่มีปัญญาสำหรับศึกษา **แล้วก็สอบไล่ให้แก่ตัวเอง; มันก็เป็น**
อีกอย่างหนึ่งไม่เหมือนกันเลย. เขาเป็นฆราวาสที่เรียกว่า
พออยู่ได้ หรือว่าน่าอยู่ก็ได้ เพราะคนนั้นเขาเก่ง ที่ทำอะไรให้
ลุ่ลวงไปได้ นี่มันก็น่าอยู่; ถึงจะมีความทุกข์เข้ามา ก็เข้ามา
สำหรับให้ชนะ ไม่ใช่ให้พ่ายแพ้ มันก็น่าอยู่ที่ตรงนี้.

การที่จะหลีกเลี่ยงออกไปบวชเป็นอิสระเหมือนนก นีมัน
ก็ไปอีกเรื่องหนึ่ง แต่แล้วก็ปรากฏว่ามีไม่กี่คนที่ออกไปแล้วเป็น

อิสระ ฟรีเหมือนนกได้ มันก็ไปเข้าบ่วงอย่างอื่น ถึงกับสึก
 กลับออกมา นึกมี. ดีแปลว่าไม่ได้เป็นบรรพชิตโดยแท้จริง
 เป็นแต่รูป แต่แบบ แต่ธรรมเนียม. เพราะฉะนั้นคุณก็ใช้
 สติปัญญาของตัวเองพิจารณาดูเอง ว่าความทุกข์ของฆราวาสนี้
 มันคืออะไร, มันเป็นอย่างไร; แล้วเราก็กาลังเป็นอะไร;
 แล้วเราจะต้อนรับมันให้ดีที่สุดในฐานะเป็นการศึกษานั้นอย่างไร.
 แล้วคุณก็อย่าลืมที่พูดกันไว้วันก่อนว่า เรื่องเป็นอะไร หรืออยู่ที่
 ไหนนั้น มันอยู่ที่จิต เอาจิตเป็นประมาณ, เพราะฉะนั้น
 ฆราวาสสามารถจะจัดหลัก ในชีวิตประจำวันให้มันเป็นนั่นเป็นนี่
 เป็นโน่นก็ได้. ชั่วโมงนี้เป็นฆราวาสเต็มหนัก, ชั่วโมงหน้า
 เป็นพระ คุณเล่นสัก ๒-๓ ชั่วโมงก็ได้; นี้ออกเผื่อเอาไว้.

ที่นี้ เป็นฆราวาสที่เป็นโสคนั้นก็ยังทำได้ง่ายขึ้น แต่
 อย่าลืมนะว่าผมไม่ได้เรียกคนโสคนั้นว่าฆราวาส คือถือตามหลักมุนี
 ธรรมศาสตร์บรมโบราณว่า คนโสคนั้นเป็นพรหมจารีไม่ใช่เป็น
 ฆราวาส. เรื่องนี้ก็พูดแล้ว คุณก็จงจำไปแล้ว. คนโสค
 ที่แท้จริงคือตั้งแต่ยังเป็นเด็กขึ้นมาจนถึง เป็นหนุ่มเป็นสาวนั้นยัง
 ไม่ใช่เป็นฆราวาสยังเป็นพรหมจารี มันยังนำคุณ ยังกงาม หรือ
 ว่ายังมี ความทุกข์น้อย. พออย่างเข้ามาเป็นฆราวาส มีบ้านมีเรือน
 มีครอบครัวนี้ มันก็เป็นฆราวาสเต็มที ต้องเผชิญกับปัญหา

รอบด้าน. นี่ก็ทำให้นึกถึงนิทานสมมุติที่เล่ากันเล่นสนุก ๆ ว่า ตอนเป็นชีวิตฆราวาสแท้ ๆ มันไปเอาของว้าวมา ไปเอาชีวิต ๒๐ ปี ที่พระเจ้าลศให้ว้าวมาเพราะความโล่ง เพราะความโลภ เลยก็ได้ เป็นว้าวราว ๒๐ ปี คือ พ่อบ้านแม่เรือนที่หนักอึ้งเหมือนวัวลาก เกวียน ๒๐ ปี จึงค่อยถอนตนออกไปเป็นอย่างอื่น คือเป็น ววนปรัสต์ คือเป็นสันยาสี ก็รอดตัวไปที่. แต่ถ้าไปเกิดเป็นสุนัข ไปเกิดเป็นลิงเข้าอีกก็แย่ ก็เป็นฆราวาสตลอด ๒๐ ปี หนักอึ้ง แล้วพอแก่ไปกว่านั้นอีก ก็ไปมีเรื่องวิตกกังวล ห่วงลูก ห่วง หลาน ห่วงเหลนอะไรมากต่อไปอีก ก็เป็นสุนัขที่เฝ้าทรัพย์ นอนหลับไม่ได้. นี่ด้วยเหตุที่ว่าไม่ได้ทำไว้ให้ดี ชีวิตนี้ไม่ได้ รับการศึกษาฝึกฝนให้เป็นอย่างดี; พออายุมากเข้ามันป่าเบือ มันเลือนพันเพื่อน มีสติสัมปชัญญะไม่สมบูรณ์ ก็กลายเป็นลิงไป ก็เป็นตัวตลกให้เด็ก ๆ หัวเราะ.

เพราะฉะนั้นคุณจะต้องรู้ไว้ด้วยว่า จะต้องเป็นพรหมจรรย์ ให้ถูกต้อง, เป็นฆราวาส กฤหัสถ์ให้ถูกต้อง, แล้วพอสิ้นยุค ของฆราวาสนี้ ก็จะพยายามเป็นววนปรัสต์ให้มาก คือพยายามเป็นผู้สลัดเรื่องยุ่ง ๆ ของฆราวาสนั้น ให้มากที่สุดที่จะมากได้, แล้ว อยู่ด้วยความสงบ. แม้ที่บ้านที่เรือน ที่เรียกว่าเป็นฆราวาส นั้นแหละ แต่เราไม่เป็นฆราวาสอย่างตอน ๒๐ ปีนั้นแล้ว; เรา เป็นคนระลึกรู้จักฝึกฝนจิตใจกันเสียใหม่ให้ดีที่สุด และอายุ

ต่อไปในบั้นปลายของชีวิต จะไม่บ้ำาเบือเลอะเลือนเหมือนคน
 ทั่ว ๆ ไป; จะมีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์จนวินาทีสุดท้าย; แล้ว
 เราก็มีโอกาสที่จะใช้ชีวิตบั้นปลายสุดท้ายถึงที่สุด แม้ว่าจะแก่ชรา
 ลุกไปไหนไม่ได้แล้วก็นั่งเป็นสนายาสี้อยู่ที่ตรงนั้นก็ไ้; ก็คือว่า
 สอนลูก สอนหลาน สอนเหลนให้รู้ในสิ่งที่ควรจะรู้ เพราะว่า
 เราผ่านโลกมาอย่างถูกต้องเป็นเวลาเกือบร้อยปี.

คนแก่ชนิดนี้มีประโยชน์มาก ที่จะตอบปัญหาของ
 เด็ก ๆ ได้หมดทุกอย่างทุกประการ; มีไว้ในบ้านในเรือนก็
 เหมือนมีพระเจ้าอยู่องค์หนึ่ง สำหรับให้แสงสว่าง. คนแก่อายุ
 ๕๐ ปีนั้นย่อมรอบรู้อะไรมา, กำลังไม่พินเพื่อนและ
 เลือนเลย ไม่เสียสติสัมปชัญญะเลย เพราะอบรมมาดี. ถ้าผู้ใด
 กลัวว่าอายุมาก ๕๐ ปี ๑๐๐ ปี แล้วจะพินเพื่อนและเลือน เหมือน
 ที่เห็น ๆ กันอยู่โดยมากนั้น ผมขอบอกว่ามีทางป้องกัน อย่าให้มี
 ความทุกข์ในชีวิตฆราวาสตอนนี้ นั่นคือพยายามฝึกจิตตามหลัก
 พระพุทธศาสนาให้มาก ที่เขาเรียกว่า “ฝึกสติ” นั่นแหละ.

เราฝึกสติให้เป็นระเบียบอยู่ทุกวัน ๆ ตอนแก่อายุ ๕๐ ปี
 ๑๐๐ ปี มันไม่หลง. ถ้าเราปล่อยให้กิเลสค้นหาครอบงำเรา
 ทุกวัน ๆ ไม่ต้องสงสัยอายุ ๕๐ ปี ๑๐๐ ปี มันจะหลงจะพินเพื่อน.
 เพราะฉะนั้นเราจะต้องเสียสละ : เมื่ออายุมันมากพอแล้ว งาน

ก็ทำมามากพอแล้ว ก็ยอมเสียสละ เอาเวลามาฝึกจิตให้ถูกวิธี
ที่จะฝึก โดยเฉพาะเช่นอานาปานสตินี้อยู่เป็นประจำ; ผมเชื่อว่า
จะจริงหรือไม่จริงไม่ทราบ ให้มีอายุสัก ๑๕๐ ปี หรือ ๒๐๐ ปีก็
จะไม่หลง; มีแต่ว่าร่างกายมันจะทนไม่ไหว มันจะเน่าไป
เสียก่อนเท่านั้น. ถ้าสมมุติว่ามันจะอยู่ได้อายุ ๒๐๐ ปี มันก็
ไม่หลงดอก หากอยู่ด้วยจิตใจที่เป็นระเบียบในเรื่องของจิตใจ
อยู่ทุกวัน ๆ แล้วไม่มีหลงได้.

นี่คุณเห็นไหมว่า มันน่ากลัวหรือไม่น่ากลัว? อายุสัก
๘๐ ปีแล้วมันเกิดหลงเหมือนคนที่หลงบางคน, กินก็ว่าไม่ได้กิน
อะไรก็ว่าไม่รู้ทั้งนั้น, นุ่งผ้าหรือไม่นุ่งผ้าก็ไม่รู้, กลางวันหรือ
กลางคืนก็ไม่รู้, อะไรก็ไม่รู้, ตัวเองชื่ออะไรก็ไม่รู้, นี่มันหลง
ขนาดนี้; น่ากลัวหรือไม่น่ากลัว? นี่ก็เป็นฆราวาสที่เป็นทุกข์
อย่างยิ่งได้. จะป้องกันได้โดยวิธีฝึกสติสัมปชัญญะ ตามหลัก
ของพระพุทธศาสนาอยู่เป็นประจำ แล้วก็ฝึกมากขึ้น ในตอนที่
อายุมันมากขึ้น; ก็ยอมสละสิ่งอื่นออกไป ให้มีเวลามาทำจิต
ให้ดี ให้มากขึ้น; นี่ก็จะรับประกันได้. ถ้ายังทำไปได้
ตั้งแต่ยังหนุ่ม ๆ ก็ยังดี; ดีที่ตรงไหน? ก็ดีตรงที่ไปเป็น
ฆราวาส เป็นพ่อบ้านแม่เรือนที่เข้มแข็ง ที่เฉลียวฉลาด ที่บึกบึน
ที่ทำหน้าที่ฆราวาสให้ลุล่วงไปด้วยดีได้; แล้วพอต่อจากนั้นก็

ไปเป็นคนแก่ที่สมองใส ที่จิตใจสว่างไสว เป็นที่พึ่งแก่คนอื่นได้
ก็อย่างนี้.

เมื่อคุณ ต้องการจะแก้ปัญหาของฆราวาสทุกชนิดละก็
ก็ให้ทำเป็นขั้น ๆ ไป : เป็นพรหมจรรย์ต้องทำอะไร ? ถ้าทำ
ผิด ความทุกข์ก็จะเกิดขึ้นตั้งแต่เป็นพรหมจรรย์ ; ก็อึก ๆ
ของเราเป็นบ้างบ้าง กระโดดน้ำตายบ้าง หรือว่าทำอะไรที่ไม่น่า
ศุภอีกหลาย ๆ อย่าง ; เพราะมันทำผิดไปตั้งแต่ขั้นที่ ๑. นี้ขอให้
กลัวกันให้มาก ละอายกันให้มากในเรื่องอย่างนี้ จะได้ป้องกันได้.

ที่เลื่อนไปขั้นที่ ๒ เป็นคฤหัสถ์ ถ้าในขั้นพรหมจรรย์
ทำมาดี ในขั้นคฤหัสถ์ก็เชื่อว่าจะต้องดี จะต้องเป็นคนฉลาด
จะต้องเป็นคนอยู่ในธรรม; อยู่ในพระธรรม, อยู่ในระเบียบ
วินัย อยู่ในอะไรดี มีความเข้มแข็งอดทน มีกำลังใจที่สูง
ไม่มีอะไรมาทำให้มันหวนไหวโลเล ท้อแท้อะไรได้; ปฏิบัติ
งานที่หนักที่สุดของชีวิตได้ตลอดสมัยของเขา ก็เป็นพ่อบ้าน
แม่เรือนที่ดี.

หลังจากนั้นก็ เป็น วรปรัถ์ อยู่ในบ้านนั้นแหละ
สนใจแต่เรื่องทางความสงบของจิตใจให้มากขึ้น. แล้วก็ เป็น
สันธาสี อยู่ในบ้านเรือนนั้น สอนลูก สอนหลาน สอนเหลน
สอนอะไรก็ได้ แล้วแต่จะมี หรือนั่งตอบคำถามของเด็ก ๆ
เหล่านี้ให้ถูกต้อง.

ถ้าทำได้แบบนี้ ฆราวาสก็เกือบจะไม่เป็นทุกข์เลย ; หรือถ้ามันเป็นความทุกข์เกิดขึ้นในบางอย่าง ก็กลายเป็นของน่าหัวเราะ คือมันมาทำให้เราฉลาด มันมาให้เราแก้ไขหลุดลงไป. จะเป็นทุกข์ทำไม ? จะต้องไปเป็นทุกข์มันทำไม, ก็ตัดอะไรๆ ออกไปได้มาก. แต่ถ้าไม่ได้ฝึกจิตใจให้เข้มแข็งให้สูงอย่างนี้แล้ว มันรับเอาไว้ไม่ได้. ดังนั้นการที่คุ้นเรียนกันในมหาวิทยาลัย เคี้ยวนี้ หนุ่ม ๆ สาว ๆ เรียนกันอยู่อย่างนี้ ผมว่าไม่มีทางเลย ไม่มีทางที่จะต้อนรับความทุกข์ในชีวิต ในฐานะเป็นบทเรียนเลย ; จะนั่งร้องไห้บ้าง จะกระโดดน้ำตายบ้าง จะยิงตัวตายบ้าง ไปเสียทางนั้นมากกว่า.

เพราะฉะนั้นการศึกษาเล่าเรียนในมหาวิทยาลัย มันยังไม่เป็นอุดมศึกษาเพราะเหตุนี้ ; มันยังไม่ช่วยให้รู้ว่า เกิดมาทำไม ? แล้วจะแก้ไขความทุกข์ที่มันจะเกิดขึ้นในจิตใจด้วยความยิ้มแย้มได้. มันจะกลัว มันจะเสียดสีสัมปชัญญะสูญเสียความเข้มแข็งอะไรไป ; แล้วก็ปวดหัว เรียกกันว่าปวดหัว ; พอได้เป็นนาย เป็นผู้บังคับบัญชาสูงขึ้นไป มันก็ยิ่งปวดหัว ก็เลยทำอะไรหวัค ๆ.

สรุปความกันสักทีหนึ่งก็ได้ว่า เป็นฆราวาสนี่เป็นให้ถูกต้องมาตั้งแต่พรหมจารี, แล้วก็มาถึงคฤหัสถ์ กระทั่งไปจนถึง

วนปรสัด และสนยาสิ. สิคำนี้ถ้าไม่มีคำอื่นที่คิกว่าแล้ว ก็ขอ
ให้เอาไปใช้; ถ้าคุณมีคำอื่นที่คิกว่าก็ตามใจ. แต่ผมว่านี่คือเป็น
หลักได้ : ชีวิตมนุษย์เกิดมา กว่าจะแตกดับ ให้แบ่งออกเป็น
๔ ส่วนอย่างนี้ : - เป็นพรหมจารีเสียส่วนหนึ่ง, เป็นภฤทสัดเสีย
ส่วนหนึ่ง, เป็นวนปรสัดเสียส่วนหนึ่ง เป็นสนยาสิส่วนสฤทชัย;
แล้วจคชีวิตในความเป็นฆรวาสนั้นให้ถูกต้องทั้ง ๔ ส่วน ก็จะมี
เป็นผู้ที่พอจะกล่าวได้ว่า มีชัยชนะ เป็นผู้ชนะ เกิดมามีแต่ความ
ชนะ, เป็นชนะคือเป็นผู้ชนะ นี้ตลอดชีวิตเลย. และนี่คือวัตถุ
ประสงค์ของพุทธศาสนา.

วัตถุประสงค์ของพุทธศาสนา ก็จะช่วยให้คนมีแต่
ชัยชนะจนตลอดชีวิต, ให้อยู่ในโลกด้วยชัยชนะจนตลอดชีวิต
ไม่มีวันพ่ายแพ้. อาจจะไม่มีการสนใจที่ผมพูดนี้หนักก็ได้ แต่ผม
ว่านี่คือทั้งหมด. พระธรรม ในพุทธศาสนานี้ไม่ใช่มีไว้สำหรับ
ชวนให้คนหนีโลก ไปอยู่ป่าอยู่ถง; นั้นมันแพ้ ตามความรู้สึก
ของผมคือมันมันแพ้ ที่ไม่กล้าเผชิญกับโลก, แล้วหนีไปบวช
เป็นฤษีคาบส เป็นมุนี เป็นภิกษุอะไรก็ตาม นั้นมันแพ้.

พระพุทธศาสนามีไว้สำหรับให้ทุกคนนี้ อยู่ในโลก
ด้วยชัยชนะ ไม่คองหนีโลก, ให้อยู่ในโลกโดยชนะไป
ทุกแขนงตั้งแต่เกิดมาที่เค็ชว. จะนั้นให้มองธรรมะในลักษณะ

อย่างนี้ แล้วให้รับเอาไปในลักษณะอย่างนี้. ในการที่คุณจะไปศึกษาเล่าเรียนในมหาวิทยาลัยก็ขอให้ประสบแต่ชัยชนะ. ถ้าออกจากมหาวิทยาลัยไปประกอบงานอาชีพ ก็ขอให้ประสบแต่ชัยชนะ; แล้วไปเป็นพ่อบ้านแม่เรือนต่อไปก็ขอให้ประสบแต่ชัยชนะ ทั้งภายนอกและภายใน. ภายในคือจิตใจก็ให้ประสบชัยชนะเสียก่อนแล้วภายนอกก็จะชนะแน่ คือจะชนะสิ่งต่างๆ รอบด้าน; จะเป็นสังคมก็ตาม จะเป็นโรคภัยไข้เจ็บก็ตาม จะเป็นอะไรก็ตามที่มันจะประดังเข้ามารบกวนเรา นี้ เราจะชนะ ก็จะตะเพิดให้มันกลับไป แล้วก็หัวเราะเล่นได้ แม้แต่ความตายจะมาถึง.

พระพุทธเจ้า เรียกพระองค์ว่า “ผู้ชนะ” มีในบาลีบางแห่งเรียกพระองค์เองว่าผู้ชนะ, ก็เป็นชิน เป็น ชินะ. ที่ที่เราเป็นลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้าก็ต้องเป็นอย่างนั้น; ถ้าไม่อย่างนั้นมันก็ไม่ใช่มูลศิษย์ของพระพุทธเจ้า. จะต้องเตรียมพร้อมสำหรับจะไปเป็นผู้ชนะทุกชั่วโมง ทุกวัน ทุกเดือน ทุกปี; แล้วก็ป็นฆราวาสที่ดีในลักษณะที่กล่าวมาแล้ว ตั้งแต่เกิดจนตาย.

พูดภาษาวัดๆ วาๆ กันก็ได้ : *คือเป็นฆราวาสอย่างสัตบุรุษ อย่าเป็นฆราวาสอย่างอสัตบุรุษ.* คำว่า สัตบุรุษนี้เป็นบรรพชิตก็ได้ คือใช้ได้หมดเลย เป็นพระอรหันต์ก็เรียกว่า

เป็นสัตบุรุษได้เหมือนกัน คำว่าสัตบุรุษความหมายของมันกว้าง
 อย่างนี้ เป็นบรรพชิตก็ได้, เป็นพระอรหันต์ไปเสียก็ได้เรียกว่า
 สัตบุรุษผู้สงบรังับ; แต่เดี๋ยวนี้เราเอาเพียงว่า เป็นฆราวาส
 อยู่บ้านเรือน นี้ก็เป็นสัตบุรุษได้.

นี่คุณจะเอาอะไรมาวัด หรือมาสอบดู? ผมก็คิดว่า
 มีเครื่องวัดสัก ๓ หัวข้อ ขอให้จำให้ดีๆ :

- สามารถจะแก้ไขปัญหาในชีวิตได้ หมายความว่าปลดเปลื้อง
 ความทุกข์ไปได้.
- แล้วก็มีความสุขตามที่ควรจะมี, ตามที่ฆราวาสควรจะมีได้.
- ทำชีวิตของเรานี้เป็นการศึกษา หรือเป็นการเดินทางที่ดีอยู่
 เสมอ. ให้ชีวิตของฆราวาสนั้นเป็นการศึกษาที่ถูกต้อง
 หรือเป็นการเดินทางที่ถูกต้องอยู่เสมอ.

เวลานี้เราไม่มีความสุข เวลานี้เรามีความสุข เท่าที่
 ฆราวาสจะมีได้อย่างสูงสุด อย่างที่กล่าวมาแล้วก็ได้; แล้ว
 ชีวิตนี้มันเป็นการศึกษาเพิ่มขึ้น, แล้วก็เป็นการเดินทางที่ถูก
 ต้องอยู่เสมอ; คือ จากพรหมจารี ไปสู่ภฤหัสถ์, จาก
 ภฤหัสถ์ไปสู่อนุปรสถ์, จากอนุปรสถ์ไปสู่สันยาสี. หรือจะพูดให้
 มันชัดเจนไปเลยว่า เป็นกัลยาณบุรุษ แล้วเป็นพระโสดาบัน
 เป็นพระสกิทาคามี เป็นพระอนาคามี แล้วก็ไปเป็นพระอรหันต์;

ต่อวาระสุดท้ายกับจิตก็ได้ มีหวังที่จะเป็นพระอรหันต์ในอนาคต
สุดท้ายของชีวิตก็ยังได้. มีวิธีง่าย ๆ ก็คือ เราคัดบทยอกไปว่า
ไม่อยากจะมัวตัว ของกูอีกต่อไป แล้วก็ค้ำไปด้วยตามที่ร่างกาย
มันดับ; มันก็ถึงจุดสูงสุดได้เหมือนกัน. นี่เป็นฆราวาส
อย่างสัตบุรุษ, ซึ่งคำ ๆ นี้หมายถึงคนดีแต่ต้นขึ้นไป จนเป็น
พระอริยเจ้า และเป็นพระอรหันต์ในที่สุด.

ที่ผมพูดนี้คุณต้องรู้อีกด้วยว่า คนอื่นเขาไม่ยอมรับ
ว่าพระอรหันต์เป็นสัตบุรุษ; นี่เขาไม่เคยได้ยิน ไม่เคยเห็น.
ตามโรงเรียนที่เขาสอน ๆ กันอยู่ โรงเรียนนักธรรม อภิธรรม
อะไรนั้น เขาจะไม่เรียกพระอรหันต์ว่า สัตบุรุษ เพราะเขาไม่เคย
เห็น ไม่เคยได้ยิน. ผมเคยเห็น จากจารึกผะอบศิลา สักระตุม
พระโมคคัลลีสบุตร จารึกนั้นว่า : - “สปปุริสส โมคคัลล
ปุตตสส” ซึ่งเขาถือกันว่าเป็นพระอรหันต์. พระอรหันต์หลาย
องค์ก็มีคำนำหน้าว่า “สปปุริส” ทั้งนั้น คือสัตบุรุษ. ถ้าไม่
เรียนโบราณคดีกันอย่างนี้บ้างก็ไม่มีโอกาสจะรู้ ว่าคำว่าสัตบุรุษ
นั้นใช้แก่พระอรหันต์ก็ได้, และใช้แก่อุบาสก อุบาสิกาตามวัด
ตามบ้านก็ได้; ไม่เชื่อคุณไปตามพวกที่กรุงเทพฯ ๆ ดู ที่เขาสอน
กันอยู่ตามโรงเรียนบาลีหรือพวกอภิธรรมก็ตาม.

เถียวนี้ผมกำลังพูดว่า เป็นฆราวาสชนิดสัตบุรุษก็แล้ว
กัน พอแล้ว; ซึ่งมันเป็นได้ตั้งแต่คนดีไปจนถึงเป็นพระอริยเจ้า

แล้วเป็นพระอรหันต์ไปเลย; ในวินาทีสุดท้ายของขรรวาสคน
นั้นเป็นพระอรหันต์ก็ได้. และเมื่อปฏิบัติอยู่อย่างนี้มันคล้ายกับ
เป็นบรรพชิต เป็นการบวชอยู่แล้วในตัว; ชั่วโมงที่เป็น
กฤตส์ถมีน้อยที่สุด ที่จะลุ่มอกลุ่มใจด้วยเรื่องสูง เรื่องเมีย
ด้วยทรัพย์สินเงินทอง มันมีน้อยที่สุด หรือมันไม่มีเสียเลยก็ได้
มันอาจจะบ่คอกออกไปได้; มันเลยมีลักษณะเหมือนเป็นบรรพชิต
อยู่ในบ้านนั่นเอง. นี้เราเรียกว่าเป็น “ขรรวาส์ชนิด สัตบุรุษ”
ยึดหยุ่นได้มาก ขยายความได้ไกล จากกัลยาณปุถุชนไปถึงพระ-
อรหันต์เลย.

ที่นี้ ถ้าไม่เป็นอย่างนั้น มันก็ตรงข้าม คือ เป็น
ขรรวาสอสัตบุรุษ ข้อนี้ไม่ต้องสงสัย มันคนกรกทั้งเป็น,
สมน้ำหน้า ที่เป็นขรรวาสชนิกนั้น ก็เป็นขรรวาสที่โง่เขลา;
ทุกอย่างมีแต่จะประดังเข้ามา มีอาการเหมือนกับคนกรกทั้งเป็น.
แต่ยังมีข้อแม้ว่า ถ้าความโง่เขลาของเขานั้นรู้จักเปลี่ยนแปลงบ้าง
มันอาจจะเปลี่ยนแปลงได้เหมือนกัน. เมื่อได้ตกกรกทั้งเป็น
สักพักหนึ่งมันก็เกิดฉลาดรู้จักอะไรขึ้นมา ก็เปลี่ยนได้ทันเหมือน
กัน, ก่อนที่จะตายก็เปลี่ยนได้ทัน. อย่างนี้ก็เรียกว่ายังดี
ถึงต้นด้วยคามมีค แล้วไปสว่างได้ในตอนปลายก็กลายเป็น
สัตบุรุษไป. ขรรวาสคนนั้นที่เป็นอสัตบุรุษ แล้วเป็นอาชาไนย

อยู่บ้าง ก็รู้เร็ว รุ่ง่าย มันเปลี่ยนได้เร็ว ไม่ทันตายก็เป็น
สัตว์บุรุษได้.

คุณมองดูปริทัศน์, *out-line* ปริทัศน์ของมันในลักษณะ
อย่างนี้ : ว่าชีวิตนั้นมันเป็นอะไรได้บ้าง ก็คงจะสามารถถือ
หางเสือของชีวิตนั้นไปได้ดีที่สุด; ลัดเลาะ เลี้ยวหลีก เกาะแก่ง
ที่เป็นอันตรายต่าง ๆ ไปได้อย่างหวุดหวิด ๆ แล้วก็ออกไปพ้น
อันตรายได้. ขอให้ศึกษารมมะกัน^๕ ในลักษณะอย่างนี้ แม้จะ
ศึกษารมมะที่เรียกว่า ขรรวาสธรรม ก็ขอให้ศึกษาอย่างที่เรา
พูดกันมา ๒ - ๓ ถิ่นแล้ว. อย่าไปศึกษาอย่างที่เขาพูด ๆ กัน ;
นั่นมันยอมแพ้ตั้งแต่ต้นมือ. การยอมแพ้ตั้งแต่ต้นมือ^๕ นั้นน่า
ละอาย : เขาไม่หมายเอาว่า ถ้าเป็นขรรวาส มันก็ต้องเป็นทุกข์,
ถ้าเป็นขรรวาสมันก็ไม่มีเรื่องอะไร มีแต่ทำมาหากิน เท่านั้น
หาเลี้ยงปากเลี้ยงท้องเท่านั้น, เขากำหนดตัวเองอยู่เพียงเท่านั้น ;
มันก็เป็นกรยอมแพ้ตั้งแต่ต้นมือ เพราะว่า ลงหลักลงราก
ตัวเอง ให้มันหยุดอยู่ที่นี้^๕ เพียงเท่านั้น. เพราะฉะนั้น อย่าไป
ถือตามพวกนั้น.

เราจะเป็นขรรวาสในแบบที่พระพุทธเจ้าท่านสั่งสอน.
ดังที่มีผู้ไปตามท่าน ท่านก็บอกว่า สุนฺญญตา เป็นประโยชน์
แก่กุลแก่ขรรวาสตลอดกาลนาน ; ก็หมายความว่ามาจนถึงนี้

มาจนถึงจุดหมายปลายทางของสัตว์บุรุษ เป็นลำดับไป ๆ, เป็นลำดับไปจนถึงขั้นสุดท้ายของสัตว์บุรุษก็คือเป็นพระอรหันต์. ถ้ามีบาปหนามิรุติในดวงตามาก ก็ปิดหลักอยู่ที่นั่น; ตกนรกทั้งเป็นจนกระทั่งตาย. แต่ผมคิดว่าเป็นยาก มีไต่ยากในลักษณะอย่างนั้น; เพราะคนเรารู้จักเจ็บ รู้จักจำ รู้จักเซ็ดทลอบ มันก็ต้องเปลี่ยนแปลงไป - เปลี่ยนแปลงไป, ผลสุดท้ายมันก็จะตกลงปลง ทั้งลูกทั้งเมียไปบวชก็ได้.

เพราะฉะนั้น เราควรให้คิดว่า ขรราวาสที่มันตันนั้นมันเป็นอย่างไรร? ชีวิตขรราวาสที่ไปติดกันอยู่นั้นเป็นอย่างไร? แล้วชีวิตของขรราวาสที่มีการจัดดี ทำดีมันไม่ตัน มันออกไปได้จนถึงปลายทาง; แม้ว่าเคลื่อนที่ไปอย่างหนัก เหมือนกับเรือหนัก ๆ เกวียนหนัก ๆ ถ้าทำดีมันก็ลุล่วงไปได้; ไปช้าหน่อย แต่มันก็ฉลากลโฑทีเดียว. ฉะนั้น สำหรับคนที่จะบินไปได้นี้มันคงจะเคยโง่กว่า โง่กว่าคนที่เคยเดินเท้า; เพราะฉะนั้นอย่าดูหมิ่นความทุกข์ว่าเป็นของเสวเสมอไป.

ความทุกข์ทำให้เราฉลาดขึ้น ความทุกข์ทำให้บุคคลเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า; ฉะนั้นถ้าขรราวาสเต็มไปด้วยความทุกข์ก็ต้อนรับมันในลักษณะนี้, ในลักษณะที่ทำให้ฉลาด หรือในลักษณะที่ทำให้บุคคลเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า. ถ้าไม่มี

ความทุกข์ในชีวิตของคนแล้วละก็ พระพุทธเจ้าก็ไม่ต้องเกิด
ไม่จำเป็นต้องเกิดหรือไม่อาจจะเกิด. ความทุกข์มันบีบคั้น
ท่านหาทางออกพบ ท่านก็เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า. ที่นี้เรา
ก็ได้เปรียบ หรือมีบุญ ที่เราไม่ต้องกันเอาเอง; รั้งคำชี้แจง
แนะนำของท่านมา ก็ง่ายกว่า ในการที่จะดับทุกข์; เรียกว่า
มีโชคก็อยู่มาก.

เพราะฉะนั้นอย่าให้มันเสียไปเปล่า ๆ ก่อนรับเอา
ให้ถูกต้อง ให้พระพุทธเจ้ามีประโยชน์แก่เรา พุทธภาษัตถรรวมคา
หน้อย, ให้พระพุทธเจ้า หรือการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้ามี
ประโยชน์แก่เรา. เกี่ยวนี่เราก็บวชโกนหัวนั่งเหลืองกันทุกองค์;
ถ้าการตรัสรู้ของท่านไม่มีประโยชน์แก่เราแล้ว เราก็เป็นคนบ้า ๆ
บอ ๆ ทั้ง ๆ ที่บวชอยู่อย่างนี้. นี้ผมขอร้องว่า ให้ฟังให้ดี เอาไป
คิดให้เข้าใจ มันจะได้ถูกต้อง; แล้วนำไปใช้เป็นประโยชน์ได้
แม้ว่าจะบวชเพียงไม่กี่วัน มันก็ยังได้รับประโยชน์เพียงพอ
เหมือนกัน. ขอให้สนใจกันให้ดี.

สรุปเรื่องวันนี้ก็มีว่า ความทุกข์ของฆราวาสนั้น มัน
อยู่ที่ว่า เป็นฆราวาสโง่ หรือว่าเป็นฆราวาสที่ฉลาด เป็น
สัตบุรุษ หรือเป็นอสัตบุรุษ. ถ้าเป็นฆราวาสโง่ มันก็เรียกว่า
มันสมุทท์เป็นภูเขาลากา สรรพค้อย่างจนเป็นบ้าไปเลย. ถ้า

เป็นขรรวาสที่ฉลาด มันก็ฟันฝ่าออกไปได้; แล้วก็เลยกลาย
 เป็นคนฉลาด อยู่เหนือความทุกข์ได้เหมือนกัน. เพราะฉะนั้น
 ความทุกข์ของขรรวาสนั้น เรียกว่าตีก็ได้ เรียกว่าชัวก็ได้; แล้ว
 แต่ละคน ๆ นั้นจะเป็นขรรวาสชนิดไหน. ขอให้รู้จักความทุกข์ใน
 ชีวิตขรรวาสอย่างนี้ เพื่อเป็นผู้มีชัยชนะในการที่ได้เกิดมาในโลก
 แล้วก็ชนะโลก ชนะทุกสิ่ง; แล้วก็ไม่ใช่ที่ที่เป็นมนุษย์ และ
 พบพระพุทธศาสนา อย่างว่านี้. เท่านั้นก็พอแล้ว.

วันพักผ่อนนี้.

สัพยอเอ๋ย!

สัพยอเอ๋ย "ตัวเรา" นี้ได้มี
 แต่พอเจอ "ตัวเรา" นี้ จึงมาได้
 พอพบเจอ "ตัวเรา" ก็คงไม่
 นมด"ตัวเรา" เข้าได้ เป็นเรือใบ;
 สัพยอเอ๋ย! สบหอน "ตัวเรา"
 และหอน ทั้ง "ตัวเรา" อย่างเต็มนี้
 อยู่นี่แต่ ปีศาจ และจระเข้
 ๑๐๑๑๑ "เรา - เขา" เขาเหลือใจไป ๔

ปุณฺชน

หนาด้วยควม เห็นแกตัว มัวยึดมั่น
ว่าตัวฉัน ของฉัน มัวมั่นหมาย
เป็นตัวตน นอกใน ใจหรือกาย
ตั้งแต่เกิด จนตาย ไว้เป็นตัว

ด้วยอำนาจ อวิชา ดังตาบอด
เกิดขึ้นสอด ไปทุกกาล สถานทั่ว
ต้องหลงรัก หลงสอก เกิดโรคกลัว
เป็นไฟคัว ใจกาย ให้ออรน

อย่างนี้แล เวียนว่าย ในวิภูฏทุกข
ไม่เยือกเย็น เป็นสุข สักเส้นขน
เห็นตัวทุกข ว่าเป็น ตนของตน
นี้แหละหนา ปุณฺชน คนหนาจริง ๆ

(หัวข้อธรรมในคำกลอน ของ พุทธทาสภิกขุ)

คำขอบพระคุณ

ธรรมสภาขอกราบขอบพระคุณ พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์ หลวงพ่อพุทธทาสภิกขุ ผู้เป็นองค์บรรยายหลักธรรมคำสอนเล่มนี้เป็นอย่างสูง ซึ่งเปรียบเสมือนดวงประทีปส่องทางชีวิตให้ก้าวไปสู่ความถูกต้อง เพื่อความสิ้นไปแห่งอาสวะกิเลส และเป็นปัจจัยนำไปสู่พระนิพพานแก่ชาวโลก

กราบขอบพระคุณ คุณเมตตา พานิช แห่งธรรมทานมูลนิธิ มูลนิธิเผยแพร่ชีวิตประเสริฐ และองค์การฟื้นฟูพระศาสนา คณะทำงานและผู้ร่วมจัดพิมพ์ครั้งแรกเป็นอย่างสูง

กราบขอบพระคุณ มูลนิธิ กองทุน วัด หน่วยราชการ โรงเรียน ห้องสมุด ศูนย์หนังสือและร้านหนังสือทั่วราชอาณาจักร ที่ได้กรุณาช่วยเผยแพร่หนังสือเล่มนี้เป็นอย่างสูง

ธรรมสภาได้รวบรวมหนังสือและสื่อธรรมะไว้บริการแก่ท่านสาธุชนจากสำนักพิมพ์และสำนักปฏิบัติธรรมทั่วประเทศ ท่านที่สนใจเลือกชมได้ที่
ศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนา

เลขที่ ๒-๖ ถนนบรมราชชนนี เขตทวีวัฒนา กทม. ๑๐๗๐๐ โทร. ๘๘๘๗๘๔๐
ริมถนนบรมราชชนนี กิโลเมตรที่ ๑๖ ก่อนถึงพุทธมณฑลสถาน เพียง ๒ กิโลเมตร

๐ สถาบันหนังสือธรรม เข็ญท่านสาธุชนร่วมฟังพระธรรมเทศนาจากพระผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ในโครงการ ทบพระ ทบธรรม ทุกวันอาทิตย์ เวลา ๐๘.๐๐-๑๐.๓๐ น. ณ ห้องประชุมสถาบันหนังสือธรรม อาคารศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนา สอบถามองค์บรรยายธรรมที่ โทร. ๘๘๑๑๕๓๕

